

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

MARTINA ŠVENDA

SVAKODNEVICA PLEMIĆKE OBITELJI ZRINSKI
U XVI. I XVII. STOLJEĆU –
IZVORI I NASTAVNE METODE

DIPLOMSKI RAD

MENTORICA:
DR. SC. NATAŠA ŠTEFANEC

ZAGREB, 2013.

SADRŽAJ

Uvod ili o proučavanju svakodnevice	1
Pisati o svakodnevici.....	3
Pisati o svakodnevici plemićke obitelji Zrinski	5
Svakodnevica obitelji Zrinski kao zavičajna povijest.....	7
Čakovečka palača plemićke obitelji Zrinski	10
Otvorimo vrata čakovečke palače	13
Prošećimo sobama, otvorimo škrinje i ormare	21
Što se sve može saznati iz jednog popisa.....	25
Portreti pričaju priču, samo ju treba znati pročitati	33
Priča o odjeći.....	44
Priča o portretima.....	52
Kuharska knjiga čakovečkog dvora	55
Zrinska trpeza.....	58
Juha od melase, govedina s ogrozdom, talijanska salata, torta od badema.....	61
Priča jednog recepta	68
Zaključak	71
Bibliografija	73
Neobjavljeni izvori	73
Objavljeni izvori	73
Literatura.....	75
Popis priloga	80
Summary	82

UVOD ILI O PROUČAVANJU SVAKODNEVICE

Ono što je svakodnevno ili svakidašnje odnosi se na nešto obično, konvencionalno, na nešto što se upotrebljava svaki dan. Ipak, svakodnevni život to nikako nije iako možda na prvu ruku tako djeluje, obično. Kada se zagledamo u svakidašnjicu, svagdašnjicu ili svakodnevicu¹ nailazimo na mnoštvo još uvijek neistraženih dubina, koje su na mjestima toliko tamne da je poprilično teško pronaći ono što nas zanima. Naravno, ako uopće znamo što tražimo. Jer krenuti u potragu za svakodnevnim životom, kojeg je ponekad teško pronaći u moru političke događajnice, ili u njegovo istraživanje zapravo je jedan jako hrabar pothvat, barem mi je tako bilo rečeno. Već u idućoj rečenici pokušalo me se obeshrabriti nedostatkom izvora i podataka. Međutim, vratimo se onim neistraženim dubinama, ili drugim riječima, dubinama koje su djelomično istražene, jer izvori postoje i potrebno ih je posložiti u smislenu cjelinu. Uvijek se može pronaći još jedan izvor, još jedna knjiga, uvijek se može nešto novo napisati. Traženje dobro napisane knjige, članka, ili korisnog povijesnog izvora, je poput okidanja dobre fotografije – ponekad, doduše rijetko, uspije od prve, a češće je potrebno i njih stotinu kako bi se mogla izdvojiti ona prava. To na neki način nalikuje proučavanju svakodnevice.

Kroz cijelo vrijeme proučavanja svakodnevice neizbježno je postavljati pitanje objektivnosti istraživača, jer je potrebno fragmentarne dokaze posložiti u jedan vjeran prikaz svakodnevnog života nekog područja ili određene skupine ljudi. Onaj koji istražuje, nalazi, proučava, i na kraju, donosi te dokaze, zapravo je odgovoran kako će oni biti prikazani i u kojoj će se mjeri moći koristiti za daljnja istraživanja. U povijesnoj znanosti tradicionalna historiografija je ona kojoj su u prvom planu rekonstruiranje kronologije, politička povijest i formiranje nacija. Ukoliko je politička povijest posvuda, postavlja se pitanje postoji li potreba za političkom poviješću, jer je i ona sama podijeljena. Pojavljuje se nova historija, sa dilemom hoće li, ili bi li trebala, zamijeniti tradicionalnu historiju, ili pak i nova i tradicionalna historija mogu mirno koegzistirati.² „Nova povijest“ je ona koja se fokusira na istraživanje različitih socijalnih manifestacija na nekom prostoru i traga za gospodarskim i društvenim strukturama „dugog trajanja“. Ona napušta naraciju o događajima i protagonistima, ona je „povijest-problema“. Zajedno s novim idejama proučavanja povijesti i pristupu povijesnoj stvarnosti

¹ Prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „svakodnevica“.

² Peter Burke, „Overture: the New History, its Past and its Future.“ U: *New Perspectives on Historical Writing*, ur. Peter Burke, 1-23. (Cambridge: Polity Press, 1991.), 1-2.

krajem XIX. stoljeća napada se tradicionalna historiografija, odnosno „povijest-priče“, koja kasnije dobiva i pogrdni naziv „događajnica“. Ipak, naracija je dio povijesti bez koje povjesničari nisu povjesničari. Do takvog shvaćanja dolazi krajem tridesetih godina i sredinom XX. stoljeća, dominacijom francuske historiografije. Strukture dugog trajanja, odnosno nova, strukturalna i serijalna povijest, zajedno sa svojim analizama društvenih pojava moraju biti deskriptivne. Time je započeo tako zvani povratak događaju, ali ne i događajnici, gdje je u prvom planu ono što je stoljećima ostalo nepomično, a razdoblja proučavanja postaju sve šira i prerastaju u duga trajanja, kronološki elementi postaju suvišni, kao i pripovijedanje o povijesnim događajima, pogotovo onim političkim.³ To je slučaj kod Analista, koji istražuju dublje slojeve društva i individualne odrednice povijesti dugog trajanja, i od kojih potječe spoznaja da se iz nizova brojčanih podataka mogu objasniti činjenice iz svakodnevnog života. Naglasak koji su Analisti stavljali na ekonomsku i socijalnu historiju uskoro se proširio čak i na tradicionalne historijske časopise, dok usponom socijalne historije dolazi i do sve većeg zanimanja za kulturnu historiju.⁴

Međutim, događaj kao takav nije nestao iz historiografije i on postoji u stvarnosti i utječe na milijune ljudi, a znači manifestaciju promjene, ali je u suštini ne izaziva, jer promjena nastaje kao rezultat dugog trajanja, s time da ju pojedinačni događaji mogu ubrzati.⁵ Događaj i struktura moraju se međusobno nadopunjavati i popunjavati praznine ovog drugog u istraživanjima, jer to čine i u stvarnosti. Historiografija polako prelazi iz strukturalne historije, koja se bavi društvenim procesima i strukturama, u historiju „u mrvicama“ preko „serijalne“ historije⁶ i utoliko je susret historije i kulturne antropologije, koja prevladava u kulturnim pristupima,⁷ važan za proširenje pojma čovjek. Nekad se u historiografiji pisalo o velikim muževima, o elitama političke moći, bogatstva ili kulture, a sada antropološki pristup pridonosi širenju pojma čovjek od elite na šire slojeve, posebice na brojne marginalne skupine, s time da se ljudske namjere i djelatnosti kreću dalje od političkih događaja i sustava, koji su u središtu tradicionalne historije, na područja materijalne i duhovne kulture.⁸

³ Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*. (Zagreb: Antibarbarus, 2002.), 283, 284. (Prezeti pojmovi: „nova povijest“, „dugo trajanje“, povijest-problema“, „povijest-priče“, „događajnica“.)

⁴ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, 2. izd. (Zagreb: Novi liber, 2001.), 217.; Lynn Hunt, „Uvod.“ U: *Nova kulturna historija*, ur. Lynn Hunt, 25-51. Prevele: Anamarija Hucika, Sandra Stepinac, Marina Škrabalo, Sanja Zubak. (Zagreb: Naklada Ljevak, 2001.), 28-29.

⁵ Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata*, 286, 290.

⁶ Mirjana Gross. „Susret historije i antropologije.“ *Narodna umjetnost* 33/2 (1996): 71-86, 79. (Prezeti pojmovi: „historija u mrvicama“, „serijalna historija“).

⁷ Hunt, „Uvod.“, 37.

⁸ Gross. „Susret historije i antropologije.“, 72.

Novu historiju ne može se jednostavno definirati kao totalnu ili strukturalnu historiju, jer je ona zapravo ujedinjena u onome čemu se suprotstavlja. Ona je pisana kao reakcija na tradicionalnu „paradigmu“, prema kojoj povijest zanimaju samo politika i politički događaji. Nova se historija, s druge strane, zanima za svaku ljudsku aktivnost, a u njezino područje zanimanja dolaze teme za koje se ranije nije smatralo da imaju svoju povijest, kao što su djetinjstvo, smrt, ludilo, klima, mirisi ili čistoća. Tradicionalni historičari, pripovijedajući o događajima, kao izvore koriste dokumente, dok novoj historiji, koja se zanima za analizu različitih struktura, oni nisu dovoljni, pa mora tražiti vizualne, oralne ili dokaze u obliku različitih statistika.⁹

Historija svakodnevice je samo jedan od primjera novog pristupa, jer jednom kada se na svakodnevicu prestalo gledati kao trivijalnu, neki su ju povjesničari počeli smatrati kao jedinu pravu povijest s kojom sve ostalo mora biti povezano.¹⁰ Historija svakodnevice je dio mikrohistorije, a mikrohistorija označava istraživanje malog područja koji je dopuna ili suprotnost makrohistoriji. Teme mikrohistorije su prehrana, odijevanje, stanovanje, djetinjstvo, mladost, starost, ljubav, rad, slobodno vrijeme, tijelo i odnos prema njemu i tako dalje. Prema Natalie Zemon Davis cilj mikrohistorije nije reprezentativnost, već pripovijedanje o događajima iz kojih se može spoznati i više nego što je u njima samima. Mikrohistorija je uvijek historija „odozdo“, ili drugim riječima „od dna prema gore“ i ona istražuje zaboravljenu povijest koja je do tog vremena bila potisnuta.¹¹ Historija svakodnevice služi se i spoznajama etnologa, koji tuđu kulturu i način života njezinih pripadnika nastoje odgonetnuti kroz njihove simbolične aktivnosti i rituale.¹² Povijest i etnologija se međusobno nadopunjavaju, otvarajući jedna drugoj nova vrata za mnoštvo novih područja proučavanja.

PISATI O SVAKODNEVICI

Fernand Braudel otvorio je vrata proučavanju svakodnevice knjigom u tri toma o materijalnoj civilizaciji, ekonomiji i kapitalizmu od XV. do XVIII. stoljeća, a kako je i sam rekao, istražujući „sitne događaje, zapise s putovanja, otkriva se jedno društvo. Način na koji

⁹ Burke, „Overture: the New History.“, 2-4, 6. (Preuzeti pojam: „tradicionalna paradigma“.)

¹⁰ Ibid, 11.

¹¹ Mirjana Gross, „Mikrohistorija dopuna ili suprotnost makrohistorije?“ *Otium. Časopis za povijest svakodnevice* 2, 1-2 (1994): 18-35, 20-21. (Preuzeti pojmovi: „historija odozdo“, „historija od dna prema gore“.)

¹² Gross, *Suvremena historiografija*, 291.

se ono, na više razina, odijeva, jede, stanuje, nikad nije beznačajan. A ti trenuci ukazuju također, od jednog do drugog društva, na suprotnosti, na raznolikosti koje nisu uvijek površne.“¹³ Braudel prikazuje nepokretnu povijest svakodnevnog materijalnog života, ustanove koje se polako mijenjaju i odnose brzog kretanja. On temelje traži u svakodnevnom životu, odnosno u prehrani, odijevanju, stanovanju, novcu, životu u gradovima. U prvom tomu „Strukture svakidašnjice“ govori o konceptu svakodnevnog života i materijalne civilizacije. Upravo je pokušaj povezivanja ovih dviju sfera nov, jer on nalazi poveznicu između mikrohistorije svakodnevice i historije dugotrajnih ekonomskih i društvenih kretanja. Prema Braudelu je proučavanje materijalnog života historija dugog trajanja i najvećeg broja ljudi ili, drugim riječima, zbilja povijesti.¹⁴ Braudel se ne zadovoljava samim opisom svakodnevice, već želi objasniti kako biološki i društveni život doživljavaju preobrazbu zajedno s velikim ekonomskim kretanjima. Radi se o dugom trajanju kulturnih običaja i bioekonomskih struktura.¹⁵ Dugotrajnost prehrambenih običaja i društvene različitosti istražuju se paralelno s promjenama ekonomske sredine. Razmatra se i na koji način kulturni položaj utječe na izbor namirnica, te se objašnjava kako su prehrambeni običaji, kao proizvodi društvenih suprotnosti, nužni za kulturne identitete. Razvoj prehrambenih običaja je predmet istraživanja i ekonomske i društvene i kulturne historije, drugim riječima, i historije mentaliteta. Jelovnici, kulinarsko umijeće, recepti i sve što se odnosi na kuhinju do nedavno se smatralo nevažnim, ali sada postaje važan pokazatelj kulturnog razvoja.¹⁶ Prema tome, „Strukture svakidašnjice“ imale su veliki utjecaj na daljnje proučavanje svakodnevice i interes za „malog čovjeka“, otvarajući na taj način mnoga nova vrata.

Knjiga Raffaella Sarti „Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500-1800)“ pruža nam spoznaje o širem europskom kontekstu svakodnevnog života i odlično je polazište za daljnje proučavanje takve problematike, jer se opisi naizgled banalnih i običnih doživljala isprepliću sa podacima o značenju i karakteristikama određenog predmeta, određene vrste jela ili pak određenog običaja, kao i njihove rasprostranjenosti u vremenu, prostoru i među različitim društvenim skupinama.¹⁷

¹³ Fernand Braudel, *Strukture svakidašnjice. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Prevela Dubravka Celebrini. Sv. 1. (Zagreb: August Cesarec Zagreb, 1992.), 16-17.

¹⁴ Gross, *Suvremena historiografija*, 245-246.

¹⁵ Ibid, 264.

¹⁶ Ibid, 264-265.

¹⁷ Raffaella Sarti, *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500-1800)*. Prevela Ana Badurina. (Zagreb: Ibis grafika, 2006.), 2.

Kod nas se o svakodnevici pisalo u časopisu „Otium. Časopis za povijest svakodnevice“, u želji da se teme kao što su moral, stanovanje ili prehrana sustavno istražuju i prezentiraju. Tako se u pojedinim brojevima piše o metodološkim problemima prilikom proučavanja svakodnevnog života, odnosu obitelji i svakodnevice, ženskoj religioznosti, ženama u radu i obitelji, odnosu čovjeka i životinje kroz povijest. Kada se govori o proučavanju svakodnevice hrvatskih zemalja kroz povijest u svakom slučaju su dalmatinski i istarski prostor puno bolje obrađeni od kontinentalnog dijela Hrvatske. O svakodnevici s naglaskom na kulturu odijevanja i stanovanja na dalmatinskom prostoru pisale su Nevenka Bezić-Božanić, Danica Božić-Bužančić i Fani Celio Cega, dok je o istarskom prostoru, između ostalih, Elena Uljančić Vekić napisala doktorat na temu „Kultura odijevanja porečkih plemića u kontekstu svakodnevne povijesti (1650-1720)“, a svako od tih djela korisno je za komparativnu analizu svakodnevnog života toliko različitih prostora Hrvatske. Kada se govori o prehrani na hrvatskim prostorima, značajan je zbornik radova „Cerealia, oleum, vinum...: kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru“, čije su urednice Marija Mogorović Crljenko i Elena Uljančić Vekić. Međutim, u ovom istraživanju bilo je potrebno okrenuti se i etnologiji i njezinim aspektima proučavanja svakodnevice. Djela kao što su „Svijet hrane u Hrvatskoj“ Mire Randić i Nives Rittig-Beljak, „Moć boja. Kako su boje osvojile svijet“, te „Moda: povijest, sociologija i teorija mode“ samo su neka od konzultiranih.

PISATI O SVAKODNEVICI PLEMIĆKE OBITELJI ZRINSKI

Već letimičnim pogledom na ove naslove postaje jasno koliko je zapravo širok aspekt svakodnevnog života. U proučavanju svakodnevice plemićke obitelji Zrinski u XVI. i XVII. stoljeću obuhvaćeno je unutarnje uređenje njihove čakovečke palače, njihov način odijevanja i prehrana. Iako možda ovako nabrojani, ti aspekti svakodnevnog života izgledaju nepovezano, oni zapravo čine jednu cjelinu, jer i mi danas živimo u lijepo uređenim kućama ili stanovima, imamo tendenciju ka lijepoj odjeći, obući, modnim dodacima i nakitu, a na kraju, ili na početku, većina nas ima i gurmanske sklonosti ili pak jednostavno mora jesti. Naravno, kvantiteta i kvaliteta ovise o materijalnim mogućnostima pojedinca, ali dijelom i o njegovim duhovnim i estetskim preferencijama, kao i o potrebi socijalnog i kulturnog pozicioniranja kroz domenu prehrane.

O plemićkoj obitelji Zrinski mnogo se pisalo, bilo u hrvatskoj, mađarskoj ili drugim historiografijama. Ipak, o njihovoj svakodnevici postoji vrlo malo radova. Nekoliko je djela koja su uvelike korisna u istraživanju svakodnevice, kao što su „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću“ Josipa Adamčeka, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti“ Marijane Schneider, te zbornici radova „Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti“, „Zrinski i Europa“ i „Povijest obitelji Zrinski“. Kao što su Zrinski, bilo „obzirom na njihovu kulturnu orijentaciju, bilo obzirom na povijesnu ulogu stajali na križištu tradicija: posredovali su između jadranskog, u širem smislu mediteranskog, te srednjoeuropskog prostora“,¹⁸ tako se i ovo istraživanje u nekom trenutku moralo naći na sjecištu različitih aspekata – od stanovanja i unutarnjeg uređenja, preko portreta i odjeće, do prehrane. Upravo iz tog razloga bilo je potrebno sagledati širu sliku i konzultirati djela kao što su zbornik radova „Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj“, katalog slikovnih prikaza Zrinskih kroz povijest Gizelle Cennerné Wilhelmb „A Zrínyi Család ikonográfiája“, „Povijest odijevanja“ čiji je autor François-Marie Grau, „Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj“ Anđele Horvat, „Barokno slikarstvo u hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda“ Mirjane Repanić-Braun, te „Svijet tekstila. Kratka povijest“ Mary Schoeser. Objavljeni pisani izvori – „Građa za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću. Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana“ i „Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša“ Emilija Laszowskog, zatim „Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana. Popisi i procjena dobara (1672-1673)“ Rajke Modrić, te „Oporuka Nikole Zrinskog“ i „Pismo Jakova Tolla“ u prijevodu Brune Kuntić Makvić u zborniku „Zrinski i Europa“ – samo su neki od korištenih.

Vratimo se sada početku priče o „običnom“ svakodnevnom životu, ili možda ipak u ovom slučaju „neobičnom“, pogotovo kada uzmemo u obzir da je obitelj Zrinski od sredine XVI. stoljeća „istovremeno bila odlučujući pripadnik političke elite Kraljevine Ugarske (ugarskih, odnosno hrvatsko-slavonskih staleža) te nadnacionalne aristokracije Habsburške Monarhije.“¹⁹ Kada stvari postavimo na taj način i sagledamo činjenice koje će nam reći u kojoj mjeri je obitelj Zrinski pratila „trendove“ ranonovovjekovne Europe moći ćemo procijeniti u kojoj mjeri njezina svakodnevica bila „obična“ ili pak „neobična“, naravno u

¹⁸ Sándor Bene, Gábor Hausner, Zoran Ladić, „Predgovor“. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 7-14. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 8.

¹⁹ Géza Pálffy, „Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog. Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji.“ Prevela Helena Molnar. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 117-163. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 145.

plemićkom kontekstu. Cilj je ovog rada rekonstrukcija barem jednog dijela svakodnevice plemićke obitelji Zrinski kroz popise njihovih dobara, inventare, portrete na kojima su prikazani, odjeću koju su nosili i hranu koju su jeli. Zapravo je ovaj rad pokušaj rekonstrukcije tih nekoliko aspekata njihovog svakodnevnog života kroz izvore.

SVAKODNEVICA OBITELJI ZRINSKI KAO ZAVIČAJNA POVIJEST

Osim pokušaja rekonstrukcije svakodnevnog života obitelji Zrinski, cilj ovog rada je i pokušati prikazati način na koji bi se ti isti izvori mogli koristiti u nastavi, drugim riječima, u jednom šestom razredu jedne osnovne škole, a kao dio zavičajne povijesti. U tom je pogledu bilo potrebno konzultirati i didaktičko-metodičku literaturu, kao što je zbornik radova „Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu“, te djela kao što su „Očevid. Upotreba slike kao povijesnog dokaza“ Petera Burkea, i „Učenik – istražitelj prošlosti. Novi smjerovi u nastavi povijesti“ Ive Rendića Miočevića.

Zavičaj je mjesto rođenja, rodni kraj, dakle, on se ili dobiva rođenjem, što je neovisno o volji pojedinca, ili se stječe običajem, odnosno navikom.²⁰ Obitelj Zrinski bi u kontekstu zavičajne povijesti trebalo promatrati kao pripadnike jedne specifične kulture elite, koja je nadnacionalna. Jedna takva misao trebala bi biti misao vodilja u podučavanju učenika ne samo svakodnevici, nego i cjelokupnoj povijesti obitelji Zrinski. Prema nastavnom planu i programu učenici uče o Zrinskima u šestom razredu osnovne škole, odnosno u drugom razredu srednje škole.²¹ Kako za usađivanje osjećaja pripadnosti zavičaju vjerojatno nikad nije prekasno, možda je to puno lakše postići u mlađoj dobi, i to je jedan od mnogih razloga zašto sam odabrala šesti razred osnovne škole. Naravno, ovdje se moramo zapitati zašto je uopće potrebno razvijati takve osjećaje pripadnosti zavičaju, a odgovor se sigurno neće pronaći u školskim klupama ili u udžbenicima, već bi učenicima trebalo jasno predložiti njihovu zavičajnost, umjesto da se o njoj samo priča. Drugim riječima, upoznavanje učenika sa zavičajnom poviješću stvara osjećaj odgovornosti prema istome, dok kreativan pristup

²⁰ Drago Roksandić, „Zavičajna povijest: pojmovni izazovi.“ U: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*, ur. Marijana Marinović, Drago Roksandić, 25-32. (Zagreb: FF press, 2006.), 27.

²¹ U šestom razredu osnovne škole o Zrinskima se uči u sklopu nastavne teme „Hrvatska u ranome novom vijeku“, a najviše se obrađuju političke teme vezane uz obitelj Zrinski, odnosno Zrinsko-frankopanski otpor. (prema: Dijana Vican, Ivan Milanović Litre, ur., *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.), 287)

može rezultirati kreativnijim i većim doprinosom zavičaju i zajednici u daljnjem tijeku života. To se može postići terenskom nastavom ili posjetom muzejima, drugim riječima vizualnim predočavanjem onoga što bi učenici trebali smatrati zavičajnim. Iako u ranijim fazama školovanja sagledavanje kompleksnije slike svakodnevice obitelji Zrinski ipak nije izvedivo u potpunosti, na način na koji bi se ista problematika mogla obraditi i raspraviti u srednjoj školi, poučavanje učenika u šestom razredu osnovne škole također ima svoje izazove i rezultate. Takvo poučavanje ostavlja puno više mjesta kreativnosti koja je neophodna za dobru nastavu, a na koju su djeca i više nego spremna, samo ih je potrebno potaknuti na nju, a istovremeno im i pokazati na koji način se politička povijest može nadopuniti poviješću svakodnevice.

Pojam koji se ovdje nameće je pojam interkulturalnosti, a kao interkulturalni se počeo opisivati dijalog između pripadnika različitih kultura, koji se strukturira kao jednakopravnost kultura, raznolikost kultura, kulturni pluralizam, demokratizacija i dehijerarhizacija kultura, s time da posljedice mogu biti tolerancija ili pak čista suprotnost – netrpeljivost, čak i otvoreni konflikt.²² Od početka osamdesetih godina XX. stoljeća Vijeće Europe uvelo je interkulturalni projekt, čiji su temeljni zadaci „ostvarivanje ravnopravnog dijaloga različitih naroda, kultura, jezika, rasa, religija i tradicija, uzajamno razumijevanje, obrazovanje iz tolerancije i poštovanje za druge, zajedništvo te dvosmjernu integraciju. Humanost, prijateljstva, nenasilje, potiskivanje ekstremizma i predrasuda, prihvaćanje naših duhovnih i kulturnih razlika samo su dio ishodišta i načela interkulturalnih odnosa.“²³ Iskrenost djece je ta koja bi nas mogla i trebala naučiti i podučiti toleranciji. Ali kako će oni to znati ako im mi, kao roditelji, kao nastavnici, kao istraživači i na kraju krajeva, kao povjesničari, ne usadimo takve vrijednosti? Da, kad pogledamo stvari iz ovakve, možda malo drugačije perspektive, a zanemarimo onu perspektivu prepirki pa čak i vrijeđanja, sve dobiva malo drugačiji izgled. Pa i novi smisao. Naravno, za tako nešto potrebna je i hrabrost, jer često nismo svjesni što nas sve čeka u jednoj novoj perspektivi, koliko različitosti možemo otkriti i koliko različitih priča ispričati. Zrinski su vrlo dobar materijal na kojem je moguće poučavati o interkulturalizmu, različitosti, toleranciji, pa i kompleksnim i slojevitim identitetima koji su postojali već prije tri ili četiri stotine godina. Kao primjere možemo navesti njihovu tolerantnu vjersku politiku u vjerski podvojenom društvu, nadnacionalni plemićki identitet i ravnopravnu komunikaciju s plemićima diljem Europe, zatim višejezičnost te integriranost u najviši politički život u nekoliko država.

²² Marijana Marinović. „Interkulturalni pristup nastavi povijesti.“ U: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*, ur. Marijana Marinović, Drago Roksandić, 15-23. (Zagreb: FF press, 2006.), 16.

²³ Ibid, 18.

Udžbenici, knjige ili rad u razredu na relaciji između nastavnika i učenika ne donose stvarno obrazovanje o odnosima ili o razumijevanju kulturnog svijeta koji nas okružuje. Možda eventualno donose teoriju, ali praksu nikako. Upravo iz tog razloga slažem se da nastavnici moraju biti ti koji će proširiti suradnju i u obrazovanje uplesti osobe i institucije izvan svog užeg okruženja, odnosno izvan okruženja jednog razreda. Učenici na temelju zajedničkog iskustva učenja postaju svjesni vlastitog okruženja, koje im omogućuje prihvaćanje razlika i prepoznavanje sličnosti između ljudi. Razvijaju vještine rada s ljudima, kao i individualnu i skupnu odgovornost.²⁴ Naravno, takav jedan projekt interkulturalnog obrazovanja od nastavnika traži nove oblike rada i nova metodička oruđa koja će mu omogućiti da taj pristup prenese u svoju nastavu. Isto tako, potrebno je mnogo nastavnikovog vremena, rada i truda kako bi postigao željeni cilj, ali i njegove mašte i kreativnosti. Potreban je i timski rad više nastavnika i pedagoga s različitih područja koji bi zajedno djelovali i nadopunjavali se, a od njih se traži inicijativa, izrada vlastitih nastavnih materijala, osmišljavanje vlastitih nastavnih metoda i eksperimentiranje.²⁵ U svakom slučaju, sve ovo ostavlja mnogo prostora za moje vlastito eksperimentiranje jednog dana u nastavi u jednom šestom razredu jedne osnovne škole, naravno, s temama iz zavičajne povijesti.

Cilj nastave povijesti bio bi omogućavanje mladima da razviju kompleksniji i slojevitiji individualni i kolektivni identitet te da samim time budu otvoreniji i tolerantniji spram susjeda, onih „drugih“, a i neposredne okoline. To se može učiniti „upoznavanjem sa svojim zajedničkim nasljeđem u njegovoj lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj, europskoj i globalnoj dimenziji. Nastava povijesti mora igrati odlučnu ulogu u promicanju temeljnih vrijednosti, kao što su ljudska prava i demokracija, međusobno razumijevanje i tolerancija.“²⁶ „Povijesni sadržaji trebali bi obuhvatiti događaje koji su ostavili trag na povijest Europe, a treba ih proučiti na lokalnoj, nacionalnoj, europskoj i globalnoj razini kao dio značajnih razdoblja i činjenica.“²⁷ Zrinski su, kao jedna magnatska obitelj, itekako ostavili traga u povijesti Europe, ali i u nacionalnim i lokalnim povijestima. Novim istraživanjima i novim radovima postaju poznati i po drugim aspektima, osim onog političkog. Upravo je to jedan od razloga zašto je djeci potrebno omogućiti da zamisle kako je izgledala unutrašnjost čakovečke palače, da prošeću njezinim hodnicima, otvore vrata brojnih prostorija, zavire u ormare i škrinje, te da na trenutak sjednu za njihovu bogatu trpezu.

²⁴ Ibid, 19.

²⁵ Ibid, 19.

²⁶ Ibid, 20.

²⁷ Ibid, 20.

ČAKOVEČKA PALAČA PLEMIĆKE OBITELJI ZRINSKI

Barok. Dekorativan, raskošan, nakićen detaljima, sa mnoštvom nemirnih oblika i izraza, ali i brojnim kontrastima svjetla i tame. On nije samo stil europske umjetnosti, nego i sveopća kultura tog vremena, s time da bi ga bilo teško promatrati u uskim nacionalnim okvirima, jer je jako brzo postao stil cijele Europe. Barok se razlikuje kako u južnim i sjevernim zemljama Europe, tako i u hrvatskim zemljama, jer su u svakoj od njih umjetnici iz zatečene lokalne tradicije prihvaćali i razrađivali novu struju. Barok je, od svih stilova u Hrvatskoj, bio najobilniji i najraznolikiji, posebno u kontinentalnom, sjevernom dijelu hrvatskih zemalja, gdje ga možemo pratiti od početka XVII. stoljeća. Iako je u kontinentalnom dijelu sjeverozapadne Hrvatske barok prisutan od prve četvrtine XVII. stoljeća, još uvijek nije dominantan stil, jer u isto vrijeme susrećemo kasnorenesansne koncepcije, manirističke primjese i kasnu gotiku, doduše u modificiranim oblicima. Tek krajem stoljeća barok dolazi na prvo mjesto. Čak i ako određeno djelo pokazuje pojedine karakteristike baroka, to još uvijek ne znači da pripada potpunom, čistom baroknom stilu, već jednom prijelaznom stilu koji je česta pojava početkom XVII. stoljeća.²⁸ Čakovečki stari grad ima djelomično sačuvane elemente kasne gotike, ali u najvećoj mjeri pripada baroku, glavnom građevinskom stilu kako sjeverne Hrvatske, tako i Europe tog vremena.

Kultura baroka se „postojano provlačila između politike i ratnog vihora, ona uznosita i znamenita što gradi crkve, piše knjige i uspostavlja hijerarhiju svjetova, i ona obična, bez moralnih zasada, kojoj je stalo da u kartu osvojenih područja upisuje udobnost postelje, raskoš stolova, pretilost njihovih poklonika, pomodnost odjeće, a zrcalu ipak da namijeni dvostruku svrhu – da bude ukras doma i ogledalo grijeha i taštine.“²⁹

Gdje je tu čakovečka rezidencija Zrinskih? Čakovečka palača izgrađena je u obliku zatvorenog četverokuta, s tornjevima, opasana snažnim zidinama sa bastionima i širokim jarkom, preko kojeg do ulaza vodi dugi drveni most. Ovako je, prema opisima suvremenika i bakropisima izgledala čakovečka palača u vrijeme obitelji Zrinski, čiji najveći današnji dio

²⁸ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.), 4.

²⁹ Olga Maruševski, „Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva u XVII. i XVIII. stoljeću.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj*, ur. Vladimir Maleković, 32-92. (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.), 34.

nastaje kroz XVI. i XVII. stoljeće.³⁰ Takav četverougao oblik s unutarnjim dvorištem obilježje je palače koje je očuvano do danas, a nastao je u vrijeme Nikole Zrinskog Sigetskog. Već je tada utvrda bila opasana masivnim zidinama koje su bile pojačane bastionima i kulama. Palača se nalazila „oberh Zwernyaka“ u vrijeme Jurja IV. Zrinskog, odnosno jezera. Taj naziv vjerojatno dolazi od starog hrvatskog naziva za vrt, zvjerinjak, što upućuje i na postojanje kultiviranog vrta. U XVII. stoljeću je uz dvorac postojao i uređen perivoj, vrt za šetnju.³¹ Iz vremena Nikole Zrinskog potječu i najraniji prikazi čakovečke tvrđave – radi se o vedutama, od kojih je najranije nastao crtež Johanna Ledentua 1637. godine, gdje se prvi put jasno raspoznaju arhitektonska obilježja dvorca i tvrđave.³²

Evlija Čelebija u svojem „Putopisu“ opisuje svoj dolazak u Čakovec, doduše vrlo maštovito, i susret sa Nikolom Zrinskim, koji „bijaše pametan, trezven i inteligentan“.³³ Čakovec poprilično maštovito opisuje kao „tvrđ grad petougao oblika sazidan na način kako se podziđuju obale. (...) On je predmet osvajačkih težnji svih vladara. U unutrašnjosti grada ima deset hiljada lijepih kuća koje su građene od tvrdog materijala, a sve su pokrivene raznovrsnim ćeremitom. Osobito vrijedi vidjeti hercegov dvor i palate sedmorice kapetana. Sve su ulice široke i popločane kao šahovska tabla. Ima dvije hiljade dućana, a nabrojio sam četrdeset samostana. Trgovi su vrlo prostrani i čisti.“³⁴

Jacobus Tollius, u pismu Nikoli Witsenu, Čakovec opisuje kao „veoma sjajan i prostran, izvrsno utvrđen protiv turske sile, gotovo sa svih strana opkoljen močvarom koja je sprečavala potkopavanje. Samo jedan bok koji gleda na sva polja opire se o čvrsto tlo, te je stoga čvršće obzidan. Divljasma se u okružju tako barbarskih naroda nadasve dotjeranom domu, biranim ukućanima, prebogatome pokućstvu, svugdje vrhunskome sjaju.“³⁵ Ovdje treba spomenuti činjenicu koju primjećuje Tollius, odnosno da u široj okolini nije bilo tako bogate palače sa bogatim pokućstvom i biranim ukućanima, pri čemu on ne misli samo na članove obitelji, već na cijelu *familiu*, to jest i na sve one koji su mogli živjeti na dvoru tog vremena, dakle upravitelj, konjušari, dojilje, kuhari, sluge, sobarice, i tako dalje.

³⁰ Tomislav Đurić, Dragutin Feletar, *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, 3. izd. (Koprivnica: Matica hrvatska, 1991.), 60.

³¹ Petar Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija*. (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.), 10-11, 13.

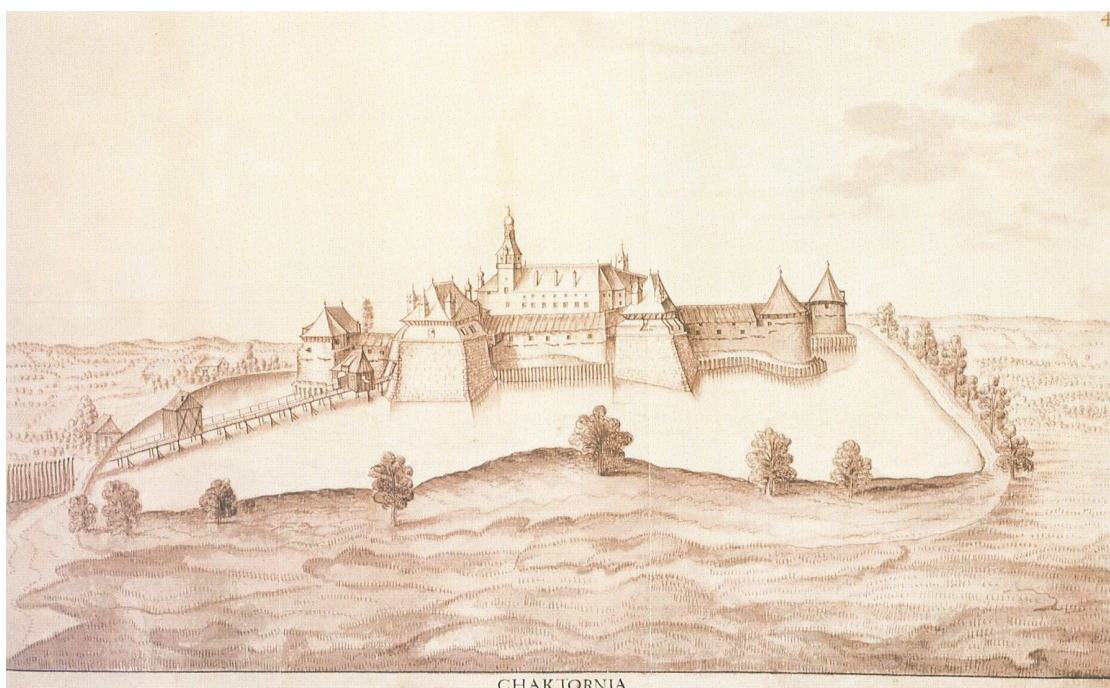
³² Ibid, 15.

³³ Evlija Čelebija, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*. Preveo Hazim Šabanović. (Sarajevo: Svjetlost, 1954.), 274.

³⁴ Ibid, 275.

³⁵ „Pismo Jakova Tolla.“ Prevela Bruna Kuntić-Makvić. Bilješke Žarka Vujić i Bruna Kuntić-Makvić. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 151-158. (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.), 154.

Uz pomoć riječi Jacobusa Tolliusa odškrinuli smo vrata čakovečke palače. Pokušat ćemo otkriti kako je jedna magnatska obitelj, obitelj Zrinski, živjela, te koliko je njihov životni stil bio luksuzan i otmjen u odnosu na ranonovovjekovni stil života općenito. Osim izvora, od kojih će nam korisni biti već spomenuto putno pismo Jacobusa Tolliusa, popisi i procjene dobara obitelji Zrinski, te inventari. Ipak, morat ćemo ponekad upotrijebiti i maštu kako bismo shvatili kako je čakovečka palača izgledala u očima svojih suvremenika. Međutim, slika koju ćemo rekonstruirati „ponekad će neizbježno biti samo skica s mnogo osjenčanih dijelova: slika koju dobijemo bit će znatno manje živopisna od izravnog promatranja (koje je također ograničeno).“³⁶

Prilog 1. Veduta tvrđave Čakovec iz oko 1639. godine.

Nakratko ćemo prošetati trijemovima čakovečke palače gdje „bijaše obješen turski plijen, lukovi, tobolci, mlatovi, štitovi i drugo oružje te vrste. Njegov je sjaj ipak nadilazio bljesak sablji demeškinja. Među njima je bilo takvih kojima su lukovice bile urešene zlatom i srebrom. Tokovi drugih prikrivali su pogled umetnutim draguljima.“³⁷ Ući ćemo u predvorje čakovečke palače, gdje su se „mogle razgledati ovješene zastave koje su označavale uistinu

³⁶ Sarti, *Živjeti u kući*, 1.

³⁷ „Pismo Jakova Tolla.“, 154.

krvavu i bojovnu pobjedu, zarobljene od Turaka i nagrđene obiljem krvi. Ondje su se nalazile i slike koje su prikazivale grofove hrabre pothvate.“³⁸ Prošetat ćemo hodnicima i razgledati sobe sa krevetima obogaćenim posteljinom i prekrivačima urešenim zlatom, otvorit ćemo ormare sa otmjenom odjećom i škrinje sa rubeninom, nakratko ćemo zaviriti u bogatu knjižnicu i smjestiti se u udobnoj stolici presvučenom svilom sa cvjetnim motivima. Razgledavat ćemo portrete članova obitelji koji će nas promatrati sa zidova čakovečke palače, uživat ćemo u pogledu na skupocjeni namještaj, orijentalne sagove, venecijanska ogledala, tapiserije, mramorne stolove i kamine, skulpture i slike, na rifove skupocjenih tkanina, nakit, stolni ukras, oružje, škrinje s novcima, augsburško srebro, i na venecijanski čisti papir.³⁹

OTVORIMO VRATA ČAKOVEČKE PALAČE

U izvorima i u literaturi o čakovečkoj se palači govori kao o bogato uređenoj i namještenoj skupocjenim pokućstvom. O njezinom unutarnjem uređenju mogu nam reći popisi dobara i inventari koji su načinjeni nakon 1670. godine. Međutim, zbog često šturih opisa potrebno je dosta mašte da zamislimo kako je izgledao, na primjer, svileni mletački sag ili pak tapete od crvenog damasta podstavljene bijelim platnom.⁴⁰ Ipak, i od takvih fragmentarnih podataka moguće je, sa referencama na ranonovovjekovno unutarnje uređenje u Europi, dobiti sliku izgleda unutrašnjosti čakovečke palače, iako će ona na nekim mjestima ostati mutna i nejasna, upravo zbog nedostataka izvora, ili izvora koji još nisu istraženi ili čak pronađeni.

Opći izgled interijera je na temelju jednog pisma iz 1638. godine prvi iznio Károly Széchy, prema kojem su „glavna zgrada i južno krilo imali četiri kata, odnosno bez prostora u donjem dijelu i prizemlju, izvana su imali dva kata, dok je sjeverno krilo građeno na tri kata, odnosno izgrađeno je kao jedan kat. Svugdje je u njoj blještavilo bilo spojeno s udobnošću; palače i dvorane izmjenjivale su se s trijemovima i oslikanim svodovima. Na drugom katu bila je svečana ili ljetna velika palača s predsvođenim predvorjem za potrebe većih okupljanja i svečanosti; potom su slijedile dvorane, nakon toga 'staričina kuća' s kućom za ugljen i vanjskom kućom za pečenje; na prvom katu je bila 'manja palača' za uža društva i zabave, pored nje nizale su se dvorane s kućom za ugljen i kuhinjom. (...) U prizemlju se pružala

³⁸ Ibid, 154.

³⁹ Maruševski, „Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva.“, 40.

⁴⁰ Rudolf Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“ *Hrvatsko kolo* 4 (1908): 184-235, 190.

'duga palača' s manjim svođenim sobama i dvoranama koju su možda rabili za sastanke, a gdje su stajala obiteljska pisma, knjige, dragocjenosti i oružje.⁴¹ Iz ovog opisa saznajemo da su postojale tri velike dvorane. Prva je bila u prizemlju gdje su se čuvala knjige, pisma, dragocjenosti i oružje, dakle mogli bismo reći da su tu bile knjižnica i riznica. Zrinski su imali preko šest stotina naslova u svojoj biblioteci koji ponajviše zapanjuju suvremenošću naslova i preciznom klasifikacijom, a popis svih knjiga, razvrstanih u skupine, započeo je 10. listopada 1662. godine.⁴² Prema Žarki Vujić, trezor se u čakovečkom dvoru nalazio u istočnom dijelu podrumskog prostora, bio je dvostruk, u dobro zaštićenom prostoru. Naravno, bio je zatvorenog tipa, što poriče Tolliusov navod o otvorenoj riznici. Pošto je riječ o privatnoj riznici jedne obitelji kao što su bili Zrinski, riznica koja je smještena u utvrđenom gradu, Vujić smatra da ne može biti govora o otvorenoj riznici, njezinoj prezentacijskoj uređenosti te svjesnoj klasifikaciji građe koja bi se pokazivala posjetiocima.⁴³ Riznica rijetkosti svrstavala je Zrinske u najistaknutije kulturno-političke ličnosti XVII. stoljeća na ratom opustošenom hrvatskom prostoru, ali i u čitavoj srednjoj Europi.⁴⁴ Posebno s obzirom na činjenicu da europske plemićke obitelji već od renesansnog vremena koriste zbirke novca, dragog kamenja, gema i svakojakih antikviteta, te s vremenom egzotičnih predmeta iz Istočnih zemalja za svoju socijalnu promociju, odnosno kao pokazatelje bogatstva, kultiviranosti i znanja o antici ili znanja o svijetu koji ih odvaja od skorojevića i nižih društvenih slojeva.⁴⁵ Riznica čakovečkog dvora sadržavala je numizmatičku zbirku, zbirku medalja, a moguće je da su se u njoj čuvala i dva srebrna pozlaćena žezla. Sadržavala je i *islamicu* ili zbirku predmeta turskog i perzijskog podrijetla. Onima udaljenijima od nemirne granice s Osmanlijama takvi predmeti osmanske provenijencije, ili bolje rečeno orijentalni predmeti, činili su se egzotičnima. Ali, to nije bio slučaj s onima koji su neprestano dolazili u kontakt s Osmanlijama i u tom slučaju su se takvi predmeti doživljavali kao dio identiteta življenja. Postavlja se pitanje jesu li se tekstilni istočnjački predmeti čuvali u riznici, s obzirom da su turski ćilimi i tapete, kao i perzijski tepisi, bili uobičajeni dio unutrašnjeg uređenje čakovečke palače. Obiteljska riznica Zrinskih sadržavala je i njihove osobne predmete, te skupocjene odjevne predmete.⁴⁶ O bogatstvu obitelji Zrinski govore i podaci o tome što je sve iz njihove

⁴¹ „Széchyjev opis dvorca Zrinski prema starim spisima.“ Prevela Ana Sekso. U: Petar Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija*, 54. (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.), 54.

⁴² Žarka Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“ U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 12-58. (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.), 35.

⁴³ Ibid, 19.

⁴⁴ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 19.

⁴⁵ Gerrit Walther, „Adel und Antike. Zur politischen Bedeutung gelehrter Kultur für die Führungselite der Frühen Neuzeit.“ *Historische Zeitschrift* 266, 2 (1998): 359-385, 360.

⁴⁶ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 19-20, 23-25.

riznice dospjelo u carsku riznicu u Beču – čisto zlato isprano iz rijeke Drave, srebro djelomično bijelo, djelomično pozlačeno, zatim srebrne i pozlačene kopče sa po tri rubina u svakoj, turske žlice od pozlaćenog srebra u toku protkanim karmesinskim zlatom i srebrom, pozlačena srebrna puceta, srebrni emajlirani pernjak, srebrna unutra pozlačena kutija, skupocjena čaša od kristala s gornje i donje strane okićena zelenim dragim sitnim kamenjem sa zaklopcem u crnom toku.⁴⁷

Uz veliku dvoranu u prizemlju spominje se i nadsvođen i oslikan prostor za molitvu, što potvrđuje činjenica da je tamo bio smješten jedan „duži stol za oltar“.⁴⁸ Stan s kuhinjom bio je na prvom katu uz manju dvoranu za uže društvo, dok je na drugom katu bila velika ljetna dvorana za veća okupljanja. Te dvije dvorane služile su i kao blagavaonice. Prema opisu Evlije Čelebije, zidovi dvorana obloženi su mozaikom i sjajnim mramorom, nisu „zastri čilimima“.⁴⁹ Ipak, teško je reći je li to doista bio mramor ili nekakva druga obloga, ako uzmemo u obzir da Čelebijina pripovijedanja nisu posve točna. Godine 1720. Jesenski je zabilježio da je „na oba kata pod bio načinjen od drvenih greda s jednostavnom štukaturom“,⁵⁰ dok Puhmajer postavlja pitanje je li riječ možda o nekoj vrsti zaglađenih teraco podova kakvi su bili uobičajeni u Europi XVII. i XVIII. stoljeća, posebno u Veneciji, s time da bi oni sa sitnim šljunkom mogli podsjećati na mozaik koji spominje Čelebija.⁵¹ Iz bilješke Jesenskog možemo zaključiti kako je za njega pod zapravo strop, na što nas upućuju drvene grede i štukature,⁵² pa ostaje nejasan Puhmajerov zaključak da se radi o podu.

U XVII. stoljeću u čitavoj Europi dolazi do veće diferencijacije prostora unutar kuća, pa se tako povećava broj blagavaonica, dok su sve ostale sobe jednostavno *chambres*. U Francuskoj se za vrijeme vladavine Louisa XIV. među imućnijim slojevima počinju nazirati prvi znakovi sve izraženije specijalizacije prostora, pa je tako, na primjer, spavaća soba postala prostor posvećen snu i privatnim aktivnostima, a samo se u slučaju bolesti u njoj moglo primiti veće društvo, za razliku od prethodnih stoljeća kada su se u njoj primali gosti ili kada se u njoj blagovalo, kao u središnjoj prostoriji kuće.⁵³ Javlja se i svijest o privatnosti,

⁴⁷ Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja“, 191.

⁴⁸ Rajka Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana. Popisi i procjena dobara (1672-1673)*. Sv. 1. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974.), 4.

⁴⁹ Čelebija, *Putopis*, 272.

⁵⁰ „Conscriptio domini Csaktornya, seu totius Insulae Murakös, in comitatu Szaladiensis situati (...). Presentatae 2, Decembris 1720.“ Preveo Šime Demo. U: Petar Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija*, 78-80. (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.), 78.

⁵¹ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 20.

⁵² Štukature su ukrasi, reljefne dekoracije na fasadama, stropovima i zidovima izrađene u štuki. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „štukatura“.)

⁵³ Sarti, *Živjeti u kući*, 154-155.

koja se razvija prije svega kao potreba za postojanjem malo privatnosti u odnosu na sluge, drugim riječima, postavljalo se pitanje kako pronaći ravnotežu između udobnosti kada vas netko poslužuje i želje da se pobjegne od posluge u intimu. Iako su postojale specifične prostorije za određene djelatnosti posluge, poput kuhinja, ipak je ona bila sveprisutna, zbog višestrukosti funkcija koje su sluge morale obavljati, ali i zbog načina rasporeda soba. Odvojenost i hijerarhija između slugu i gospodara očitovala se putem prostorne odvojenosti, ali i putem hrane i odjeće.⁵⁴ S obzirom na prostorije na čakovečkom dvoru, a koje se navode u popisu zaplijenjenih dobara – velika palača, druga susjedna soba, treća soba, četvrta soba, mala soba spojena s prethodnom sobom, gornja palača, velika soba gdje su bile pokretne stvari, donja manja soba na najnižem katu nad kuhinjom, kuhinja, soba koja se nalazi neposredno uz kuhinju, soba s ključevima, gornja soba koja pripada gospođi grofici⁵⁵ – možemo zaključiti da je diferencijacija prostora uveliko postojala, odnosno da su postojale prostorije u kojima se ili blagovalo ili primalo goste, kao i one namijenjene intimnijim aktivnostima, ali i slugama. Možda bi „mala soba, prema stepenicama, spojena s prethodnom sobom“, s obzirom na svoj inventar – mali jednostavan drveni krevet, jednostavan ormar, jednostavna peć – mogla biti soba za posluhu, s time da se između te dvije sobe nalazi i mala kuhinjica.⁵⁶

Ipak je život na dvoru Zrinskih bio razvijen prema suvremenim standardima i udovoljavao je tadašnjim europskim kriterijima. O tome nam govori, između ostalog, i činjenica da su imali staklene prozore, odnosno „prozore s kristalnim staklima“.⁵⁷ Neki od njih imali su i željezne rešetke, s većim ili manjim oštećenjima prilikom popisivanja dobara.⁵⁸ Treba uzeti u obzir i činjenicu da se staklo na prozorima smatralo svojevrsnim luksuzom koji si nisu mogli priuštiti široki slojevi društva. Primjera radi, u Toskani se u prvoj polovici XVI. stoljeća po prvi puta pojavljuju stakleni prozori, a tek u idućem stoljeću vidljivi su na gotovo svim kućama.⁵⁹ Vrata na čakovečkom dvoru uglavnom su bila željezna, neka su imala bravu koja se nazivala *peleh*,⁶⁰ neka su s unutarnje strane imala jednu bravu i ključ, a s vanjske strane dvije brave i četiri ključa.⁶¹ Uz neka vrata visjele su „zavjese od jednostavne

⁵⁴ Ibid, 163-164.

⁵⁵ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 1-15.

⁵⁶ Ibid, 5-6.

⁵⁷ Ibid, 4.

⁵⁸ Ibid, 8, 11.

⁵⁹ Sarti, *Živjeti u kući*, 109.

⁶⁰ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4.

⁶¹ Ibid, 2.

tkanine“,⁶² vjerojatno kao dekorativni materijal, koje su služile za uljepšavanje prostora, a možda i kao zastor za održavanje topline. Iz svega je jasno da je Zrinskima izgled unutrašnjosti njihove palače bio izuzetno važan, odnosno da su držali do detalja i lijepog uređenja interijera.

Staklo na prozorima doprinjelo je boljoj izolaciji i boljem grijanju. U nekim područjima Europe dugo su opstajala središnja ognjišta bez dimnjaka, što zbog očuvanja tradicije, što zbog skupih novina koje su zahtijevale i vrlo opsežne promjene strukture kuće ukoliko su se željeli izgraditi kamin ili peć. Bili su potrebni, prije svega, nezapaljivi materijali, kamen ili opeka, a u slučaju izgradnje peći željezo.⁶³ Zidni kamin bio je talijanski izum i vjerojatno se pojavio u Veneciji u XII. i XIII. stoljeću i od tada se iz Italije širi ostatkom Europe, pa zahvaljujući tome prostorije više nisu bile tako zadimljene, ali se rasipao velik dio topline. Pojava peći omogućila je puno racionalnije iskorištavanje topline – najprije su to bile jednostavne kamene ili glinene peći, a kasnije su bile od opeke, ponekad prekrivene pločicama od majolike. Znale su se postavljati i između dvije prostorije tako da se obje istovremeno griju, a oko njih su često bile postavljene klupe na kojima se moglo sjediti ili spavati. Takve peći od majolike nalazimo u Austriji, Ugarskoj, Njemačkoj i Poljskoj.⁶⁴ Vatra se mogla puno lakše zapaliti od oko 1530. godine, kada su izumljene prve primitivne šibice – zapravo su to bili komadići zapaljivog drva, trstike, konoplje, smotanog papira ili pamuka nakratko umočeni u vosak, a kako bi se zapalili, koristila su se kresiva napravljena od komadića čelika i kremena. Taj posao paljenja vatre se uglavnom povjeravao slugama ili pak ženama, s time da su dobrostojeći često bili skloni držati vatru uvijek upaljenom.⁶⁵ Obitelj Zrinski grijala se pećima, koje su bile osnovni inventar svake sobe, a obično su bile zelene ili bijele boje.⁶⁶ Na nekoliko mjesta u popisima dobara navodi se da su peći bile napukle ili ruševne, pa iz toga zaključujemo da nisu mogle biti željezne, nego su vjerojatno bile od keramike. Ložište je bilo u hodniku, a vjerojatno ih je nekoliko bilo vezano na istu dimovodnu cijev.⁶⁷ Kako je Međimurje u to vrijeme velikim dijelom bilo pokriveno šumama, koje su se,

⁶² „13 Augusti 1670. Confiscationis bonorum mobilium et stabilium Petri a Zrinio, Francisci Tersachky, necnon Francisci Buckovsky, aliorumque nonnullorum introdenotatorum, in seditiosa rebellione, et crimine laesae Sae sacratissimae Mti adhaerentium et complicitium, in anno Domini 1670 peractae.“ Preveo Šime Demo. U: Petar Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija.*, 60-65. (Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.), 64.

⁶³ Sarti, *Živjeti u kući*, 107.

⁶⁴ Ibid, 108.

⁶⁵ Ibid, 110.

⁶⁶ Ivan Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije prema popisu i procjeni 1672-1673, na primjeru utvrde Čakovec i popisa njenog inventara od 9. svibnja 1673.“ U: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman, 77-90. (Zagreb: Matica hrvatska, 2007.), 82.; Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4-6.

⁶⁷ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 26.

osim za lov, u najvećoj mjeri iskorištavale za drvo, kojega je bilo u izobilju, možemo pretpostaviti da si Zrinski mogu priuštiti uvijek zapaljenu vatru. Pošto su se uz dvorane nalazile „kuće za ugljen“,⁶⁸ ugljen je, osim drva, također služio za ogrjev. S obzirom da ih postoji više, možemo pretpostaviti da Zrinski nisu oskudijevali u njegovoj kvantiteti. Dakle, tijekom duge hladne zime, kada u ranonovovjekovnoj Europi traje „malo ledeno doba“, mogli su se grijati uz neprestano zapaljenu vatru u svojim zelenim ili bijelim pećima. Osim peći, postojali su i hipokausti, međutim, tradicionalno pojmljeno rimsko podno grijanje nije bilo sustavno primijenjeno u čakovečkoj palači.⁶⁹ Jedna od soba Sofije Löbl imala je veći hipokaust povezan s manjom sobom, a postoje i navodi o slikama koje su krasile hipokauste.⁷⁰ Ne možemo sa sigurnošću reći o čemu je točno riječ, ali postoji mogućnost parne komore, jer bi tada to bila prostorija koja sama po sebi zahtijeva grijanje.⁷¹ Za rasvjetu su Zrinski koristili svijeće, a postojala je i soba u kojoj su se čuvale svijeće, loj i svijećnjaci.⁷² Svijeće su se stavljale u bakrene, mjedene,⁷³ ili staklene svijećnjake.⁷⁴ U rasvjetljavanju mračnih hodnika i prostorija služile su i svjetiljke, koje su bile bakrene i visjele su ispred sobe.⁷⁵ Zidovi su se u ranom novom vijeku ukrašavali različitim tapetama, sagovima, odnosno tepisima i slikama. Zidove čakovečke palače krasile su dugačke tapete od crvenog damasta,⁷⁶ koje su bile podstavljene bijelim platnom, zatim tapete od modrog i žutog roseta, svilene mesinske tapete i tapete od grubog platna sa utkanim cvijećem.⁷⁷ Dok će o slikama, odnosno o portretima članova obitelji Zrinski biti nešto više riječi u idućem poglavlju, ovdje je potrebno spomenuti orijentalni utjecaj u obliku tepiha i sagova, koji je na dvoru Zrinskih bio svakodnevan, s obzirom na stalne dodire s Osmanlijama. U XVIII. su stoljeću turski tepisi bili u optjecaju među aristokratskim i trgovačkim slojevima na Balkanu i u istočnoj Eurpi, dok su perzijski tepisi bili mnogo rjeđi i mnogo skuplji.⁷⁸ Međutim, vidjet ćemo kako su već od XVI., a pogotovo XVII. stoljeća tepisi orijentalne provenijencije dio unutarnjeg dekora čakovečke palače. Kulturni obrazac islamsko-perzijsko-osmanskog značaja do nas dolazi zajedno s

⁶⁸ Széchyjev opis dvorca Zrinski prema starim spisima.“, 54.

⁶⁹ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 26.

⁷⁰ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 2, 6.

⁷¹ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 26.

⁷² Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 10.

⁷³ Ibid, 2,3.

⁷⁴ „13. Avgusta 1670.“, 64.

⁷⁵ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 5.

⁷⁶ Damast je skupocjeno platno tkano od svile, lana, pamuka, s ornamentalnim i figuralnim uzorcima i nejednakim presijavanjem površine. Damast se izvorno proizvodio u sirijskom gradu Damasku. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „damast“.)

⁷⁷ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Dragocene i umetne stvari grofovah Zrinjskih u gradu Čakovcu*. Sv. 1. (Zagreb: Arkiv za povjestnicu Jugoslavije, 1851.), 57, 59.

⁷⁸ Mary Schoeser, *Svijet tekstila. Kratka povijest*. Prevela Sanda Katalenić. (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009.), 116.

Osmanlijama koje su osvojile dio jugoistočne Europe, a to je i razlog zašto te zemlje nisu mogle imati isti razvoj kao Francuska ili njemačke zemlje. Ako polazimo od teze da se ostatak Europe i svijeta ugledao na uzore zapadne Europe, moramo imati na umu činjenicu da je postojao niz drugih civilizacija i civilizacijskih procesa, te da je jugoistočna Europa specifičan mikrokozmos tih različitih civilizacija i civilizacijskih procesa.⁷⁹ Orijentalni utjecaji, kako u različitim dijelovima svijeta, tako i ovdje, očituju se u kineskim, osmanskim, safavidskim i mogulskim tkaninama iz razdoblja od XVI. do kraja XIX. stoljeća. Najtraženije i najutjecajnije osmanske, perzijske i mogulske tekstilije do pred kraj XVII. stoljeća bili su tepisi s florom. Oni se klasificiraju prema uzlovima – osmanski su simetrični, a perzijski asimetrični, s time da se najfiniji perzijski tepisi mogu prepoznati po svilenom floru obloženom brokatnim metalnim nitima.⁸⁰ Tepisi su se stavljali na zidove, stolove i krevete, a samo rijetki na podove. Obješeni na zid „turski sagovi s prikazima različitih bitaka“ zasigurno se nisu nalazili samo u odajama grofice Katarine Zrinske,⁸¹ već i u drugim prostorijama, osim u sobama na gornjem katu, gdje su „tri stana jedan za drugim, a nijedan nije obložen sagovima“.⁸² Ostatak zidova krasili su jednostavni sagovi neznatne vrijednosti,⁸³ četvrtasti turski sag⁸⁴, sag od krzna⁸⁵, svileni mletački sagovi, njemački vuneni sag napravljen na turski način, perzijski sagovi,⁸⁶ brojni ćilimi izuzetne vrijednosti.⁸⁷ Osmanski ćilimi imitirali su se diljem europskih osmanskih država i u nekim se područjima izrađuju do danas, pa je tako osmanski stil dominirao različitim dizajnima ćilima koji su nađeni u Transilvaniji, južnoj Mađarskoj, Moldaviji i na cijelom Balkanu, a torbe, pregače i suknje u tim krajevima isto tako pokazuju utjecaje turskih i kavkaških ćilima.⁸⁸ Kako je već spomenuto, osim na zidove, tepisi su se stavljali na stolove, pa tako nailazimo na veće jednostavne sagove za dva stola, svilene sagove za tri stola,⁸⁹ šarene turske sagove za dva stola, sagove od zelene tkanine koji su prilagođeni stolovima i imaju istrošene svilene zelene rese, te kožnate sagove.⁹⁰ Količina sagova koji su zabilježeni u inventarima ukazuje nam i na kvantitetu stolova koji su se nalazili u palači Zrinskih. Isto tako, s obzirom na činjenicu da su ti sagovi bili izrađeni od svile ili od

⁷⁹ Karl Kaser, „Privatni život u Jugoistočnoj Europi.“ Prevela Iskra Iveljić. *Otium. Časopis za povijest svakodnevice* 2, 1-2 (1994): 48-55, 52.

⁸⁰ Schoeser, *Svijet tekstila*, 114-116.

⁸¹ „13. Avgusta 1670.“, 62.

⁸² Ibid, 63.

⁸³ Ibid, 61.

⁸⁴ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 3.

⁸⁵ „13. Avgusta 1670.“, 62.

⁸⁶ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 190.

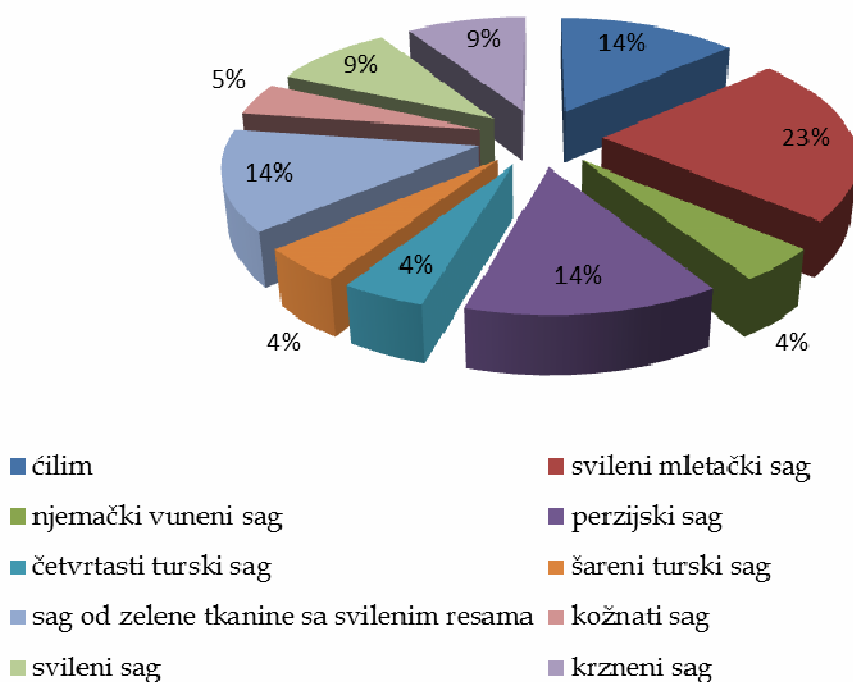
⁸⁷ Ibid, 186-187.

⁸⁸ Schoeser, *Svijet tekstila*, 117.

⁸⁹ „13. Avgusta 1670.“, 62-63.

⁹⁰ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4-5.

kože, ili su pak imali svilene rese, možemo zaključiti da nisu bili tako neznatne vrijednosti, s obzirom na to da je svila nekad bila jedna od najskupocjenijih tekstilija, baš kao što je to i danas. Možemo pretpostaviti da su se oni jednostavniji koristili za one stolove koje nije mogao svatko vidjeti, možda u kuhinji ili u nekoj od prostorija u kojima su boravili i živjeli oni koji su se brinuli za administrativne poslove ili nešto slično, dok su se oni najljepši i najbogatiji stavljali na stolove koji su se nalazili u velikim prostorijama palače da bi ih svatko mogao vidjeti i diviti im se. Zanimljivo je postojanje više sagova za koje se navodi da su za dva ili čak tri stola, što može upućivati na činjenicu da se za vrijeme velikih svečanosti ili kada je u palači boravilo više gostiju spajalo dva ili tri stola, ne bi li svi prisutni mogli zajedno jesti. To može značiti i da je na dvoru postojala jedna ili više osoba koja se brinula da ti sagovi budu prilagođeni stolovima, odnosno da budu odgovarajuće veličine i oblika, kao i da su određeni sagovi mogli biti namijenjeni određenim stolovima. Kada pogledamo sve nabrojene tekstilije od kojih su bile izrađene tapete i sagovi – svila, koža, vuna, krzno, koža, damast – kao i njihovu provenijenciju – mletačku, osmansku, perzijsku, njemačku – vidimo koliko je kulturnih različitosti unutar svojih zidova sadržavala čakovečka palača. Ono što je mnogima iz ranonovovjekovnog razdoblja bilo egzotično, kao što su ćilimi ili fini perzijski sagovi, Zrinskima je bilo dio svakodnevice. Pitanje je jesu li te predmete doživljavali egzotičnima ili neobičnima.

Prilog 2. Postotak različitih sagova koji su popisani u inventarima.

Prema izvorima, inventarima i popisima dobara u kojima se navode broj tepiha od pojedinog materijala i njihova provenijencija, možemo vidjeti da prevladavaju svileni mletački sagovi, koje slijede ćilimi i perzijski sagovi. Vjerojatno mnogi od sagova koje je posjedovala obitelj Zrinski nisu ni mogli biti popisani, jer je dio bogatstva netragom nestao prije nego što su napravljeni bilo kakvi popisi. Iz tog razloga nam grafikon u Prilogu 2. vjerojatno neće biti od prevelike koristi, ali ipak nam može dati jedan mali uvid u to kakav je zapravo bio interijer čakovečke palače, odnosno u kojoj količini su Zrinski posjedovali svilene sagove ili ćilime.

Osim tapeta i sagova, zidovi se ukrašavaju svetim slikama, križevima, te zidnim satovima,⁹¹ što se uobičajilo tek u XVIII. stoljeću. Prema popisima dobara, vidjet ćemo da su Zrinski već u XVI. i XVII. stoljeću svoje zidove ukrašavali sličnim predmetima. Dobar primjer je veliki okrugli viseći sat od pozlaćenog bakra.⁹² Katarina Zrinska je svoje odaje ukrašavala manjim i većim zrcalima, jedno je bilo „dugačko više od jednog lakta“⁹³, dok je drugo bilo „dugačko oko jedan čeperak“, odnosno oko sedamnaest i pol centimetara, sa „nekoliko srebrnih ukrasa u okviru od ebanovine“.⁹⁴ U njezinim odajama pronađeno je i „nojevo jaje, obješeno na zid“,⁹⁵ dok je u jednoj od brojnih škrinja pronađen „jedan lijepi izvana pozlaćeni zidni sat“.⁹⁶ Ovi primjeri visećeg sata, zrcala različitih veličina ili nojevog jaja obješenog na zid zasigurno nisu bili jedinstveni u unutrašnjosti čakovečke palače. Vjerojatno su i zidove drugih prostorija krasili takvi dekorativni predmeti.

PROŠEĆIMO SOBAMA, OTVORIMO ŠKRINJE I ORMARE

Između XVI. i XVIII. stoljeća javlja se sklonost za poboljšanjem prostorija za stanovanje, namještaja i udobnosti, pa je namještaj obogaćen, a broj predmeta se povećao.⁹⁷ O tome nam svjedoče brojnost i raznolikost predmeta koji su popisani nakon konfisciranja dobara čakovečke palače. Međutim, to zasigurno nije njezin cjelokupan inventar, već samo jedan njegov dio. Nažalost, kako je već spomenuto, vjerojatno nikad nećemo moći sastaviti

⁹¹ Ivana Jukić, Maja Katušić, „Svakodnevlje.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralčić, 233-254. (Zagreb: Matica hrvatska, 2013.), 243.

⁹² Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 190.

⁹³ „13. Avgusta 1670.“, 61.

⁹⁴ Ibid, 64.

⁹⁵ Ibid, 64.

⁹⁶ Ibid, 63.

⁹⁷ Sarti, *Živjeti u kući*, 118.

jednu potpunu sliku bogatstva i raskoši čakovečke palače u vrijeme obitelji Zrinski. Iako postoji diferencijacija prostora, sudeći prema inventaru pojedinih prostorija u kojima se nalaze i jedan ili više kreveta, te stol za blagovanje, možemo zaključiti da se u nekim prostorijama i spavalo, ali i blagovalo. Ipak, postoje i one veće dvorane koje su za veća okupljanja, jer se u njima nalazi velik broj različitih stolica i stolova. Postojala je diferencijacija stolova, pa tako nalazimo dugačke stolove, velike stolove za jelo, malene stolove, jednostavne stolove neznatne vrijednosti, manje duguljaste stolove, četvrtaste stolove za jelo, te male stoliće.⁹⁸ Osim sagova, na stolove su se stavljali turski pokrivači za stol ili različiti stolnjaci – od domaćeg platna, od zelene tkanine, tkani stolnjaci.⁹⁹ Stolnjaci su se šivali na dvoru, o čemu nam svjedoči platno, kao što je belgijski damast za stolnjake, kojeg je pronađeno trideset osam rifa.¹⁰⁰ Na stolnjake su se mogle šivati i ruže izvezene zlatom.¹⁰¹

Sjedilo se na stolicama, koje su u principu bile drvene, veće ili manje, sa naslonom ili bez njega, obložene različitim materijalima, od kože, obične tkanine, pa do svile. Evlija Čelebija u svom putopisu spominje da je za vrijeme gozbe koju su priredili na čakovečkom dvoru „svatko sjedio na svojoj stolici“.¹⁰² Postojanje većeg broja stolica, ali i stolova, može značiti intenzivna druženja.¹⁰³ Stolicе su bile velike, sa naslonima i obložene kožom, mletačke provenijencije sa naslonima i obložene svilom ukrašenom vezenim cvijećem s bakrenim čvorovima i zakovicama, bilo ih je i obloženih sa finim crvenim platnom,¹⁰⁴ ili zelenom kožom, ili pak tkaninom sa cvjetnim uzorkom.¹⁰⁵ U sobi za primanje gostiju i razgovor nalazile su se veće kožne stolice s naslonima i velike venecijanske stolice s naslonjačem prekrivene svilom sa cvjetnim motivima sa mjedenim okovima.¹⁰⁶ Zanimljivo je postojanje stolica s naslonom, a koje su recimo danas uobičajene, ali i onih bez naslona u isto tako velikoj mjeri. Stolicе s naslonom i naslonom za ruke, koje je u renesansnim patricijskim kućama često posjedovao gazda kuće i koje su simbolizirale njegovu moć u okviru doma, pojavljuju se početkom XVII. stoljeća.¹⁰⁷ Manje stolice bez naslona bile su također obložene kožom, zelenom ili crvenim tkaninom, bile su presvučene raznobojnom svilom prošivenom

⁹⁸ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4-6.

⁹⁹ Ibid, 3; „13. Avgusta 1670.“, 63; Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 85.

¹⁰⁰ Rif je stara ugarska mjera za dužinu, a iznosi između sedamdeset i sedamdeset i pet centimetara. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „rif“.)

¹⁰¹ Kukuljević Sakcinski, *Dragocene i umetne stvari*, 57.

¹⁰² Čelebija, *Putopis*, 272.

¹⁰³ Sarti, *Živjeti u kući*, 144.

¹⁰⁴ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4-6.

¹⁰⁵ „13. Avgusta 1670.“, 62-63.

¹⁰⁶ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 81.

¹⁰⁷ Sarti, *Živjeti u kući*, 143.

uzorcima ili su imale ušivene perzijske ornamente,¹⁰⁸ a na neke su se stavljale navlake od „finog materijala“.¹⁰⁹ Osim na stolicama, sjedilo se i na klupama, koje su bile drvene i jednostavne, kraće ili duže, a neke su bile prekrivene i tkaninom, na primjer crvenim suknom.¹¹⁰ Odmaralo se na drvenim sofama ili počivaljkama,¹¹¹ koje nastaju prema inspiraciji s Istoka. Diljem Europe pojavljuju se krajem XVII. stoljeća,¹¹² a čakovečki dvor posjeduje ih već početkom XVII. stoljeća. Međutim, moguće je da je riječ o drugačijoj vrsti sofa od onih koje su se ustalile diljem Europe krajem istog stoljeća. Katarina Zrinski odmarala se i na ležaljci načinjenoj u obliku prijestolja prekrivenoj svilenim zategnutim prekrivačem od damasta.¹¹³

Predmeti se pospremaju u škrinje i ormare, međutim, iako u bogatijim kućama škrinje počinju nestajati već u XVI. stoljeću,¹¹⁴ u čakovečkoj palači nailazimo na popriličan broj škrinja, različitih dimenzija i napravljenih od različitih materijala, većinom od drva ili željeza. U njima su se čuvali spisi, kao u velikoj željeznoj škrinji u kojoj su se čuvali spisi Petra Zrinskog, zatim knjige, pisma, lijekovi, tkanine, staklo, novac ili meso.¹¹⁵ Škrinje su s vanjske strane bile obložene kožom ili lanom, a jedna je čak bila obložena i zlatom.¹¹⁶ Preko škrinje se mogao staviti prekrivač ili sag, pa se na njoj moglo i sjediti. Dok se u škrinjama često može naći mnoštvo različitih predmeta, većinom neuredno posloženih, ormari, koji postaju čest namještaj tek od XVIII. stoljeća, omogućavaju ipak nešto urednije raspoređivanje predmeta. Ističu se dva ormara od ebanovine koji su „prilično veliki i lijepi i opasani mjedenim obrubima“,¹¹⁷ zatim dva ormara od indijskog drva sa lijepim bakrenim slikama¹¹⁸ i veliki željezni ormar u kojem su se nalazili pribor za pisanje i različite knjige.¹¹⁹ Osim urednosti, ormari pridonose i raspoređivanju predmeta prema njihovoj funkcionalnosti i upotrebi, pa se tako, na primjer, u jednom dvostrukom ormaru drže ženske sitnice, prstenje i ogrlice,¹²⁰ jedan

¹⁰⁸ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 4; „13. Avgusta 1670.“, 62-64.

¹⁰⁹ Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja“, 190.

¹¹⁰ Sukno je teža tkanina, obično od grebene vune. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „sukno“.); Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 82.

¹¹¹ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 82.

¹¹² Sarti, *Živjeti u kući*, 143.

¹¹³ „13. Avgusta 1670.“, 61.

¹¹⁴ Sarti, *Živjeti u kući*, 148-149.

¹¹⁵ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 2; „13. Avgusta 1670.“, 61-64; Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 85.

¹¹⁶ „13. Avgusta 1670.“, 61-64.

¹¹⁷ Ibid, 64.

¹¹⁸ Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja“, 190.

¹¹⁹ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 81.

¹²⁰ „13. Avgusta 1670.“, 63.

služi za odlaganje kruha, a u jednom, koji umjesto polica ima rešetke, se čuvaju zdjele i ostale kućne potrepštine.¹²¹

Osim zelene peći, škrinje, ormara, stola, kožnih stolica s naslonom i manjih stolica sa svilenim sjedištima izvezenim ružama, te raznih dekorativnih predmeta, osnovni inventar sobe bio je još i krevet. Od otprilike XV. stoljeća dolazi do povećanja vrsta kreveta i njihove diferencijacije. Ranije se spavalo na slamnatim ležajevima ili slamaricama koje su bile postavljene na jednostavne drvene podloge, na prostirke ili škrinje. Kroz XV. stoljeće krevet postaje veličanstven dio namještaja u kućama bogatih, a često njegov smještaj u sredinu prostorije odražava ulogu središta kućanskog prostora. S jedne strane imao je naslon za glavu, a s ostalih strana su ga okruživale škrinje koje su služile za odlaganje predmeta, kao podnožje, sjedalo ili kao noćni ormarić. Krajem XV. stoljeća prestaje moda kreveta sa škrinjama, a javljaju se zastori koji su često izolirali krevet, a koji se pak nešto kasnije razvijaju u baldahin ili svod od platna sa zastorima koji padaju oko stranica kreveta. Na taj način krevet se sa svih strana mogao u potpunosti izolirati. Opremljenost kreveta, kao i njegova struktura, varirala je od jednostavne slame i bijednih slamarica do obilja madraca i skupocjenih ukrasnih prekrivača.¹²² U sobama obitelji Zrinski bilo je i većih i manjih kreveta, drvenih ili željeznih, a posebno se ističu venecijanski željezni krevet¹²³ i pozlaćen veliki željezni krevet sa četiri velika i šest malih orlova od pozlaćenog drva.¹²⁴ Postojao je i drveni krevet na klupicama, od kojih su dvije bile pozlaćene s prednje strane,¹²⁵ ali i maleni željezni krevet pospremljen u škrinju,¹²⁶ što bi moglo značiti da su postojali posebni kreveti za djecu, a možda i da se krevet mogao rastaviti na dijelove i pospremiti u škrinju, koja je bila dovoljno velika za njih. O izolaciji kreveta od ostatka prostorije svjedoči nam crveni baldahin od crvenog damasta na kojem vise zavjese,¹²⁷ a koji je krasio krevet Katarine Zrinski. Umjesto slame na kojoj su spavali siromašniji, Zrinski su si mogli priuštiti madrace, a zapravo je to bio uložak za krevet sastavljen od nekoliko „prilično kvalitetnih jastuka nazvanih madraci“.¹²⁸ U inventarima se za jednog navodi da je bio izrađen od vrlo jednostavne tkanine modre boje.¹²⁹ Plahte su bile izvezene zlatom i svilom ili protkane zlatnom žicom i obrubljene zlatnim resama, a kako se u inventarima spominju u parovima, to bi moglo značiti da, iako je krevet bio bračni, na njemu

¹²¹ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 82.

¹²² Sarti, *Živjeti u kući*, 138-140.

¹²³ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 81.

¹²⁴ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 6.

¹²⁵ Ibid, 5.

¹²⁶ „13. Avgusta 1670.“, 61.

¹²⁷ Ibid, 62.

¹²⁸ Ibid, 61.

¹²⁹ Ibid, 64.

postoje dva madraca za koja su potrebne dvije plahte.¹³⁰ Plahte su se šivale na dvoru, o čemu svjedoče ostaci „domaćeg platna“ namijenjenog za njih.¹³¹ Jastuci ili vanjkuši bili su punjeni perjem, a jastučnice za njih vezene su zlatom i srebrom sa pripadajućim obrubima. Pokrivalo se svilenim pokrivačima koji su bili prošiveni različitim bojama i dekama.¹³² Posebno se ističu mletački pokrivač podstavljen žutim atlasom,¹³³ sjajno izvezen, koji je nakon konfiskacije zbog rijetkosti procijenjen na šest tisuća forinti, i svileni pokrivač na krajevima od crvenog, u sredini od žutog atlasa, a na uglovima izvezen i okićen sa nekolikog zrna sitnog biserja.¹³⁴ Osim plahti, na dvoru su se šivali i madraci, te uzglavlja i jastuci, o čemu svjedoče tkanine koje su pronađene u škrinjama i koje imaju specificiranu namjenu, pa je tako „materijal koji se na narodnom jeziku zove cvilih“¹³⁵ pogodan za madrace i uzglavlja“,¹³⁶ dok je modra tkanina prikladna za jastuke.¹³⁷

ŠTO SE SVE MOŽE SAZNATI IZ JEDNOG POPISA

Primarni pisani izvori su oni nastali u vrijeme povijesnih događaja, a sekundarni su oni koji su nastali kasnije, često na temelju primarnih. U praksi razlika često ovisi samo o pitanjima koja postavljamo prilikom proučavanja tih povijesnih izvora. Vještine koje učenici stječu radom na pisanim izvorima su one koje usvajaju prilikom učenja povijesti, a pažljivo odabrani izvori pomažu učenicima da povijest koju uče oživi.¹³⁸ Inventari, napravljeni prilikom konfiskacije imanja obitelji Zrinski, su primarni povijesni pisani izvori, dok je, na primjer, popis pokretnih stvari Petra Zrinskog koji je sastavio Ivan Kukuljević Sakcinski sekundarni povijesni pisani izvor. I jedni i drugi izvori mogu se koristiti u nastavi povijesti, s ciljem da učenicima pokušaju pokazati na koji je način bila uređena čakovečka palača, kakvi su sve utjecaji postojali kada se govori o njezinom interijeru, te koliko je obitelj zapravo bila imućna. Iz jednog suhoparnog i prilično šturog inventarnog popisa može se mnogo toga saznati i zaključiti, ali i potaknuti kreativnost i motivaciju učenika na daljnje zanimanje za

¹³⁰ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 190.

¹³¹ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 3.

¹³² „13. Avgusta 1670.“, 61.

¹³³ Atlas je sjajna svilenkasta tkanina; atlase, saten. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „atlas“.)

¹³⁴ Kukuljević Sakcinski, *Dragocene i umetne stvari*, 57.

¹³⁵ Cvilih je dvonitno tanko jako grubo platno. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „cvilih“.)

¹³⁶ „13. Avgusta 1670.“, 61.

¹³⁷ Ibid., 64.

¹³⁸ Snježana Koren, „Rad sa pisanim izvorima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 27-29. (Sarajevo: 2010.), 27.

jedan takav aspekt povijesti. U različitim se udžbenicima spominje konfiskacija imanja obitelji Zrinski nakon smrti Petra Zrinskog, ali i bogatstvo obitelji. Iz tih bi razloga korištenje popisa dobara kao povijesnog izvora omogućilo povezivanje tih činjenica. Drugim riječima, radom na jednom takvom pisanom izvoru učenici bi mogli samostalno zaključiti kolika je zapravo bila veličina njihovog posjeda i kakvim su životom živjeli, a istovremeno bi dali i novu kvalitetu narativizaciji iz udžbenika.

Da bi se odabrao dobar povijesni izvor potrebno je znati što se želi postići njegovim odabirom, govori li taj izvor o stvarnoj slici nekog događaja, te koliko odabrani izvor može biti razumljiv učeniku. Potrebno je obratiti pozornost na uzrast učenika. Izvor bi trebao zainteresirati i animirati učenike na rad i razmišljanje, a mi kao nastavnici moramo znati koja je funkcionalna i odgojna zadaća tog izvora, odnosno kakvi se ishodi mogu postići njegovim proučavanjem.¹³⁹ Kao primjer analize pisanih izvora odabrana su tri izvora – prvi i drugi povijesni izvor navode što se sve i u kojoj količini nalazilo u velikoj palači, odnosno u četvrtoj sobi, dok nam treći povijesni izvor donosi dio popisa konfisciranih stvari Petra Zrinskog koje je za sebe uzeo car Leopold. Prva dva izvora mogu se međusobno uspoređivati i na taj način učenici mogu uočiti diferencijaciju između pojedinih prostorija čakovečke palače, dok će pomoću trećeg izvora učenici moći kroz pojedine materijalne predmete Petra Zrinskog vidjeti koliko je obitelj bila imućna, ali i u kojoj mjeri se javljaju orijentalni ili neki drugi utjecaji, koji su uz to, očito bili zanimljivi jednima od najbogatijih europskih plemića kao što su Habsburgovci. Ovo posljednje značajno je zbog razumijevanja činjenice da Zrinski neprestani dodir s Osmanlijama ne smatraju stranim, već je on dio njihove svakodnevice. Isto tako, perzijski svileni sag ili mletački pokrivač nisu bili nešto egzotično, već jednostavno dio vrlo bogatog unutrašnjeg uređenja čakovečke palače.

Rad sa povijesnim izvorima u nastavi potrebno je prilagoditi dobi učenika, jer bi, pogotovo za mlađi uzrast, problem moglo predstavljati čitanje i razumijevanje rječnika datog izvora. Uz izvor se upravo iz tog razloga mogu dodati objašnjenja manje poznatih riječi. Isto tako, izvori pomažu učenicima shvatiti da tekstovi u udžbeniku nisu jedini mogući prikaz prošlog događanja, već samo jedan od mnogih, drugim riječima, pokazuju im na koji sve način se može protumačiti isti događaj.¹⁴⁰

¹³⁹ Leonard Valenta, „Korištenje različitih izvora u novim udžbenicima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 15-18. (Sarajevo: 2010.), 15.

¹⁴⁰ Koren, „Rad sa pisanim izvorima.“, 27.

Učenike je potrebno upoznati s kritikom izvora, jer se proučavanjem povijesnih izvora oni upoznaju sa radom povjesničara, što ih potiče na kritičko razmišljanje i razlikovanje bitnog od nebitnoga. Učenici pokušavaju odrediti točnost neke činjenice, te određuju kredibilitet, vrijednost i pristranost određenog izvora. Takve vještine najbolje se stječu radom na povijesnim izvorima koji se bave temama već poznatim učenicima i upravo iz tog razloga važna je kontekstualizacija izvora i prijašnje stjecanje znanja vezanih uz temu koja se obrađuje u izvoru.¹⁴¹ Dakle, nakon što učenici usvoje neka temeljna znanja o važnosti, djelovanju i značaju obitelji Zrinski, ali i o širem ranonovovjekovnom povijesnom kontekstu u kojem se nalaze hrvatske zemlje, može se s njima raditi na ovim primjerima povijesnih izvora.

Pitanja o povijesnim izvorima moraju se postavljati u kontekstu, drugim riječima, mora se osigurati uvid u šira događanja kojima se izvori bave, jasan kronološki kontekst, geografski kontekst i eventualna različita gledišta. Suština kritike izvora je pak, analiza namjera autora, odnosno pisca samog izvora. Prema tome, pitanja o izvorima uvijek bi trebala postavljati u kontekstu uzimajući u obzir kakva je šira slika u koju se izvor uklapa. U izravnom pristupu svakom pojedinačnom izvoru potrebno je znati o kakvoj se vrsti izvora radi, od koga potječe, kakvu motivaciju ili stav sadrži te kakvoj je publici namijenjen.¹⁴² Međutim, također je potrebno pustiti učenike da prvi postave neka pitanja koja bi ih zanimala u vezi ponuđenog izvora i čuti najprije njihovo promišljanje, poglede, stavove i tumačenja. U tom radu trebala bi se osloboditi dječja kreativnost, pa na taj način možemo doći do saznanja s kojima do tada nismo kao nastavnici raspolagali. Kako bi se izvor pravilno obradio, učenike treba dovesti do toga da sami postave pitanja koja bi im inače postavio nastavnik, a istovremeno je potrebno razvijati kulturu dijaloga i parlamentarizma, te uvažiti svako promišljanje i navoditi na glavnu poruku izvora.¹⁴³

¹⁴¹ Ibid, 27-28.

¹⁴² Chris Rowe, „Kako obrađivati izvore iz povijesti.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 19-20. (Sarajevo: 2010.), 19.

¹⁴³ Valenta, „Korištenje različitih izvora u novim udžbenicima.“, 15-16.

IZVOR I.

9. svibnja 1673. g.

(...)

Drugi popis

u istom dvorcu Čakovec, predan iz ruku časnoga gospodina prijašnjega nadstojnika Petra Osvalda u ruke provizora, časnoga gospodina Mihovila Svetanića

U velikoj palači

Velike kožom obložene stolice s naslonom, 5.

Male istrošene kožom obložene stolice, 7.

Slične istrošene stolice obložene zelenom tkaninom, 2.

Šareni noviji turski sag za dva stola, 1.

Zatim sagovi od zelene tkanine prilagođeni stolovima s istrošenim svilenim zelenim resama, 3.

Veliki jedaći stol, koji se dijeli na tri dijela, 1.

Duži stol za oltar, 1.

Jednako dugačak stol, 1.

Maleni stol, 4.

Prozori bez ikakva oštećenja, 4.

Bijela peć na jednom dijelu ruševna, 1.

Neoštećena vrata u istu palaču, sa svojom bravom zvanom peleh i s jednim ključem, koji otvara i drugu gornju palaču, 1.

Prilog 3. Izvor I. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima.

Pitanja uz IZVOR I. i IZVOR II.

1. Kada i gdje je ovaj tekst nastao? Tko ga je napisao? Navedi nadnevak i glavne karakteristike razdoblja u kojem je izvor nastao. Ima li u tekstu kakvih naznaka koje ukazuju na to kako je autor prikupio podatke? Je li izvor nastao u vrijeme događaja ili kasnije?
2. O kakvom se dokumentu radi? Kakve se informacije mogu očekivati od teksta?
3. O čemu je izvor? Zašto je tekst nastao?
4. Kakva je struktura teksta? Kakav je izbor riječi?
5. Što možeš zaključiti o životu obitelji Zrinski uz pomoć teksta?
6. Što ti se čini neobičnim u tekstu?
7. Pokušaj uz pomoć teksta svojim riječima opisati izgled prostorije.
8. Pokušaj nacrtati prostoriju.

Prilog 5. Pitanja uz Izvor I. i Izvor II.

IZVOR II.

9. svibnja 1673. g.

(...)

Drugi popis

u istom dvorcu Čakovec, predan iz ruku časnoga gospodina prijašnjega nadstojnika Petra Osvalda u ruke provizora, časnoga gospodina Mihovila Svetanića

(...)

U četvrtoj sobi, koja se nalazi neposredno uz prethodnu

Stolice s naslonima obložene finim crvenim platnom, vrlo istrošene, 2.

Madraci, 1.

Kožnati sag za stol, istrošen i poderan, 1.

Drveni kreveti na klupicama, od kojih su dvije klupice pozlaćene s prednje strane, 2.

Jednostavni duguljasti stolovi, 2.

Jedaći stol, 1.

Kip sakonskoga kneza u punom stasu, 1.

Turski pokrivač za stol, istrošen, 1.

Prozori sa svime što im je potrebno, dijelom trošni, 1.

Zelena peć, 1.

Manji drveni panj na kojem je željezo, namijenjen pečačenju pisama, 1.

Jedna vrata, na strani prema hodniku, u dobrom stanju, sa svime što im je potrebno, odnosno bravom (peleh) i ključem, 1.

Ispred iste sobe nalazi se s vanjske strane bakrena svjetiljka koja visi ispred sobe, 1.

Isto ondje, s vanjske strane, nalazi se jedan istrošeni prozor sa svime što mu je potrebno, 1.

Prilog 4. Izvor II. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima.

Ovisno o organizaciji nastavnog sata, kao i njegovim ciljevima i ishodima, primjeri ovih pisanih izvora zapravo se mogu obrađivati u bilo kojem njegovom dijelu. Ukoliko se obrađuju na početku sata, tada bi mogli doprinijeti motivaciji učenika za daljnje učenje. Uz pomoć različitih motivacijskih tehnika koje se odnose na nastavni sadržaj, kao što je na primjer crtanje prostorije koja je opisana u izvoru, učenici se motiviraju za učenje novog nastavnog sadržaja i uz njihovu pomoć se može smanjiti ili pak povećati zahtjevnost nastavnog sadržaja. Međutim, nisu samo motivacijske tehnike te kojima se potiču pozornost i interes učenika, nego se to može postići i sposobnošću nastavnika za kreiranje nastavne situacije koja budi interes i stvaralaštvo, čak i kod onih učenika koje građivo ne zanima, i to

uz pomoć različitih aktivnosti i djelatnosti, odnosno aktivnim oblicima rada.¹⁴⁴ Iz tog bi razloga obrađivanje jednog od ovih primjera izvora bilo korisno za uživljavanje u svijet obitelji Zrinski. S obzirom na činjenicu da poticaji za učenje dolaze i od neposrednih postupaka učenja, učenici više vole one načine rada koji stvaraju zadovoljstvo, koje je veće što su nastavne metode i oblici različitiji. Isto tako, učenici će brže i efikasnije učiti novi nastavni sadržaj ukoliko suodlučuju i sudjeluju u postavljanju nastavnih ciljeva i ishoda u tijeku nastave.¹⁴⁵ Drugim riječima, ako učenicima ponudimo više različitih oblika rada prilikom proučavanja povijesnih izvora i otvorimo im mogućnost da sami biraju na koji će način odraditi svoje zadatke, njihovo učenje bit će brže i efikasnije. Naravno, nastavnik je taj koji će ih nadgledati i odvesti u pravom smjeru u svakoj minuti nastavnog sata. Tako, na primjer, postoji mogućnost rada u grupi. Ukoliko se obrađuju prva dva primjera povijesnog izvora učenici se mogu podijeliti u dvije grupe, pri čemu svaka od njih proučava svoj izvor odgovarajući na ponuđena pitanja. Nakon zadanog vremena mogu se uspoređivati rezultati rada – u ovom konkretnom slučaju može se metodom razgovora uspoređivati uređenje velike palače i četvrte sobe. Iz oba izvora može se ponešto zaključiti i o životu obitelji Zrinski – stol za oltar pokazuje nam sklonost molitvi, bijela peć nam pokazuje na koji način su se grijali, mnoštvo stolova i stolica ukazuje na druženja, i tako dalje. Moglo bi se raspravljati o različitim vrstama primanja i svečanosti na dvoru za razliku od redovnog obiteljskog druženja i blagovanja, ili druženja i blagovanja s *familiarima* na svakodnevnoj razini. Sve to može se uspoređivati s današnjim običajima. Isto tako, potrebno je učenicima ukazati i na činjenice koje bi mogli smatrati neobičnima, kao što je stavljanje sagova na stol. Prije samog rada na ovakvom tipu povijesnih izvora, učenike je potrebno upoznati sa pojmovima kao što su inventar i konfiskacija kako bi mogli u potpunosti razumijeti povijesni izvor.

Dok su primjeri prvog i drugog izvora pogodni za usporebu, treći primjer izvora nam sam po sebi pokazuje dio materijalne imovine obitelji Zrinski. Isto tako, iz njega se mogu iščitati i brojni strani utjecaji u obliku sagova ili stolnjaka, može se vidjeti koje su se vrste tkanina upotrebljavale, ali i činjenica da se mnogo toga šivalo na dvoru. U izvoru ima nekoliko pojmova koji bi učenicima mogli biti nepoznati, pa su iz tog razloga ti pojmovi objašnjeni. S obzirom da se u tekstu koriste i neke zastarjele hrvatske riječi, učenicima će možda trebati dodatna pomoć pri razumijevanju. U svakom slučaju, uz primjere ovih izvora i pitanja za učenike, može se na zanimljiv način obraditi jedan aspekt svakodnevice obitelji

¹⁴⁴ Danijela Trškan, „Motivacijske tehnike u nastavi.“ Prevela Ana Labar. *Povijest u nastavi* 4, br. 3 (2006): 19-28, 20, 22.

¹⁴⁵ Ibid, 23.

Zrinski. Korištenje ovakvih izvora potaknulo bi kreativnost učenika i motiviralo ih na daljnje zanimanje za njihovu zavičajnu povijest. Polazak od sadržaja kulturne baštine podrazumijeva da su učenici i njihove potrebe u žarištu procesa učenja. Na taj se način ostvaraju mogućnosti za učenje i razvijanje novih interesa i intelektualnih sposobnosti učenika. Ukoliko na taj način uvedemo učenike u kulturni ambijent tada izazivamo i potičemo radoznalost i maštovitost, koje su podloga za postavljanje različitih pitanja i pronalaženja odgovora na njih. Tako odgojno-obrazovni proces izvire iz same aktivnosti učenika i njihove zamisli kako bi trebalo nastaviti dalje.¹⁴⁶ Moramo imati na umu da je „poznavanje prošlosti koje proistječe iz zavičajnosti vrlo važno u pripremi mladih za pluralističko društvo u kojem želimo živjeti. Povijesni i kulturni sadržaji, ako se pravilno artikuliraju, pružaju od najranije dobi mogućnosti uvida u vlastitu baštinu i općeljudske vrijednosti.“¹⁴⁷

Okretanje prema vlastitom okruženju i njegovoj baštini i tradiciji jedan je od osnovnih društvenih i pedagoških ciljeva. Za moderan koncept potrebno je primjenjivati otvoreni program koji svoje polazište ima u produbljenoj analizi, promišljanju i razumijevanju sadržaja životnog okruženja u kojem učenik odrasta. Istovremeno, time se uvažavaju i zadovoljavaju učenikove razvojne potrebe i interesi. Nova uloga nastavnika je uključivanje učenika u proces učenja i iskazivanje povjerenja prema njihovim mogućnostima za otkrivanje i rješavanje različitih problema. Takav ambijentalni pristup u procesu učenja je pedagoški koncept koji obuhvaća aktivne metode, gdje učenik samostalno napreduje i istražuje rješavajući različite probleme prilikom čega mu nastavnik pomaže u procesu osamostaljivanja. Rad s učenicima odvija se u manjim skupinama, a interakcija sadržaja i učenika postiže se analitičkim pristupom koji je usmjeren na cjelovit razvoj učenika i njegovo stvaralaštvo.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Ivo Rendić Miočević, *Učenik – istražitelj prošlosti. Novi smjerovi u nastavi povijesti*. (Zagreb: Školska knjiga, 2000.), 158.

¹⁴⁷ Ibid, 159.

¹⁴⁸ Ibid, 160-161.

IZVOR III.

Ivan Kukuljević Sakcinski:

Popis sviuh, u Čakovcu nadjenih i za posvetjeno Cesarsko-kraljevsko Veličanstvo uzetih pokretnih stvari pokojnoga grofa Petra Zrinjskoga

(...)

Pokrivači, sagovi, tapeti i stolci.

Mletački pokrivač postavljen žutim atlasom,* sjajno izvezen i poradi redkosti dela na 6000 forinti od Zrinjskih pocenjen, 1.

Svileni pokrivač s kraja od crvenog atlasa, a u sredini od žutoga, na uglovih izvezen i sa nekoliko zrnah sitnog bisera izkitjen, 1.

Svilenih mletačkih sagovah, 5.

Nemački sag napravljen od vune na turski način, 1.

Persianski sagovi, od kojih je jedan u sredini poderan, 2.

(...)

Rubenina** srebrom i zlatom protkana i slične stvari.

(...)

Plahtah skozi zlatom i svilom izvezenih par, 1.

Drugi par plahtah, od kojih je jedna protkana zlatnom žicom i obrubljena zlatnimi resami, druga neima ni vezka ni resah, 1.

Zlatom izvezeni uresi za plahte, 9.

Dva komada damaska*** belgianskoga za stolnjake, rifah**** 38.

Tri komada damaska belgianskoga za ubruse, rifah 140.

Ruže zlatom i srebrom vezene za stolnjake, 24.

* atlas - sjajna svilenkasta tkanina, saten

** rubenina – rublje, posteljno rublje, plahte i jastučnice, donji dijelovi odjeće

*** damask – damast, skupocjeno platno tkano od svile, lana, pamuka

**** rif – stara ugarska mjera za dužinu, a iznosi 70-75 centimetara

Prilog 6. Izvor III. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima.

Pitanja uz IZVOR III.

1. O kakvom se dokumentu radi? Kakve se informacije mogu očekivati od teksta
2. O čemu je izvor?
3. Kakva je struktura teksta? Kakav je izbor riječi?
4. Što možeš zaključiti o životu obitelji Zrinski uz pomoć teksta?
5. Što ti se čini neobičnim u tekstu?
6. Koje strane utjecaje primjećuješ u tekstu? Što misliš, zašto i na koji način do njih dolazi?

Prilog 7. Pitanja uz Izvor III.

PORTRETI PRIČAJU PRIČU, SAMO JU TREBA ZNATI PROČITATI

Svijest ugarskog velikaškog staleža o njegovom vlastitom mjestu promijenila se otkrićem i upoznavanjem novih kontinenata. Vrijeme kao takvo je odjednom postalo iznimna vrijednost. Razvija se svijest kako se budućnost može isplanirati, ali da sudbina obitelji ne ovisi samo o potomstvu, nego i o obrazovanosti i osposobljenosti. Očevi su ti koji svojim sinovima moraju pružiti usvajanje kulture ophođenja, kao i međunarodnih normi pojavljivanja u javnosti, te će jedino tako konkurirati eliti u carevini i doći na određene položaje. U magnatskim rezidencijama, koje su podizane radom nekoliko naraštaja, uređivane su dvorane za audijencije i objede, riznice, knjižnice i oružarnice. Na zidovima palača nalazili su se mnogi raritetni predmeti, ali i portreti predaka koji su prizivali slavnu prošlost. Međutim, tu su se nalazile i slike djece, dakle potomaka, koje su podsjećale na koga se polaže nada u budućnosti.¹⁴⁹

Umjetnine su oblik sakupljanja i čuvanja baštine koji je najteže dokazati, pogotovo ako uzmemo u obzir činjenicu da za slike i umjetnine u XVII. stoljeću u Hrvatskoj imamo najšturije i najopćenitije podatke.¹⁵⁰ Isto tako, postavlja se pitanje koliko su zapravo takve umjetnine vrijedile u svom vremenu. To što ni jedan dio slikanog baštinskog fundusa nije spomenut u oporuci Nikole Zrinskog,¹⁵¹ nikako ne znači da isti nije postojao. Bez obzira na to što umjetničke slike nisu našle svoje mjesto u oporuci, nema dvojbe o njihovom postojanju u čakovečkoj palači. O njihovom značaju svjedoči i uloga u kultu predaka, poštovanje i sjećanje na istaknute tragično preminule osobe u obitelji. U ovom slučaju to je sjećanje na Nikolu Zrinskog Sigetskog koje se pažljivo čuvalo, a osim slikovnih i grafičkih prikaza junaka, tu je i brižljiv odnos prema pojedinim njegovim osobnim predmetima.

Ikonografija i ikonografsko predočavanje Zrinskih mogu se promatrati kroz djela likovne umjetnosti koja su pripadala članovima obitelji, te kroz djela koja prikazuju članove obitelji – suvremeni uljani portreti i suvremena grafika s portretima ili prizorima njihovog

¹⁴⁹ Ágnes R. Várkonyi, „Očevi i sinovi. Naraštaji i vrijednosni sustavi u obitelji Zrinski.“ Prevela Xenia Detoni. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 317-352. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 330-331.

¹⁵⁰ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 28.

¹⁵¹ „Oporuka Nikole Zrinskog.“ Prevela Bruna Kuntić-Makvić. Bilješke Žarka Vujić i Bruna Kuntić-Makvić. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 136-150. (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.)

života ili smrti.¹⁵² Pljačkanje i zaplijena imanja Zrinskih i imanja njihovih pristaša započele su još prije nego što je presuda izrečena. Iz palača su razgrabljeni, između ostaloga, i predmeti kućne i osobne upotrebe. Međutim, u popisima dobara nakon zaplijene imanja podaci o umjetninama su vrlo rijetki, šturi i općeniti.¹⁵³ U tvrđavi Bakar zaplijenjeno je pet slika u vrijednosti od trideset škuda,¹⁵⁴ u tvrđavi Kraljevica „lijepe slike različitih vrsta“, također u vrijednosti od trideset škuda,¹⁵⁵ u tvrđavi Novi oko sedamdeset „dosta lijepih slika“,¹⁵⁶ u Stelniku kod Bosiljeva jedna slika Blažene Djevice pod staklom,¹⁵⁷ u Švarču kod Karlovca petsto komada slike Blažene Djevice Marije Lauretanske, što su vjerojatno bile male pobožne sličice, i slika lijepe redovnice Judite Petronile, kćeri Petra Zrinskog,¹⁵⁸ u kuriji Brezovice dvije velike slike Blažene Djevice Marije i tri manje slike¹⁵⁹ i u Ozlju velika slika koja prikazuje bitku kod Kaniže i dvanaest slika proročica.¹⁶⁰ Od bogatstva u Čakovcu u popisima zaplijenjenih dobara ima vrlo malo riječi o umjetničkim djelima, jer je dio čakovečkog posjeda pripadao Nikolinoj drugoj ženi Sofiji Löbl i njihovom sinu Adamu, kojima imanje nije bilo zaplijenjeno.¹⁶¹ U konfiskaciji Petrovog dijela spominje se osam lijepih slika različitih vrsta dugih jedan rif, dvije osrednje slike, slika saskoga kneza u prvoj kući, pet pobožnih slika u drugoj kući i trinaest različitih vrsta drugih raznih slika.¹⁶² Još uvijek se postavljaju pitanja postoji li možda još nešto, negdje od onoga što je zaplijenjeno ili opljačkano u vrijeme osude, ili čak nešto što nije ni zabilježeno u dokumentima, nešto što je zaboravljeno i prekriveno slojevima prašine. Imena nekih koji su opljačkali posjede ili imena novih vlasnika spominju se u izvorima, a moguće je da je dio umjetnina završio na carskom dvoru u Beču, s obzirom da se u popisu imena spominje i sam car Leopold I. Međutim, treba uzeti u obzir i činjenicu da je dio Adamove imovine tek nakon njegove smrti pripao kraljevskoj komori, a dio pokretnina zadržala je i Adamova žena, Marija Katarina, rođena grofica Lamberg.¹⁶³ Grupa portreta, koja se ne spominje u izvorima, ali upućuje na obiteljske portrete kakvi su se mogli nalaziti u čakovečkoj palači nalazi se u dvorcu Roudnice u Češkoj.

¹⁵² Marijana Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“ *Historijski zbornik* 25-26 (1972-1973): 251-271, 251.

¹⁵³ Ibid, 252.

¹⁵⁴ Emilije Laszowski, *Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša*. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948.), 172, 180.

¹⁵⁵ Ibid, 172.

¹⁵⁶ Ibid, 194.

¹⁵⁷ Ibid, 200.

¹⁵⁸ Ibid, 221.

¹⁵⁹ Ibid, 222.

¹⁶⁰ Ibid, 214.

¹⁶¹ Ibid, 254.

¹⁶² Franjo Rački, *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana*. (Zagreb: Jugoslavenska akademija, 1873.), 558.

¹⁶³ Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“, 259-260.

Tako zvanj Zbirci Lobkowicz pripadaju portreti Eve Rožemberk, druge žene Nikole Zrinskog Sigetskog, lik mladog Nikole, lik Sofije Löbl, lik Petra Zrinskog i lik Adama Zrinskog u dječjačkoj dobi. S obzirom na činjenicu da je knez Vaclav Lobkowicz bio prvi tajni savjetnik cara Leopolda I., te da je sakupljao umjetničke slike, moguće je da su one na taj način dospjele u Roudnice iz Čakovca, ili nekog drugog posjeda Zrinskih.¹⁶⁴

Zbirka portreta obitelji Zrinski sadržavala je portrete odraslih, i muških i ženskih članova obitelji, portrete mrtvih i hrabrih predaka kao izraz poštovanja, te dječje portrete kao buduće nasljednike. Svi ti portreti su dio galerije predaka,¹⁶⁵ i upravo iz tog razloga, bez obzira što oporuka Nikole Zrinskog o istima šuti, možemo zaključiti, prema Tollusovom opisu, ali i prema njihovoj količini, da je zbirka umjetničkih slika uistinu postojala, a galerija predaka je njezino najbolje uporište. Portreta i različitih prikaza Nikole Zrinskog Sigetskog ima više od stotinu, a najstariji portret slavnog junaka obitelji je onaj nürnbergskog bakropisca Matije Zündta.¹⁶⁶ Jedan od najpoznatijih prikaza je zasigurno „Apoteoza Nikole Zrinskoga“¹⁶⁷ nepoznatog autora, a danas se čuva u Narodnom muzeju u Budimpešti. Na ovoj umjetničkoj slici, nastaloj krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća po želji naručitelja, vjerojatno sina Jurja, Nikola je prikazan u sceni poklonstva pred razapetim Kristom, s materijalnim znakovima njegova junaštva – štitom, zastavom i kacigom. Junačka smrt pred Sigetom prisposobljena je Kristovoj smrti, drugim riječima, „nije glorificirana pomoću slikovnog rječnika antičke mitologije“ kako je to bilo uobičajeno tijekom XVII. stoljeća. Ukoliko ovo povežemo sa reformacijom, koja je smatrala Isusovu žrtvu vrhuncem Božjeg dara ljudskom rodu, tada možemo gotovo sa sigurnošću tvrditi da je naručitelj slike bio protestantske vjere. Postavlja se pitanje je li ova slika stajala zajedno na zidovima čakovečke palače s ostalima kao dio galerije predaka, ili je bila smještena u privatnim odajama obitelji Zrinski.¹⁶⁸

Prema Margariti Šimat Šveštarov, prikazi braće Zrinski oslanjaju se na *concordiju*, na slogu, i bratsku komplementarnost. Oni ni u kojem slučaju nisu mogli biti podijeljeni, a njihova je *concordia*, kojoj s jedne strane prijeti propast s Istoka, a s druge ravnodušnost, vidljiva kako u stvarnom djelovanju, tako i u ikonografiji.¹⁶⁹ Sličnosti se očituju u mnogim

¹⁶⁴ Ibid, 260.

¹⁶⁵ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 26-27, 30.

¹⁶⁶ Arthur Schneider, „O nekim manje poznatim portretima Nikole Zrinskog.“ *Narodna starina* 2, br. 5 (1923): 161-164, 161.

¹⁶⁷ Gizella Cennerné Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája*. (Budimpešta: Balassi kiadó, 1997.), 59.

¹⁶⁸ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 30-31.

¹⁶⁹ Margarita Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću. Zrinska *concordia* u metafori i alegoriji.“ U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 353-382. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 353-354, 362. (Preuzeti pojam: „*concordia*“.)

područjima njihovih života – Nikola dobiva stolni obiteljski grad Čakovec i imanja u Mađarskoj, a Petar stari grad Ozalj i južna imanja. Nikola vojnu i političku okosnicu gradi orijentirajući se prema Ugarskoj, Beču i Zapadnoj Europi, dok je Petar orijentiran prema Jadranu i Veneciji, s time da i jedan i drugi povezuju prostor komunikacijama i trgovinom. Usporedna ikonografija, koju zbog sličnosti i simboličnosti prikaza Nikole i Petra, Šimat Šveštarov naziva dioskurskom ikonografijom, slijedi hijerarhiju nasljedovanja statusa i prvenstva, jer portretni modeli Petra slijede Nikoline portrete u likovnom predlošku i u natpisima. Takva usporedna ikonografija jedinstvena je u likovnoj povijesti i u ikonografiji predstavljanja povijesnih ličnosti.¹⁷⁰ Bakrorezi Nikole i Petra Zrinskog,¹⁷¹ čiji je autor augsburški bakrorezac Elias Widemann, najraniji su portretni prikazi braće. Oni su najčešći uzor i predložak kasnijim uljanim portretima. Bakrorezi su bili prototip i predložak magnatskog portreta, „potpuno su ispunjavali retorički model predstavljanja ličnosti“ sa poprsjem koje je zauzimalo tri četvrtine prostora, toliko tipično za barok, a opet idealno za portretnu i fizionomijsku karakterizaciju, sa odjećom i nošnjom koja određuje njihov čin, stalež i pripadnost, sa imenom i naslovima na vrpci ovala i geslom ispod poprsja.¹⁷²

Prilog 8. Bakrorezi: Nikola Zrinski, 1646. godina, i Petar Zrinski, 1652. godina.

¹⁷⁰ Ibid, 360-361.

¹⁷¹ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 105, 109-111, 185.

¹⁷² Margarita Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih. Ikonografska emisija značaja i pretenzija.“ U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 59-134. (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika u Hrvatskoj, 2000.), 69-70.

Sudeći prema povjesničarima umjetnosti, kvalitativno najbolji portret Nikole Zrinskog je portret čiji je autor Jan Thomas,¹⁷³ odudarajući od portretnog obrasca galerije predaka prikazom lika samo do pojasa, te umjetničkom kvalitetom i dimenzijama.¹⁷⁴ Slikan je prema živom modelu, a nastao je u trenutku Nikolinog europskog uspona i vojničkih uspjeha, i kao hrvatskog bana, i kao carskog generala, između 1660. i 1663. godine, kada je Europa gotovo ujedinjeno bila spremna stati iza njega u borbi protiv Osmanlija.¹⁷⁵ Taj portret je zajedno s još dva ženska i dva dječja portreta dio Zbirke Lobkowicz, s time da nije jasno kada i kako su postali njezin dio.¹⁷⁶ Portret se mogao nalaziti u Nikolinoj kući u Beču ili u čakovečkoj palači, a „bio je slika njegove mecenatske i kulturne samosvijesti“.¹⁷⁷

Prilog 9. Nikola Zrinski, bakrorez, 1652. godina, i Nikola Zrinski, Jan Thomas.

Nikola je prikazan u zreloj muževnoj figuri, u poluprofilu poprsja u naravnoj veličini i time je njegov portret karakterističan oblik magnatskog dvorskog portreta. U blago uzdignutoj desnoj ruci drži topuz od ebanovine sa zlatnom glavom, a u donjem desnom kutu nazire se drška sablje optočene zlatom, što odražava vladalačku gestu i autoritet vojnog zapovjednika.

¹⁷³ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 134.

¹⁷⁴ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 31.

¹⁷⁵ Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću.“, 354.

¹⁷⁶ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 76-79.

¹⁷⁷ Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću.“, 354.

Nikola na ovom portretu izgleda kao četrdesetogodišnjak u naponu snaga, što koincidira s vremenom njegove najveće slave. Odjeven je u crvenu nacionalnu dolamu sa svečanim plaštem podstavljenim svilom, što zajedno sa zlatnim odsjajem nakita čini kontrast tamnoj pozadini.¹⁷⁸ Prisutna je duga crna kovrčava bujna kosa do ramena i dugi brkovi, pa Nikola izgleda kao čovjek pun iskustva, kako životnog, tako i vojničkog. Bujna kosa je Nikolin osobni atribut, ali i atribut hrvatsko-ugarskog plemstva, koje nije podlijegalo modi u svojem prikazivanju, nego je zadržalo različitosti po kojima je bilo prepoznatljivo na europskim dvorovima i na portretima. Nikolina jednostavnost očituje se u magnatskoj nošnji bez kićenih detalja, u čemu odstupa od konvencije tadašnjih magnatskih portreta galerije predaka. Isto tako, njegova odjeća ne sadržava ni jedan zapadni modni detalj, pa je u skladu s time Nikola prikazan kao „odmjeren, britak, odlučan, kontemplativan i ozbiljan“, kako ga je predstavljala i suvremena literatura.¹⁷⁹

Portret Nikole Zrinskog, nepoznatog autora, u punoj figuri i naravnoj veličini, koji se čuva u Nacionalnoj galeriji u Budimpešti,¹⁸⁰ karakterističan je primjer portretnog predstavljanja u „auličkoj scenografiji velikaške audijencije“ i jedini je Nikolin portret koji pripada monumentalnim portretima naslikanima za galeriju predaka. Prema Šimat, fizionomija na ovom portretu može se usporediti sa Widemannovim prvim bakrorezom, dok su stav i snažnije poprsje sličniji drugom bakrorezu. Svojim stavom, odnosno blago razmaknutim nogama i s desnom rukom na boku, kao i izravnim pogledom i ozbiljnošću lica, on pokazuje moć i snagu. Ključni atribut je škrinja koja je položena na stol i prekrivena tkaninom, u kojoj su se čuvale isprave i privilegije „naših i čitave naše obitelji“ i zbirka dokumenata koji se „moraju čuvati poštujući sustav“ i neka se „pohranjuju na sigurno mjesto u našoj utvrdi Čakovec“.¹⁸¹ Iz ovoga se može zaključiti da su u škrinji pohranjena osobna velikaška prava i privilegiji Nikole Zrinskog, da je Čakovec bio sjedište obitelji, kao i činjenica da je taj portret, nastao najvjerojatnije nakon 1649. godine kada su braća podijelila posjede, pripadao obiteljskoj galeriji predaka u čakovečkoj palači.¹⁸²

Inačica ovog portreta u punoj figuri je donatorski portret Nikole Zrinskog iz Franjevačkog samostana u Čakovcu.¹⁸³ To je jedini sačuvani dokument o Nikolinoj donaciji

¹⁷⁸ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 76-79.

¹⁷⁹ Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću.“, 355-356.

¹⁸⁰ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 116.

¹⁸¹ „Oporuka Nikole Zrinskog.“, 145.

¹⁸² Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 72-74.

¹⁸³ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 114.

Franjevačkom samostanu, kojem je podigao prvu drvenu zgradu, a nastao je 1659. godine.¹⁸⁴ Na natpisu piše da je „Grof Nikola Zrinski ban Dalmatinskog, Hrvatskog i Slavenskog kraljevstva pozvao franjevački red u Čakovečku provinciju Sv. Ladislava“. Na taj način ovaj portret ima ikonografsku, ali i političku i kulturološku vrijednost. Međutim, s obzirom na požar u samostanu 1699. godine ne može se sa potpunom sigurnošću tvrditi je li ovaj portret zapravo donatorski. Moguće je da se u početku nalazio u galeriji čakovečke palače, a nakon što je natpis napisan naknadno, portret je postao donatorski.¹⁸⁵

Prilog 10. Portret Nikole Zrinskog u punoj figuri, nepoznati autor, i Donatorski portret Nikole Zrinskog Franjevačkom samostanu u Čakovcu, nepoznati autor.

To je jedini kod nas sačuvani portret koji je slikan po naravi, vjerojatno provincijskog, ali dobrog slikara. Nikola je desnim ramenom okrenut prema gledaocu, lijeva ruka mu je malo podignuta ispred tijela, a pogled mu seže preko ramena, kao sve češća značajka reprezentativnog portreta tog vremena. Karakteristični su i topli tonovi crvene dolame i mentena, smeđeg krzna i kose, s kontrastima svjetla i sjene.¹⁸⁶ Maja Mirković ponudila je

¹⁸⁴ Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“, 261.

¹⁸⁵ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 74-76.

¹⁸⁶ Schneider, 261-262.

moгуće rješenje autorstva – prema usporedbi Nikolinog portreta i postojećih grafičkih interpretacija njegovog lika autor bi mogao biti Ivan Đuro Miller, jer posjeduje značajke njegovog stila. Time je portret datirala oko 1699. godine, nakon požara u samostanu. Kako je već spomenuto, morfološki i tipološki ovaj je portret gotovo istovjetan sa Nikolinim portretom u punoj figuri iz budimpeštanske Nacionalne galerije. Razlikuje se jedino što je ovdje Nikola prikazan do pasa, dok odjeća i crte lica odstupaju gotovo neznatno. Sve u svemu, prema natpisu na slici *Com:Nicolaus Zrinio Regn: Dalm: Croat: & Slav: Banus. Ac PP: Franciscanorum et illocator: Ao 1659.* sa sigurnošću se može potvrditi značajna uloga koju je grof Nikola Zrinski imao u dolasku franjevacu u Čakovec i u utemeljenju tadašnjeg samostana.¹⁸⁷ Međutim, koja je stvarna provenijencija portreta, je li on naknadno postao donatorski s dodanim natpisom, a u početku se nalazio na zidovima čakovečke palače, ili čak negdje drugdje, ili pak je u punom smislu te riječi to uistinu donatorski portret, ne možemo sa sigurnošću reći.

Portret Petra Zrinskog kao vojskovođe,¹⁸⁸ nepoznatog venecijanskog majstora, čuva se u Narodnom muzeju u Budimpešti, i on se zbog svoje snage ikonografskog govora mogao nalaziti u Čakovcu.¹⁸⁹ Prikazan je u autoritativnom stavu kao vojskovođa s isukanom sabljom i zasukanih rukava. Ozbiljnog izraza lica, Petrov je pogled upućen na bitku, koja se nazire iza podignute zavjese, a s njegove lijeve strane, na tlu, odloženi su oružje, štit, korice sablje i krznena kapa ukrašena perjem. Oni su njegovi osobni atributi, simbol njegove osobne vokacije i ratnička oprema, ali i memorabilije njegovog herojskog pretka Nikole Zrinskog Sigetskog. Portret je venecijanske slikarske provenijencije, pa se podudara s portretima ondašnjeg venecijanskog slikarstva, ali ima i obilježja portreta iz hrvatskih i ugarskih velikaških galerija, koja se očituju u atributima kao odrazima stava i moći, te u herojskoj postavi.¹⁹⁰

Donatorski portret Petra Zrinskog iz Pavlinskog samostana u Sveticama kod Ozlja¹⁹¹ je ikonografski pandan Nikolinom donatorskom portretu iz Čakovca, ali se ipak te donacije razlikuju jer Petar potvrđuje samostanu darovnicu iz 1627. godine i potvrđuje pravo

¹⁸⁷ Mirjana Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo u hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*. (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.), 218-219.

¹⁸⁸ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 189.

¹⁸⁹ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 31.

¹⁹⁰ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 85-87.

¹⁹¹ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 191-192.

održavanja tjednog sajma uz samostan.¹⁹² Portret se gotovo u potpunosti podudara s Widemannovim bakrorezom, a jedini novi detalj je traka s kuglastim pucetom koja drži ovratnik mentena ili pak nadopunjava nošnju.

Prilog 11. Portret Petra Zrinskog kao vojskovođe, i Donatorski portret Petra Zrinskog Pavlinskom samostanu u Sveticama.

Odjeven u brokatnu dolamu i baršunasti svečani menten s krznom, Petar je prikazan do bokova. Izravnog pogleda i ozbiljnog izraza lica, desnom rukom drži zapečaćeno pismo, a lijevom pokazuje prema natpisu.¹⁹³ Prema dokumentaciji, to je najvjerođostojniji i izgledom najkarakterističniji portret Petra Zrinskog. Godine zapisane na portretu su 1640. i 1646., ali prema njegovom izgledu vjerojatnije je da je nastao nešto kasnije, možda oko 1664. godine.¹⁹⁴

Najreprezentativniji portret Petra Zrinskog je onaj iz Dijecezenskog muzeja u Zagrebu. Ponosnim držanjem, obavijen u kraljevski plašt s hermelinom i odjeven u raskošnu brokatnu dolamu, držeći štap, ovaj portret prikazom lika zapravo pokazuje što je Petar Zrinski bio u

¹⁹² Marina Bregovac Pisk, „Barokni portreti sjeverozapadne Hrvatske.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj*, ur. Vladimir Maleković, 148-163. (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.), 150, 245.

¹⁹³ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 81-83.

¹⁹⁴ Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“, 263.

Hrvatskoj. U tom trenutku svjestan je svoje moći i bogatstva, a njegovo lice odražava zrelije doba života i tragove briga, što upućuje da je portret nastao u vrijeme Petrovog banovanja, kad su se nakon Nikoline smrti sva vlast i moć obitelji našle u njegovim rukama.¹⁹⁵

Portret Adama Zrinskog u dječjačkoj dobi¹⁹⁶ pripada Zbirki Lobkowicz kao i portret njegovog oca Nikole. Adam je prikazan u dobi od oko dvanaest godina,¹⁹⁷ a njegov lik u potpunosti slijedi lik u tradiciji obiteljske galerije predaka. U to vrijeme on je jedini nasljednik obiteljskog bogatstva, što se vidi i u njegovom držanju i odjeći. Ako se njegov portret usporedi sa onovremenim hrvatskim i ugarskim dječjim portretima, on je izuzetan po svojoj umjetničkoj i ikonografskoj reprezentativnosti. Adamov portret, provenijencijom iz bečkog kruga dvorskih slikara sjevernonjemačkog podrijetla, naslikan je stilski i ikonografski po uzoru na portret Nikole Zrinskog Jana Thomasa i portret Petra Zrinskog iz Budimpešte. Dijelovi Adamove odjeće podudaraju se s nošnjom odraslih. Odjeven je u jarko crvenu dolamu, jednaku kao što je i očeva, zaogrnut je mentenom s ornamentiranom podstavom, u hlačama i čizmama, na glavi ima kapu s perjanicom,¹⁹⁸ u desnoj ruci sa istim topuzom od crne ebanovine i zlata, sa jednakim izravnim pogledom i sa sličnom frizurom. Njegov lik izražava eleganciju raširenim rukama i gracioznošću. Od Petrovog portreta preuzima simboličnu funkciju zavjese koja u daljini otkriva, umjesto bitke, čakovečki dvorac, pozivajući se tako na Adamovo nasljedno pravo.¹⁹⁹ Jedan od novih motiva je stablo, koje simbolizira Adamova baštinska prava, kao što to simboliziraju i očev mač i menten, položeni uz njegove noge. Motiv konja s njegove lijeve strane doziva predodžbu herojske ratničke slave predaka.²⁰⁰ Portret prikazuje Adama kao dostojnog i obećavajućeg nasljednika Nikole Zrinskog²⁰¹ i time se još jednom daje do znanja koliko je u obitelji Zrinski zapravo kult predaka važan, i to svim članovima obitelji koji se kroz mnoga desetljeća trude njegovati ga i očuvati.

Od ženskih portreta poznat je portret Eve Rožemberg, druge supruge Nikole Zrinskog Sigetskog. Ovaj portret nepoznatog autora pripada Zbirki Lobkowicz. Eva je prikazana u punoj figuri, odjevena u dugu pariško plavu haljinu, koju krasi zlatni ukrasi našiveni duž dugih rukava haljine, na krajevima obrubljeni zlatnim vezom. Eva ima podignutu kosu, a

¹⁹⁵ Ibid, 263.

¹⁹⁶ Wilhelmb, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 218.

¹⁹⁷ Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“, 264.

¹⁹⁸ Ibid, 264.

¹⁹⁹ Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću.“, 376.

²⁰⁰ Šimat, „Portreti Nikole i Petra Zrinskih.“, 90-91.

²⁰¹ Gábor Hausner, „Posljednji junak obitelji Zrinski: grof Adam Zrinski (1662-1691).“ Prevela Kristina Katalinić. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 447-461. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 449-450.

ispod plave kape, koja se i bojom i materijalom slaže sa haljinom, proviruje nekoliko kovrča. Odjevena je jednostavno, ali elegantno, bez suvišnih ukrasa.

Prilog 12. Eva Rožemberk i Jelena Zrinska.

Suprotno Evinoj jednostavnosti, Jelena Zrinski, kći Petra Zrinskog, je na dvije slikane varijante jednog portretiranja,²⁰² nastale krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća, prikazana u punoj raskoši. Odjevena je u raskošnu haljinu zlatno-smeđih tonova, sa mnoštvom ukrasa i detalja. Za razliku od Eve, njezina haljina ima izrez, otkrivajući goli vrat i dekolte, te ogrlicu koja izgleda kao biserna. Jelena nosi i viseće naušnice, narukvice na obje ruke i ukrase u dugoj tamnoj gustom kosi. Pokazuje veliku sličnost s ocem u držanju i crtama lica, ali i u sklonosti prema raskošnoj odjeći. Njezina haljina je odličan primjer hrvatskih i ugarskih velikašica, sašivena od bogate tkanine s mnogo ukrasa, čipke i dragulja.²⁰³ Portret Sofije Löbl, druge žene Nikole Zrinskog također je dio Zbirke Lobkowitz, nepoznatog autora, a naslikan

²⁰² Wilhelm, *A Zrínyi Család ikonográfiája.*, 222.

²⁰³ Schneider, 263.

je vjerojatno u vrijeme njezine udaje, oko 1652. godine. Odjevena je prema europskoj modi, u odjeću ukrašenu bortama od zlatnog ili srebrnog konca i prugastim vrpčama vezanim u kokarde,²⁰⁴ s prorezanim rukavima gornje haljine i vidljivim rukavima košulje. Mlado i mirno lice krasi duga tamna kosa.²⁰⁵

Analizom ovih nekoliko portreta članova obitelji Zrinski vidjeli smo na koji način su oni portretirani, te kakav značaj je za njih imao kult predaka. Isto tako, dobili smo i predložak za analiziranje načina njihovog odijevanja, s time da moramo uzeti u obzir činjenicu kako vjerojatno takav način odijevanja nije bio svakodnevan. U svakom slučaju, ovi portreti mogu nam puno toga reći o načinu odijevanja, o materijalima od kojih je bila izrađivana odjeća, o bojama i njihovoj simbolici, ali i o tome kako se i kojim vremenskim ritmom moda mijenjala kroz jedno stoljeće, pogotovo ako pogledamo portrete Eve Rožemberk i Jelene Zrinske.

PRIČA O ODJEĆI

Povijest odjeće sama po sebi obuhvaća tkanine i druge sirovine potrebne za izradu određenog komada, načine proizvodnje, cijene, kao i dostupnost tekstilija. Odjeća čini čovjeka, u smislu da je dovoljan samo jedan jedini pogled da se može razlikovati građanin od pučanina.²⁰⁶ A onda opet, malo dublji pogled i možda se čak može i razaznati kojem sloju građanstva taj građanin pripada. Naravno, to su sve nijanse, ali upravo su nijanse u modi bitne, jer ona živi kroz njih. Istovremeno, moda ima zadatak ukinuti stare „trendove“, ako se ta riječ uopće može upotrijebiti za ondašnju Europu, i donijeti nove, brišući ono što je bilo prije. Dijelom proizlazi iz želje privilegiranih za originalnošću, jer oni teže biti drugačiji i razlikovati se od masa. Modu treba promatrati u širem smislu riječi, jer se ona ne odnosi samo na odijevanje, već i na način djelovanja, pisanja, ponašanja, ona je način govora, način kako se jede i ponaša za stolom, način je pozdravljanja i hodanja, kao i način na koji se njeguju tijelo, lice i kosa.²⁰⁷ Modu slijede svi, htjeli to ili ne, doduše, većina ju slijedi samo u mjeri u kojoj si to može priuštiti. Koliko god to sve zajedno zvučalo isprazno, moda je ta koja nam pokazuje važne aspekte ljudskog života i svakodnevice ljudi.

²⁰⁴ Kokarda je okrugla metalna značka, obično na šeširu ili kapi, sa simbolima pripadnosti nekoj organizaciji, pokretu, naciji ili vojsci. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „kokarda“.)

²⁰⁵ Ibid, 263.

²⁰⁶ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 332.

²⁰⁷ Ibid, 346-347, 350-351.

Odijevanje, zajedno sa tekstilnim rukotvorstvom, je svojom vitalnom energijom dragocjeni svjedok širokog vremenskog i prostornog okvira i dio je određenog društvenog i vizualnog sustava čija obilježja nosi. Sam čin odijevanja je individualan čin, on „obilježava mjesto najneposrednijeg prelamanja planova: izvanjskih, onih koji pripadaju prostoru čovjekova društvenog života, i unutarnjih, duboko subjektivnih. Time on poprima iznimnu slojevitost kojom se grana i utiskuje u sve pore društvenog života.“²⁰⁸ Slojevitost pojedinog odijela odražava određenu epohu, oblik i svojstvo tog odijela, veze s ostalim aspektima života, ali i dinamiku tokova prošlosti i sadašnjosti.²⁰⁹ Važno je napomenuti kako moda, sa težnjom ka neprestanim promjenama, pripada vremenu kratkog trajanja, dok odijevanje pripada vremenu dugog trajanja, sa svojom postojanošću, ponavljanjem i prenošenjem oblika iz generacije u generaciju.²¹⁰ Braudel prenosi riječi venecijanskog ambasadora na dvoru Henrika IV: „Čovjeka (...) ne smatraju bogatim ako nema dvadeset i pet do trideset odijela različitog kroja, a mora ih mijenjati svakog dana“, s time da moda nije samo količina ili raskoš, već i promjena u željenom ili potrebnom trenutku, ona je pitanje godišnjeg doba ili čak sata.²¹¹ Odjevni predmet je preuzimao ulogu definiranja izgleda njegova vlasnika i odašiljao poruku o njegovu spolu, statusu, životnoj dobi, drugim riječima, odjeća je bila svojevrsni medij za komunikaciju, a dragocjene tkanine, ekskluzivne boje i specijalni uresi poprimali su statusni značaj.²¹²

Odjeća ima ulogu zaštite od hladnoće, pa je od kasnog XVI. do prvih desetljeća XIX. stoljeća napravljena od debelih tkanina podstavljenih krznom, a odjevni predmeti su se često mogli nositi jedan iznad drugog. Međutim, oni su služili i kao zaštita od bolesti – u drugoj polovici XVI. i dijelu XVII. stoljeća nabrani i naborani ovratnici zatvaraju tijelo od vanjskih utjecaja. U XVI. stoljeću prevladava španjolski stil sa tamnijom i jednostavnijom odjećom, koji dolazi na mjesto talijanske mode sa grimiznim baršunom i zlatnim ukrasima. Od XVII. stoljeća prevladava francuska moda, sa više boja,²¹³ pa će tako odjeću od crnog sukna – uski prsluci, napuhnete hlače, kratki ogrtač, vrlo visoki okovratnik obrubljen nabranom ogrlicom – koja je obilježje španjolske suzdržljivosti, u XVII. stoljeću zamijeniti svilena francuska odjeća

²⁰⁸ Mirna Cvitan-Černelić, „Odijevanje u zrcalu povijesti.“ U: *Moda: povijest, sociologija i teorija mode*, ur. Mirna Cvitan-Černelić, Djurdja Bartlett, Ante Tonči Vladislavić, 11-15. (Zagreb: Školska knjiga, 2002.), 11.

²⁰⁹ Ibid, 11.

²¹⁰ Ibid, 11-12.

²¹¹ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 338.

²¹² Elena Uljančić-Vekić, „Kultura odijevanja porečkih plemića u kontekstu svakodnevne povijesti (1650-1720).“ Doktorski rad. (Filozofski fakultet u Zagrebu, 2012.), 3.

²¹³ Sarti, *Živjeti u kući*, 229, 234.

živih boja.²¹⁴ Velik dio XVII. stoljeća najzastupljeniji su bili uzorci koji su se širili iz sve većeg broja sjevernotalijanskih tkalačkih središta, a njihovu ulogu preuzima Francuska, koja kasnije vodstvo dijeli s Engleskom, osobito u pitanju odjevne svile. Tkanje baršuna i zlatom protkanih brokatnih svila poteklo je s juga Europe, a zbog nedostatka istih u području istočno i sjeverno od Alpa dominirali su vez i tapiserija, pa su se na taj način iskorištavale lokalna vuna i laneno platno. Drugim riječima, mjesni materijali dolazili su u paketu sa mjesnim tehnikama.²¹⁵ Od XIV. i XV. stoljeća muška i ženska odjeća sve se više razlikuju, pa suknje i duge haljine u principu postaju rezervirane za ženski spol. Muška odjeća dijelila se u visini struka na hlače i pršnjak. Hlače su bile uske i pranjale su uz tijelo, a ponekad su pokrivale stopala i imale su potplat. Sastojale su se od dvije cijevi materijala koje su dopirale do prepona gdje su se uz pomoć pribadača, vrpce i petlji povezivale s pršnjakom, kratkim i podstavljenim dijelom odjeće. Žene su nosile jednodijelnu odjeću, koja se u visini struka odvaja u XVI. stoljeću. Zajednička muškarcima i ženama je samo košulja, ali se od XV. stoljeća i ona počinje razlikovati, pogotovo pojavom dnevne i noćne košulje. Hlače su bile odraz muške superiornosti. S vremenom se proširuju, a u XVII. stoljeću su toliko široke da konkuriraju suknjama, dok u XVIII. stoljeću ponovo prevladavaju uske hlače. Žene srednjih i viših slojeva od kraja XV. stoljeća počinju nositi korzete pojačane metalnom ili drvenom trakom. Tijelo se zatvara i učvršćuje toliko uskim odjevnim predmetima da štete zdravlju.²¹⁶ Iako je nošenje odjeće koja onemogućava slobodno kretanje, između ostalog, i način isticanja da se nema potrebe raditi, žene elitnih slojeva novovjekovlja zarobljene su u toj istoj odjeći. Steznicima, odnosno drvenim i metalnim oklopima prekrivenih lanom ili svilom, pridružuju se i vertugada, jastučić nošen na trbuhu kako bi podsuknja dobila veći volumen, i guardinfante, krinolina napravljena od širokih drvenih ili metalnih obruča.²¹⁷ Donje rublje se u početku skrivalo ispod odjeće, ali od kraja XV. i početka XVI. stoljeća počinje provirivati oko vrata i oko zapešća, napuhano je na mjestu vezivanja između ramena i rukava, i bijeli se na prorezima koji su se radili kako bi se mogli vidjeti donji slojevi. Njegova bjelina bila je vidljiv pokazatelj čistoće onoga koji ga nosi, u punom smislu te riječi,²¹⁸ pa su tako na portretu Sofije Löbl iz Zbirke Lobkowitz iz oko 1652. godine kroz prorezane rukave gornje haljine vidljivi rukavi košulje.²¹⁹

²¹⁴ Braudel, *Strukture svakidašnjice*, 340.

²¹⁵ Schoeser, *Svijet tekstila.*, 94.

²¹⁶ Sarti, *Živjeti u kući*, 236-238.

²¹⁷ Ibid, 238.

²¹⁸ Ibid, 224-225.

²¹⁹ Schneider, „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“, 263.

Izgradnja cesta i razvoj luka su plemstvu u kontinentalnoj Hrvatskoj omogućavali stalnu nabavu luksuzne i kolonijalne robe. Plemićka odjeća, često mađarskog stila, bila je polako kroz XVIII. stoljeće zamjenjivana drugačijom odjećom koja se mijenjala u skladu s europskom dvorskom modom. Ipak, orijentalni utjecaji i elementi mađarske mode su i dalje bili vidljivi.²²⁰ U kojoj mjeri i na koji način se obitelj Zrinski odijevala raskošno za njihovo vrijeme svjedoče već i sami navodi različitih tkanina u popisima dobara, kao što su baršun ili atlas. Zrinski su skupocjenu robu nabavljali iz Venecije, od dragocjenih platna kao što su granat i skerlet,²²¹ te granatni konci za šivanje skupocjene odjeće – godine 1592./1593. kupili su „sukna skarletna i granata za pet tisuća libri“.²²² Godine 1611. Nikola VI. Zrinski traži Julija Čikulina da mu pošalje „jeden konec čerlina skarlatina“, a njegova žena Ana Nadasdy naručuje neka joj pošalje crni baršun za suknju, skerlet i granat.²²³ Početkom XVII. stoljeća Zrinski su kupovali crveni i crni atlas, te crveni baršun tkan zlatom.²²⁴ Neke dijelove odjeće koje su nosili članovi obitelji Zrinski možemo razaznati iz portreta na kojima su prikazani, iako u tom slučaju treba imati na umu činjenicu da se takva odjeća vjerojatno nije nosila svaki dan, već u posebnim prilikama. O tome kako je izgledala njihova odjeća možemo ponešto saznati i iz različitih popisa konfisciranih dobara. Inventari ili imovnici u kojima se nabrajaju pokretnine i nekretnine pojedinaca su najbogatija vrsta notarske isprave pomoću koje se može saznati što je sve pojedinac posjedovao. Oni su bogata rizica, ali mane su im šturost i suhoparnost. Podatke iz inventara potrebno je nadopunjavati podacima iz literature i uspoređivati ih sa skromnim ikonografskim vrelima. Omogućuju nam izrađivanje kvantitativne analize zastupljenosti određenih predmeta, kao i utvrđivanje najzastupljenijih tkanina i boja. Iz toga se mogu izvući i ekonomski pokazatelji iz kojih možemo vidjeti koliko su pojedinci ulagali u određene predmete.²²⁵

Nikola i Petar Zrinski portretirani su u odjeći tipičnoj za hrvatske i ugarske velikaše ranonovovjekovnog razdoblja, pa tako Nikola Zrinski na različitim portretima nosi crvenu

²²⁰ Nataša Štefanec, „Plemstvo.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, 91-110. (Zagreb: Matica hrvatska, 2013.), 96.

²²¹ Skerlet je tkanina jarke crveno-ljubičaste boje; grimiz; stara venecijanska crvena i vrlo sjajna čoha. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „skerlet“.)

²²² Josip Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“ U: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 2, br. 1 (1972): 23-46, 37.

²²³ Emilije Laszowski, *Grada za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću. Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana*. Sv. 1. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.), 44-48.

²²⁴ Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju Zrinskom i njegovu rodu*. (Zagreb: Barbat, 2001.), 191; Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“, 37.

²²⁵ Uljančić-Vekić, „Kultura odijevanja porečkih plemića.“, 15.

ugarsku dolamu,²²⁶ menten²²⁷ podstavljen smeđim krznom, koji je ponekad ukrašen gusto postavljenim galonima²²⁸ s velikim pucetima, dok Petar Zrinski nosi crveni menten sa širokim zlatnim galonima, velikim pucetima i velikim krznenim ovratnikom, ili pak brokatnu dolamu i kraljevski plašt s hermelinom. U prikazima na portretima Petar je prikazan s puno više raskoši i dekorativnosti sa mnoštvom atributa, za razliku od Nikole, kojega karakterizira jednostavnost. U to vrijeme oni su oni oboje vrlo uspješni – Nikola postaje dio europske vojne i političke elite, a Petar postiže brojne uspjehe kao Veliki kapetan senjski i svega Primorja.²²⁹ O odjevnim predmetima Petra Zrinskog ponešto se može saznati i iz popisa dobara gdje su navedeni predmeti koji su dospjeli u carsku riznicu u Beču, to jest koje je za sebe odabrao car Leopold. Ako otvorimo ormare Petra Zrinskog mogli bismo naći crni baršunasti menten podstavljen brokatom, sa šest zlatnih puceta, od kojih svaki od njih ima po šest manjih dijamanta, a u sredini među njima je po jedan veliki dijamant, ljetni skrletni baršunasti menten sa žutom podstavom od brokata i sa šest puceta, a u svakom po sedam rubina, menten od svilenog sukna tamne boje sa podugačkim pletenim pucetima, ljetno odijelo od brokatnog zlata sa trideset zlatnih puceta i trideset malih zlatnih ružica, a u svakom pucetu i ružici nalazio se po jedan rubin, dok se na rukavima nalazilo po šest žutih pletenih puceta, odijelo od atlasa modre boje sa dvadeset i devet puceta od sedefa, a u svakom pucetu nalazio se po jedan sitan rubin, obrubljen zlatom, kapu izrađenu od zlata i srebra s vrpčama, obrubima i pozlaćenim bakrenim šiljkom, te lovačku torbu izvezenu zlatom i srebrom sa srebrnim kolobarom.²³⁰ S obzirom na razlikovanje ljetne i zimske odjeće, možemo zaključiti kako je odjeća koja se oblačila po zimi bila od debljeg materijala, podstavljena krznom ili brokatom, a vjerojatno i slojevita, što je i logično jer je zima bila poprilično hladna i duga. U popisu dobara koji je napravljen u svibnju 1673. godine spominju se troje baršunaste hlače sa po tri kožuha,²³¹ rukavice, te crna ženska zimska kapa od tankog platna ukrašena zlatnim trakama i crnim ptičjim perjem.²³²

²²⁶ Dolama je starinska muška i ženska kabanica različitih boja s dugim rukavima, obično do koljena, ali i duža. Nosili su je janjičari, a kasnije je dobila značaj svečane narodne nošnje. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „dolama“.)

²²⁷ Menten, ili mentem, je tradicionalni svečani ogrtač mađarskog velikaša. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „mentem“.)

²²⁸ Galon je traka za oznaku čina na odori, gajtan. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „galon“.)

²²⁹ Šimat Šveštarov, „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću.“, 356.

²³⁰ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 189-190.

²³¹ Kožuh je ogrtač od ovčje ili janjeće kože s runom na unutrašnjoj strani. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „kožuh“.)

²³² Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 1.

Katarina Zrinski nosila je baršunasti menten sa podstavom od sobolovine,²³³ urešen zlatnim i srebrnim resama, sa trideset zlatnih puceta, a u svakom po jedan rubin. Za vrijeme vrućih ljetnih dana hladila se lepezom „od nojevog perja s jaspidovim držalom, okićena crvenim i zelenim dragim kamenjem“.²³⁴ Eva Rožemberk je na portretu odjevena u dugu pariško plavu haljinu, koja bi mogla biti izrađena od plavog baršuna, sa malim puf rukavima i visokim okovratnikom koji je ukrašen dragim kamenjem i rozetom. Haljina se ne odvaja u struku gdje Eva nosi zlatni pojas poput lanca, a ispod haljine nalazi se mali obruč, u skladu sa modom tog vremena. Dužinom cijele haljine našiven je zlatovez, a duge rukave, koji su na krajevima obrubljeni zlatnim vezom, krase zlatni našiveni ukrasi. Nosi nekoliko zlatnih ogrlica, a jedna od njih ima privjesak poput medaljona. Eva je odjevena poput njemačkih dama i plemkinja u prvoj polovici i sredinom XVI. stoljeća, koje su nosile haljine od baršuna sa visokim okovratnicima, sa malim puf rukavima i malim obručima. Kosa im je bila skupljena u kapu i nosile su nakit od zlata i dragog kamenja.²³⁵ Haljina Jelene Zrinske je potpuna suprotnost Evinoj haljini, ona sa mnoštvom detalja, kićenosti i raskoši predstavlja pravu baroknu haljinu i obilježje je francuske mode koja se širila iz Versaillesa u obliku širokih haljina koje su se podizale zlatnim trakama, čipkom i vrpcama.²³⁶ Svileni haljina zlatnih i smeđih tonova odvaja se u struku, pa je gornji dio korzet sa izvezenim cvjetnim motivima, dok se ispod širokog donjeg dijela haljine nalazi veliki obruč. Duboki izrez haljine ukrašen je čipkom, kao i orukvice koje su u pregibu lakta povezane ukrasnim vrpcama, a ukruženo oprsje ukrašeno je rozetom. Od nakita nosi viseće naušnice, bisernu ogrlicu i na svakoj ruci po nekoliko narukvica. U nakovrčanoj kosi koja je počesljanja u dvije punde ima dugačke lančice. Haljina i nakit odišu baroknom raskoši i pokazuju sličnost s načinom na koji su se odijevale francuske i engleske dame i plemkinje XVII. stoljeća, koje su nosile svilene haljine sa dubokim izrezima ukrašenima čipkom, sa širokim donjim dijelom haljine, te sa mnoštvom nakita, ukrasa i detalja.²³⁷

Tijekom povijesti boja je u odijevanju simbolizirala klasu, spol ili društvenu pripadnost, ovisila je o tehnološkim mogućnostima, političkim dekretima i vjerskim i društvenim promjenama. Povezana s vrstom tkanine koju je krasila, boja je oduvijek bila

²³³ Sobolovina je skupocjeno krzno sobola, životinje iz porodice kuna. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „sobol“.)

²³⁴ Jaspis je sitnokristalasta vrsta kremenja crvenosmeđe boje, poludrugi kamen. (prema: Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb: Novi liber, 2003., s. v. „jaspis“.); Horvat, „Zapljeni Zrinskih imanja“, 189-190.

²³⁵ John Peacock, *Povijest odijevanja na Zapadu. Od antičkog doba do kasnoga dvadesetog stoljeća*. Prevela Ljiljana Šućur-Perišić. (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007), 82-84, 86-87, 98, 102.

²³⁶ François-Marie Grau, *Povijest odijevanja*. Prevela Andrea Grgić Marasović. (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.), 56-61.

²³⁷ Peacock, *Povijest odijevanja na Zapadu*, 110, 112, 115, 123, 130, 132.

povlastica viših društvenih slojeva i obilježje nižih.²³⁸ Kvalitetne boje bile su povlastica elite, jer je u prošlosti postojane i blistave boje bilo teško proizvesti i njima su se bojili samo skupocjeni materijali, pa je tako na primjer u srednjem vijeku nošenje crvene odjeće bilo ekskluzivno pravo plemstva, crkvene elite, sudaca i krvnika.²³⁹ U odijevanju muških članova obitelji Zrinski prevladavaju crvena, crna i modra boja. Crvena je, kao boja krvi i vatre, simbolizirala životnu energiju i osiguravala kontinuitet života, i oduvijek se cijenila zbog svoje ljepote, sjaja i postojanosti. Simbolika crvene boje najdublje je povezana s tajnom života. Ljudi su ju vrlo rano počeli dobivati i rabiti, a tijekom povijesti odjeća i predmeti crvene boje smatrali su se lijepima. Crvena je, istovremeno, drevni dualistički simbol vatre i krvi.²⁴⁰ Crvena boja je bila boja muškarca, simbol moći i rata, dok je plava boja bila boja žene, zbog simbola Djevice.²⁴¹ U jednostavnoj plavoj haljini portretirana je Eva Rožemberk, druga žena Nikole Zrinskog Sigetskog. U XVI. stoljeću pod utjecajem španjolskog dvora, crna boja postaje moderna, a na skupocjenim tkaninama i krznima crno je postalo aristokratskom odjećom, pa tako pojam „španjolska crna“ označava ekstravagantnu crnu odjeću. U Italiji u XVII. stoljeću crna boja postaje boja visokog društva, i na taj je način obvezivala onoga tko ju nosi na suzdržavanje od luksuza.²⁴² Bijela boja je boja jednostavnosti, diskrecije i mira, pa je rublje bilo bijele boje, jer je ono simbol čistoće – bijele tkanine mogle su se iskuhavati bez bojazni da će izgubiti na intenzitetu boje.²⁴³

U pismu, kojim je Petar Zrinski uredio prava Vuka Taradyja, glavnog komornika na dvoru u Čakovcu, Petar piše o njegovim dužnostima. Osim ostalih zaduženja, mora posebnu brigu voditi o „šivanju, čišćenju i sušenju odjeće da joj se ne nanese šteta“.²⁴⁴ Zanimljiva je činjenica da nema riječi o pranju odjeće, što upućuje na činjenicu da se odjeća uopće nije prala, a moguće je i da se to odnosi samo na svečaniju odjeću od skupocjenih materijala koje se nosila samo u posebnim prilikama i nije se previše uprljala, pa se mogla očistiti različitim metodama. Da se odjeća rijetko prala svjedoče i primjeri svečanije odjeće porečkih plemića koji su se nasljeđivali i kroz tri generacije, te nisu prani, samo čišćeni, da ih se nebi oštetilo.²⁴⁵

²³⁸ Katarina Nina Simončić, „Boja u kulturi odijevanja i u modi hrvatskih dizajnera.“ U: *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*, 175-187. (Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2009.), 176.

²³⁹ Aida Brenko, „Simbolika boja.“ U: *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*, 16-93. (Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2009.), 19.

²⁴⁰ Simončić, „Boja u kulturi odijevanja i u modi hrvatskih dizajnera.“, 177.; Brenko, „Simbolika boja.“, 17.

²⁴¹ Simončić, „Boja u kulturi odijevanja i u modi hrvatskih dizajnera.“, 177.

²⁴² Brenko, „Simbolika boja.“, 39-41.

²⁴³ Simončić, „Boja u kulturi odijevanja i u modi hrvatskih dizajnera.“, 178.

²⁴⁴ Pečatno pismo grofa Petra Zrinskog kojim je uredio prava Vuka pl. Taradyja, 2. ožujka 1638., Muzej Međimurja Čakovec, Povijesni odjel.

²⁴⁵ Uljančić-Vekić, „Kultura odijevanja porečkih plemića.“, 64-67.

Znoj i tjelesne izlučevine skupljala je rubenina. Dakle, prala se uglavnom rubenina, iako izbjeljivanje prljavog rublja zasigurno nije bilo jednostavno. Rubenina se izbjeljivala vodenastom lužinom s pepelom ili paprati i uranjala se u kiselu otopinu kako bi se neutralizirao izbjeljivač, a na kraju se sjaj vraćao uz mnogo lupanja, odnosno mlaćenja.²⁴⁶ Iz današnjeg smisla uvjetna higijena tijela dugo je vremena bila pitanje društvenog statusa, stvar dobrog odgoja i pristojnosti, jer biti čist, odnosno čistiji, postaje povlastica onih koji su si mogli priuštiti više komada odjeće, a pogotovo donjeg rublja za zamjenu ili često pranje.²⁴⁷ Ovo pismo nam također svjedoči i o činjenici da se odjeća na čakovečkom dvoru šivala, dakle, nabavljao se tekstil različitih vrsta kako bi se mogle sašiti dolame, menteni, odijela i haljine, a to nam potvrđuju i računi za uvezenu kolonijalnu robu „za potrebe kneza od Zrinia, pošiljka granatnog sukna za šest dolama i skarletnog za menten“.²⁴⁸ Potrebno je uzeti u obzir i činjenicu da novovjekovne žene predu – djevojke predu kako bi napravile svoju rubeninu, a kada se udaju predu za potrebe svoje obitelji. Ili se proizvodi nova odjeća ili se prepravlja ona korištena, a to sve prate pređenje, taknje i šivanje. Odjeća kruži od jedne do druge osobe u neprestanoj igri prepravljanja. Reciklira se unutar obitelji, dobiva se na dar, daje se kao milodar ili se nasljeđuje, a postoje i putujući trgovci u čitavoj Europi, ali i krojači koji idu od jedne do druge kuće i zaustavljaju se njoj sve dok ne izrade odjeću za sve članove obitelji.²⁴⁹

U odajama Katarine Zrinski pronađeno je dvadeset tri rifa srebrnog brokata, jedan rif zlatnog brokata, trinaest rifa crvenog brokata s utkanim ružama, četiri rifa zlatnoga i srebrnoga brokata žute boje, osam rifa srebrnog brokata modre boje, trideset i tri rifa crnog baršuna, pedest pet rifa svile i sedam komada atlasa sa izvezenim ružama. Za ukrašavanje odjeće koristile su se resice i vrpce izrađene od različitih materijala, a pronađen je dvadeset jedan rif srebrom protkanih resica, šest rifa resica od zlatne i srebrne žice, dvadeset jedan rif većih resica od crvene i bijele svile, dvadeset dva rifa vrpce od crvene svile, i dvadeset devet rifa drugih vrpca od crvene i bijele svile.²⁵⁰ Za ukrašavanje odjeće koristila se i čipka, a od oblika čipke kao što su *reticella* i *punta in aria* sastojali su se škrobljeni ovratnici i orukvice iz Europe XVI. i XVII. stoljeća. Ta moda potekla je iz talijanskih gradova država, od kojih su neki u to vrijeme bili pod španjolskom vlašću.²⁵¹ Orukvice izrađene od takve čipke možemo vidjeti na portretima Eve Rožemberk i Jelene Zrinske, a na čakovečkom dvoru pronađena su tri rifa čipke „više od pedlja visokih i protkanih srebrom i zlatom“, te tri rifa manjih čipki

²⁴⁶ Schoeser, *Svijet tekstila.*, 160.

²⁴⁷ Sarti, *Živjeti u kući*, 225.

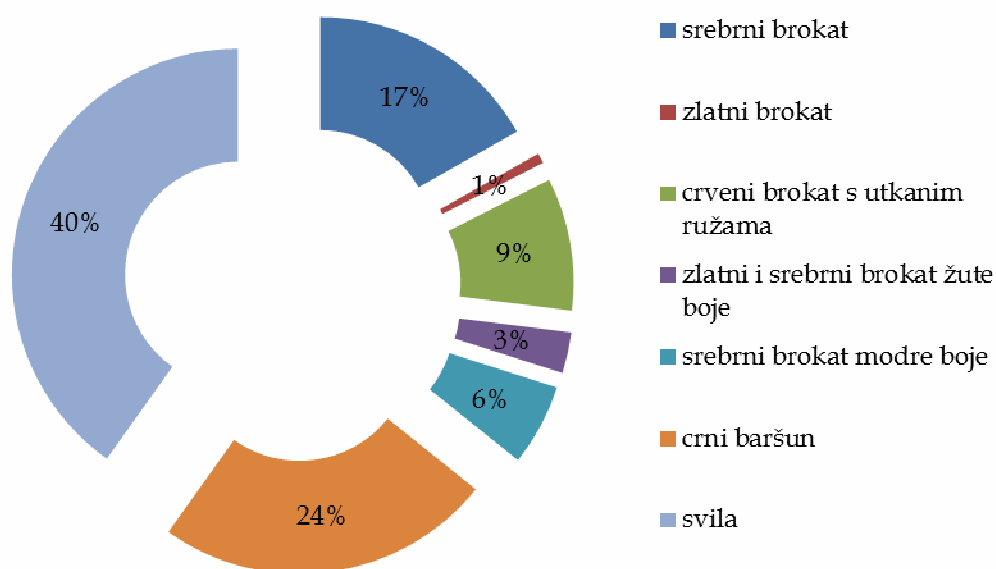
²⁴⁸ Maruševski, „Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva.“, 40.

²⁴⁹ Sarti, *Živjeti u kući*, 219, 221.

²⁵⁰ Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja.“, 191.

²⁵¹ Schoeser, *Svijet tekstila.*, 161.

protkanih zlatom i srebrom.²⁵² S obzirom na količinu različitih tekstilija koje su pronađene na čakovečkom dvoru, ne treba isključiti mogućnost postojanja krojača, koji je mogao po potrebi boraviti u palači.

Prilog 13. Postotak različitih tekstilija koje su pronađene u čakovečkoj palači.

PRIČA O PORTRETIMA

Portreti svjedoče o promjenjivim mjerilima ljepote, ali povijest materijalne kulture nebi bila moguća bez njihovog svjedočanstva. Ponekad povjesničari još uvijek ne uzimaju slikovni dokaz dovoljno ozbiljno, pa se tako često, kada se u tekstu raspravlja o slikama, slikovni dokaz upotrebljava za potporu zaključcima do kojih je autor došao drugim sredstvima, umjesto da se na temelju slike daju novi odgovori ili da se postave nova pitanja. Umjetnička slika ne može i nebi trebala biti ograničena samo na dokaz u strogom smislu riječi, jer treba ostaviti mjesta i za činjenicu na koji je način ona utjecala na historijsku imaginaciju. Slike nam omogućuju dijeljenje neverbalnog iskustva i znanja minulih kultura i zapravo uz njihovu pomoć možemo puno živopisnije predložiti prošlost. Može se reći da naći se oči u oči sa slikom zapravo znači naći se oči u oči sa poviješću.²⁵³ Kao i kod pisanih izvora,

²⁵² Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja.“, 191.

²⁵³ Peter Burke, *Očevid. Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Preveo Marko Gregorić. (Zagreb: Antibarbarus, 2003.), 7-8, 10-11.

i ovdje, kod slikovnih, kritika izvora mora biti prisutna, iako je kritika vizualnog dokaza još u zametku. Slike otvaraju pitanja oko konteksta, funkcije, retorike, rekolekcije, odnosno vremenske udaljenosti od događaja, svjedočenje iz druge ruke i tako dalje. Neke slike pružaju pouzdaniji dokaz od drugih. Na pitanje u kojoj mjeri i na koji način slike pouzdano svjedoče o prošlosti nema jednoznačnog odgovora. U obzir se moraju uzeti promjene u vrsti slike dostupne na određenim mjestima i u određeno vrijeme, a svatko tko namjerava koristiti svjedočanstvo slika trebao bi prvo proučiti namjere njihovih tvoraca. Naslikani portret je umjetnički oblik koji slijedi sustav konvencija koje se sporo mijenjaju – poze i geste portretiranih osoba kao i predmeti i atributi koji se nalaze u njihovoj blizini slijede obrazac i često su ispunjeni simboličkim značenjem, pa je u tom smislu portret simbolički oblik. Osobe se prikazuju u povoljnom svjetlu, mane se prikrivaju, odjeća je najbolja što može biti. Portret ne može biti dokaz za svakodnevni način odijevanja jer je on svjedočanstvo samopokazivanja, odnosno procesa u kojem su umjetnik i njegov objekt u dosluhu u kojem se portretirana osoba ponaša najbolje i najelegantnije što može. Sporedne stvari koje su prikazane s osobama u pravilu služe za isticanje njihovog samopredočavanja, one su simboli društvenog položaja, društvene uloge, pa i društvenih aspiracija. Portreti izvješćuju prije o društvenim iluzijama nego o društvenoj stvarnosti, više o iznimnim djelima nego o svakodnevnom životu.²⁵⁴

Prilikom rada sa umjetničkim slikama u nastavi potrebno je imati na umu činjenicu kako većina slika nije izrađivana za nekog budućeg povjesničara, nego su njihovi tvorci imali vlastite razloge i poruke, a tumačenje tih poruka naziva se ikonografija, koja naglašava intelektualni sadržaj umjetničkog djela, odnosno ikonologija, s time da za ikonografe slika nije samo za gledanje, nego i za „čitanje“. Kritika izvora je prijeko potrebna, kao što je potrebno identificirati umjetnika i umjetnikov izvor, a potrebno je postaviti i pitanje umjetnikovih namjera, odnosno je li on htio vjerno predočiti ono što je vidio, ili je to idealizirao.²⁵⁵ Slike pokazuju pojedinosti materijalne kulture koje su ljudi svojevremeno uzimali zdravo za gotovo i nisu ih spominjali u tekstovima. Svjedočanstvo slika još je dragocijenije kada uzmemo u obzir činjenicu da one pokazuju umjetnine prošlosti, na primjer knjige posložene na policama. Isto tako, neupitna je vrijednost slika kao dokaznog materijala za povijest odijevanja.²⁵⁶ Ne mora se nužno ocijeniti slike kao pouzdane ili kao nepouzdate, već bi se trebalo pozabaviti „stupnjevima ili modusima pouzdanosti te pouzdanošću s obzirom na različite svrhe, (...) jer konvencije filtriraju podatak o vanjskom svijetu ali ga ne

²⁵⁴ Ibid, 13, 16, 23, 25.

²⁵⁵ Ibid, 35-36, 87, 100.

²⁵⁶ Ibid, 85, 103.

isključuju“,²⁵⁷ a svjedočanstva o prošlosti koja nam pružaju slike imaju stvarnu vrijednost, jer ujedno nadopunjuju i podupiru dokaz pisanih dokumenata.²⁵⁸ Kada nastavnici koriste vizualna sredstva u nastavnom procesu moraju postaviti jasne ciljeve zašto su im ona potrebna, kakve su vještine potrebne da ih se analizira, te kako su te vještine korisne u procesu učenja i poučavanja. Učenici moraju pogledati vizualni izvor i biti u stanju opisati ga usmeno, što za njih ponekad nije jednostavno, osobito ako se radi o mlađim učenicima, pa oni često ne mogu svojim riječima opisati umjetničku sliku ili se prisjetiti što su upravo vidjeli. U tom ih je slučaju potrebno potaknuti na detaljnije promatranje, proučavanje i kreativno razmišljanje, ali i na postavljanje pitanja i postavljanje hipoteze.²⁵⁹ Uz pomoć pitanja kao što su koga vidite na umjetničkoj slici, kako ta osoba izgleda, kako je odjevena, koje detalje zamjećujete, što možemo saznati o odjeći tog vremena, što mislite zašto je portret nastao, i tako dalje, učenici mogu aktivno analizirati sliku. Nakon toga, mogli bi ju pismeno ili usmeno opisati, što pridonosi tečnosti u pismenom i usmenom izražavanju. Kao i kod pisanih izvora, i u radu sa umjetničkim slikama potrebno je upoznati učenike sa kritikom izvora i postaviti pitanje pouzdanosti. Rad sa umjetničkim slikama može se na nastavnom satu odvijati kao individualni rad, kao rad u paru, ili u grupi. S obzirom na činjenicu da se radi o učenicima u šestom razredu osnovne škole, te da je cilj rada sa portretnim prikazima članova obitelji Zrinski upoznati učenike sa načinom na koji su se odijevali, na taj način bi se učenicima mogla vizualno približiti i predočiti takva saznanja. Potrebno je upozoriti učenike da obrate pozornost na detalje i usmjeravati ih prema ključnim pitanjima koje se tiču pojedinog portreta, ali im dozvoliti da i oni sami postavljaju pitanja i traže odgovore na njih. Mogućnosti za proučavanje portreta je mnogo, pa se tako na primjer mogu uspoređivati prikazi Nikole i Petra Zrinskog, koji od njih je raskošnije prikazan, kakvu odjeću nose i što to govori o njima, te koje boje prevladavaju. Učenike se može upoznati sa simbolikom boja i tekstilijama koje su se koristile za izradu odjeće šivane na čakovečkom dvoru. Uspoređivati se mogu i portreti Eve Rožemberk i Jelene Zrinske, uz pomoć kojih se može vidjeti promjena u načinu odijevanja i kako se moda promijenila kroz jedno stoljeće. Može se ukazati i na mnogo brži ritam promjene mode danas, koji je svima evidentan te propitati njegove uzroke.

²⁵⁷ Ibid, 196.

²⁵⁸ Ibid, 197.

²⁵⁹ Luisa Black, „Rad sa vizuelnim izvorima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 23-25. (Sarajevo: 2010.), 23.

KUHARSKA KNJIGA ČAKOVEČKOG DVORA

O postojanju kuhinje na čakovečkom dvoru svjedoče različiti opisi i popisi dobara iz svibnja 1673. godine, ali ne možemo razabrati gdje se ona točno nalazila. Prema jednom navodu da se neka prostorija „na najnižem katu“ nalazila iznad kuhinje,²⁶⁰ kuhinja bi se mogla nalaziti jedino na prizemnoj razini, a potvrdu o tome mogli bi nam dati Lippayevi nacrti s kraja 1796. i početka 1797. godine na kojima se vidi nešto poput velike peći u prizemlju jugozapadnog krila, ali to sve uz pretpostavku da je u obnovi dvora u vrijeme grofova Althan sačuvan raniji tlocrtni raspored.²⁶¹ Kuhinje velikih obitelji bile su gotovo isključivo rezervirane za muškarce, što ne čudi ako na umu imamo činjenicu da se radilo o društvu organiziranom na osnovu stroge spolne hijerarhije, a muškarci su samim time bili u prednosti jer su priprema i spremanje jela zahtijevali osoblje od potpunog povjerenja. U prvom dijelu novog vijeka je osoblje koje se bavilo hranom, a osobito ono koje je bilo zaduženo za posluživanje, često bilo visokog društvenog podrijetla. Komad namještaja na koji su se odlagala hladna jela i tanjuri, način na koji se hrana pruža, primajući ju između dva ubrusa da ju se ne dotakne rukama, nazivali su se na talijanskom jeziku *credenza*, što je izvedenica od latinskog glagola *credo*, što znači ulijevati povjerenje, vjerovati. Muško osoblje u kuhinji i kod posluživanja jela bilo je još samo jedna u nizu karakteristika u kojoj se viši sloj razlikovao od srednjih i nižih slojeva, gdje su za pripremu i posluživanje hrane bile zadužene žene. Jedan od razloga zašto se daje prednost muškarcima kao kuharima u aristokratskim kućama je želja da se imućni razlikuju od srednjih i nižih slojeva. Ipak, potrebno je uzeti u obzir i mogućnost žena u kuhinji, doduše ne kao glavnih kuharica, ali možda kao sluškinja ili pomoćnica, jer to što se one ne spominju izričito u izvorima, ne znači da ih nije bilo. Vjerojatno su znale kuhati ili ispeći kruh, ali jedno je posvetiti se kuhinji u potpunosti, a drugo je usput pripremiti nešto uz sve ostale obaveze.²⁶²

Sjediti za istim stolom smatralo se trenutkom u kojem se izražavalo i ostvarivalo obiteljsko jedinstvo, i kod ljudi, ali i kod Boga zbog molitve koja se izrekla prije obroka i zbog blagoslivljanja hrane. Stol je mjesto gdje se potvrđuje ili izražava društvena hijerarhija, kako spolna, tako i generacijska. Članovi obitelji nisu uvijek ručali zajedno, pa su tako gospodin ili gospođa, na primjer, mogli odlučiti ručati u sobi ukoliko nije bilo gostiju. Redoviti obroci predstavljaju ideal, jer se uzimanje jela u pravilnom ritmu smatra izrazom

²⁶⁰ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 9.

²⁶¹ Puhmajer, *Čakovec. Stari grad – Novi dvor*, 26.

²⁶² Sarti, *Živjeti u kući.*, 181-183, 186.

uljudnog vladanja. Međutim, u novom vijeku ne jedu svi jednak broj puta niti u isto vrijeme, a broj i vrijeme obroka često se razlikuje i ovisno o godišnjim dobima. Vjerovalo se da svatko mora jesti ovisno o vlastitoj kvaliteti, a pod time su se podrazumijevali konstitucija osobe, zdravlje i dob, ali i njezin društveni položaj. Tome su se pridružila i uvjerenja koja su visoko povezivala s pozitivnim, a nisko s negativnim. Naime, smatralo se da je Bog i prirodi dao hijerarhijsku strukturu. Oni koji se viju prema nebu su plemenitiji od drugih, pa su se u tom smislu krilate životinje smatrale hranom za kraljeve i vladare. Jele su se mnoge vrste ptica – gnjurci, rode, labudovi, ždralovi, čaplje, paunovi, dok su se meso svinje, koja ruje po blatu, ili pak repa koja raste pod zemljom smatrali hranom prikladnom za neugladene seljake. Hrana je služila i za obilježavanje društvenih razlika među osobama koje su sjedile za istim stolom, pa su tako najbolji komadi i najbolja jela išli najznačajnijim osobama. Između XVI. i XVII. stoljeća rasprostranio se francuski način posluživanja, koji je predviđao da se svatko slobodno posluži jelom koje je bilo doneseno na stol, ali su u nekim zemljama, nakon što bi trpezari i rezači hrane podijelili jelo, poslužitelji pružali hranu uzvanicima, poslužujući najprije one najuglednije.²⁶³ U svojem prvom djelu o vojnim vještinama, pod nazivom „Mali taborski traktat“ Nikola Zrinski govori o pravilnoj prehrani, što se očituje u tome da se „obično od mjerice brašna da ispeći šezdeset hljebića, tri su dovoljna za jednog čovjeka, za prosijavanje se ne treba brinuti, jer na mnogo mjesta nije uobičajeno da za običan kruh prosiju brašno, a i zdravije je bez toga“.²⁶⁴ Puritanizam Nikole Zrinskoga očitovao se kako u vojnom, tako i u njegovom privatnom životu – on nije volio gozbe, zabavljati se i ići na svadbe, što se vidi u njegovoj isprici u dva pisma od 23. i 26. siječnja 1650. godine, nakon poziva svog prijatelja Ádáma Battyányja – „Odista žalim da na dan časne sreće Vaše kćeri neću biti nazočan... Kako ja ne pijem, a dao sam zavjet i što se tiče plesa, ne mislim da bi Vam pribavio radosti nego bi Vam samo dao materiju za tugovanje.“²⁶⁵ Miklós Bethlen, prilikom svog posjeta Čakovcu, piše o Nikoli Zrinskome, koji je „držao takav red da su on i njegova žena, dvojica-trojica omiljenih gospodičića ili omiljenih, boljih slugu, i svećenik, osam osoba *circiter*, jeli unutra, u njegovoj maloj palači, a u velikoj palači bio je za gospodu drugi, veliki stol; u to doba nisu jako hvalili taj njemački običaj koji je uveo kada se oženio, nakon smrti mađarske žene, njemačkom i jeo u velikoj palači samo onda kada bi mnoštvo gospodskih glava ili viteškog staleža došlo u goste. (...) Prema njemačkom običaju, nema mnogo vrsta jela, ali je stol lijep i gospodski; u velikoj palači, pak, dugačak na mađarski način i obilat, častan stol jer je imao

²⁶³ Sarti, *Živjeti u kući*, 192-194.

²⁶⁴ Ivan Sándor Kovács, „Želučana materia.“ Prevela Jadranka Damjanov. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 346-361. (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.), 350.

²⁶⁵ Ibid, 350.

veliki dvor.²⁶⁶ Na čakovečki dvor je blagovanje u skromnijem salonu uz manje gostiju i novi red posluživanja uvela druga žena Nikole Zrinskog, bečka barunica Sofija Löbl, a iz ovog citata vidimo da je i sam Nikola više volio jesti u manjoj palači, s onima koji su mu bili najbliži. Njemačka hrana s manjim brojem jela nije bila po volji Mađarima koji su bili naviknuti na obilje hrane i pića, pa je njih Nikola Zrinski ugošćavao u velikoj palači. Dvorsku kuhinju vodio je školovani kuhar, i možda je baš on zapisao kuharicu dvorca „Kratki zapis o kuhanju općepoznatih jela“. Miklós Bethlen govori o jednom kuharu Zrinskih, kada je Nikola Zrinski na savjetovanje k caru u Beč želio povesti „jednog lakaja, jednog đaka i jednog kuhara“.²⁶⁷

Original kuharice Nikole Zrinskog pisan je na mađarskom jeziku, a u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu čuva se „Rukopisna knjižica kulinarskog umijeća čakovečkog dvora Zrinskih iz XVII. stoljeća“. Uvezena je u prerađene korice njemačkog tiskanog kalendara zajedno s kuharicom „Tótfalusi“ Kis Miklósa iz Erdelja-Cluja iz 1695. godine. Vrijeme zapisivanja nije navedeno, ali u popis knjiga Zrinskih ulazi u listopadu 1662. godine, u skupini *Domestica, oeconomica*, pa je očito nastala prije toga.²⁶⁸ Pisana je na pergamentu crno-crvenim slovima, korice se sjaje i izlizane su od upotrebe, a imala je i male remenčiće koji su se uništili. Mađarska akademija tiskala je ovaj rukopis 1981. godine uz opširnu studiju povjesničara Ivána Sándora Kovácsa, pod naslovom „Tvari namijenjene želucu“, koja je važan prilog novoj povijesti.²⁶⁹ Tekst kuharice lijepo je pisani čistopis, a nekoliko se recepata ili uputa za kuhanje nalazi na uljepljenim ceduljicama, između redaka ili na marginama. Te nadopune zapisane su sitnim i neurednim slovima, ali rukom istog prepisivača. Na marginama se nalaze i mađarski, hrvatski, talijanski ili latinski podsjetnici, koji upućuju na pojedini recept i koji su u knjigu vjerojatno dospjeli nakon čistopisnog prijepisa, o čemu svjedoči i druga vrsta tinte. Autor kuharice nam je nepoznat, poziva se na svoju dugogodišnju kuharsku praksu, ali se ne naziva glavnim kuharom. Radi bilješke jer će mu „um prije ili kasnije oslabiti“, a odaje se kada kaže „jabučnu sam tortu ponekad radio ovako“ ili „pečenje lisnatog tijesta treba vidjeti kod kakvog meštra jer je svakojaka tijesta teško raditi.“²⁷⁰ Ne zna se gdje je skupio svoje znanje, je li bio po tuđim dvorovima ili u drugim zemljama, ali s obzirom na različite jezike kojim su bili zabilježeni podsjetnici u

²⁶⁶ Ibid, 351.

²⁶⁷ Ibid, 352.

²⁶⁸ Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“, 35.

²⁶⁹ Mirjana Randić, Nives Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj*. (Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2006.), 79, 81.

²⁷⁰ Kovács, „Želučana materia.“, 355.

kuharici, vidimo da je znao nekoliko njih. Kuharica započinje riječima „Počinjem s kupusom i mesom sлагanim tako, kako se to vidi na grbovima Ugarske i Hrvatske“, što je neka vrsta musake od kupusa. i što upućuje na činjenicu da je ovaj glavni kuhar „pravi međimurski *familiares* Zrinskog, hrvatsko-mađarske samosvijesti“. ²⁷¹ Usprkos navodima gdje se za kupus kaže da je on za glavnog kuhara heraldički simbol Hrvatske i Ugarske, ²⁷² vjerojatnije je da je on samo ovo jelo od kupusa i mesa samo sлагao na način na koji su posložena polja na spomenutim grbovima.

Kuharica sadrži tristo devedeset četiri recepta, a u mnogima je vidljiv talijanski utjecaj, koji vjerojatno potječe iz knjižice Bartolomea Scappia, papinskog tajnog kuhara, „Dell' arte del cucinare il mastro di casa e trinciante“ iz 1643. godine, koja se također čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U kuharici se javljaju i strana jela, kao što je poljska juha ili *olla putrick*, ili pak talijanski kupus na španjolski način. ²⁷³ Njemački utjecaj može se objasniti činjenicom da je Nikolina žena Sofija bila Nijemica, dok je za dva recepta „Brassicu postom“ i „Raditi senf“, koja završavaju napomenom „Flandrijsko jelo, u Flandriji ga ovako rade“, vjerojatnije da je glavni kuhar svoje znanje crpio iz neke strane kuharice, nego da je bio u Flandriji. ²⁷⁴

ZRINSKA TRPEZA

Broj posuđa, stolnjaka i pribora za jelo se u novom vijeku povećava. Drvo i kositar, dijelom i bakar polako nestaju, a zamjenjuju ih poluporculan, staklo, majolika i zemljani materijali. Uživlje u raskošnom luksuzu ovisi o društvenom sloju kojem se pripada, pa tako oni imućniji uživaju u udobnosti doma koju pružaju ukrasni predmeti, porculan, satovi, ogledala, slike, tapete i zastori, udobni naslonjači, i novi namještaj. Pribor za jelo je zapravo važan element u preobrazbi odnosa zapadnog svijeta prema hrani i u odnosu na promjene u sposobnosti kontroliranja tjelesnih instikata i poriva, jer onaj tko jede priborom za jelo ne može se baciti na hranu poput životinje, nego mora naučiti rukovati njime, koordinirati ruke i usta, čekati da pripremi zalogaj prije nego ga proguta. Od XVI. stoljeća u profinjenijim društvima javlja se tendencija da se svakom uzvaniku daju tanjur, čaša, žlica i nož, te jedan ili

²⁷¹ Ibid, 356.

²⁷² Randić, Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj.*, 81.; Kovács, „Želučana materia.“, 356.

²⁷³ Randić, Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj.*, 80-81.

²⁷⁴ Kovács, „Želučana materia.“, 356.

više ubrusa koje sluge često mijenjaju. Zajednički je samo pribor za serviranje jela, a približiti ga ustima smatralo se nepristojnim i nekulturnim. Međutim, potrebno je imati na umu kako te promjene nisu svugdje jednoznačne i pravocrtnе.²⁷⁵ Žlicu su upotrebljavali još stari Egipćani, a krajem srednjeg vijeka široko se rasprostranila i proizvodila se od skupocjenih materijala kao što su bjelokost, kristal, zlato i srebro. Maleni nož za kućansku upotrebu u širem smislu, koji se razlikuje od drugih vrsta noževa, donijeli su barbari osvajači. Tijekom renesanse nastaje stolni nož zaobljenog vrha i on se rasprostranjuje paralelno s običajem rezanja mesa na tanjuru, ali je njegov sve veći uspjeh povezan i s opadanjem navike da se hrana nabada vrhom oštrice kako bi se uzela i primaknula ustima, pa tu ulogu preuzima vilica. Viljuške su koristili još stari Rimljani, ali ponajprije za rukovanje namirnicama u kuhinji. Vilice koje su se koristile za primicanje hrane ustima bilo je u X. i XI. stoljeću na bizantskom prostoru i u Italiji. Kako su se povezivale s bizantskim svijetom, nakon raskola 1054. godine će ih katolički kler prikazivati kao demonski simbol, a njihova upotreba je smatrana grijehom. Iz Italije se u XIV. i XV. stoljeću vilice počinju širiti i u druge europske zemlje, ali relativno sporo, ponegdje nailazeći i na neprihvatanje, jer „da li bi nam Bog dao prste, da je želio da se služimo tim sredstvom?“ Nazivaju ju stalkom za vile i draže im je uranjati prste u zdjelu s mesom na sredini stola, kao što je to činio čitav bečki dvor sve do sredine XVII. stoljeća. Tu vidimo porijeklo ubrusa koje su gosti dobivali u izobilju ili pak običaj da se za vrijeme obroka i do nekoliko puta peru ruke uz pomoć vrča i posude.²⁷⁶ U Francuskoj vilica ima u XVI. stoljeću, ali će averzija francuskog plemstva prema njima nestati tek u drugoj polovici XVII. stoljeća. U Njemačkoj se krajem XVII. stoljeća vilice pojavljuju na stolovima onih najprofinjenijih, a stoljeće kasnije dolaze na trpeze srednjih i visokih slojeva čitave Europe. Tanjur od XVI. stoljeća među višim slojevima zamjenjuje srednjovjekovne drvene tanjure, koji postaju obični, a pojavljuje se tanjuri od kositra ili srebra.²⁷⁷

Stolno i kuhinjsko posuđe svjedoči o kulturi blagovanja pojedinog kućanstva, jer je ono redoviti inventar svakog kućanstva. Do XV. stoljeća istovremeno se na stolu pojedinog kućanstva mogu pronaći i keramika, i staklo, i drvo i metal, s time da su keramički vrčevi i zdjelice najzastupljeniji, dok se o kompletima stolnog posuđa u kojima se posluživalo jelo i piće može govoriti od druge polovice XVI. stoljeća, a karakteriziraju ih jednaki motivi.²⁷⁸ O

²⁷⁵ Sarti, *Živjeti u kući.*, 146-147, 173, 175-176.

²⁷⁶ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 213-215.

²⁷⁷ Sarti, *Živjeti u kući.*, 174-175.

²⁷⁸ Tatjana Bradara, „Oprema stola kasnosrednjovjekovnog i novovjekovnog doba.“ U: *Cerealia, oleum, vinum...: kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru*, ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić, 63-71. Sv. 3. (Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, 2009.), 63-64.

stolnom i kuhinjskom posuđu čakovečkog dvora nažalost nemamo mnogo podataka, ali s obzirom na njegovu veličinu i značaj, možemo pretpostaviti da su postojali kompleti stolnog posuđa, kao i pribor za jelo za svakoga tko je sjedio za stolom. U izvorima se spominje najmanje deset srebrnih žlica, bez probe, koje su težile dvadeset četiri lota,²⁷⁹ pa se prema tome može pretpostaviti postojanje i srebrnih noževa. Iako u to vrijeme u većem dijelu Europe drvene tanjure zamjenjuju tanjuri od kositra ili srebra, ne možemo sa sigurnošću reći jesu li se na dvoru Zrinskih još uvijek koristili drveni tanjuri ili ne. Iz kuće Petra Zrinskog u Zagrebu zaplijenjeno je dvadeset šest drvenih tanjura,²⁸⁰ što može značiti da su se slični koristili u Čakovcu, ali moguće je i da svo stolno posuđe nije ni moglo biti popisano jer je ukradeno. To bi objasnilo činjenicu zašto u popisu konfisciranih dobara iz svibnja 1673. godine u Čakovcu nema ni jednog srebrnog tanjura, žlice ili noža. Kao što je već ranije spomenuto, stolovi su se prekrivali sagovima ili prekrivačima, ali su se na njih stavljali i stolnjaci, o čemu svjedoče i tekstilije namijenjene njihovom šivanju, kao što su dva komada od trideset osam rifa belgijskog damasta ili pak dvadeset četiri ruže protkane zlatom i srebrom, namijenjene za ukrašavanje stolnjaka.²⁸¹ Svaki od uzvanika za stolom imao je svoj ubrus, laneni ili od belgijskog damasta.²⁸² Jela su se servirala na drvenim ili kositrenim pladnjevima, velikim bakrenim i dubljim turskim pliticama, te u većim i manjim kositrenim i olovnim zdjelama.²⁸³ Voće se serviralo u većim i manjim zdjelama od majolike, a za neke se navodi da su bile bijele.²⁸⁴ Ne spominju se ni čaše, možda zbog toga jer su ukradene ili su bile uništene, ukoliko su bile staklene, ili čak kristalne.

²⁷⁹ Lot je stara bečka mjera za plemenite kovine i mjeri sedamnaest i pol grama.; Zlatko Herkov, *Naše stare mjere i utezi. Uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti*. (Zagreb: Školska knjiga, 1973.), 88.; Kukuljević Sakcinski, *Dragocene i umetne stvari*, 58.

²⁸⁰ Hrvoje Petrić, „Prilozi poznavanju veza Zagreba i Zrinskih.“ U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 219-227. (Zagreb: Matica hrvatska, 2012.), 221; Laszowski, *Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga*., 159.

²⁸¹ Kukuljević Sakcinski, *Dragocene i umetne stvari*, 57.

²⁸² Ibid, 57; Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 84.

²⁸³ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 2, 7-8; Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 84.

²⁸⁴ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 2.

JUHA OD MELASE, GOVEDINA S OGROZDOM, TALIJANSKA SALATA, TORTA OD BADEMA

Hrana i potreba ljudi za prehranjivanjem – moglo bi se reći da je to zapravo nešto normalno, drugim rječima jednostavno. Međutim, kada se zagrebe samo malo ispod površine, dolazi se do shvaćanja da je i ono najjednostavnije ponekad složeno. Kao na primjer – meso. Meso se posluživalo doslovno na hrpama, na golemim pladnjevima koji se u Francuskoj nazivaju *mets*, u svim oblicima, bilo kuhano, bilo pečeno, uz povrće ili čak ribu, i sve to zajedno strpano u jednu posudu. U XVI. stoljeću meso nije bilo rezervirano samo za bogate, nije bilo jedno od obilježja raskoši, međutim, od sredine istog stoljeća obrok mesa se smanjuje i na tržnicama počinju prevladavati žitarice, ali se počinje opažati povećanje potrošnje dimljenog ili usoljenog mesa. Sada je svježe meso raskoš i samim time rezervirano je za bogate, dok usoljavanje postaje uobičajeno i kod siromašnih. One istinske raskoši za stolom nije bilo sve negdje do XV. ili XVI. stoljeća, s time da hrana većine stanovništva, odnosno seljaka, nema ništa zajedničko s kuharicama iz kojih se spremaju gozbe za trpezu luksuza. Obilno poslužena rijetka jela, nakon što u njima uživa tek nekolicina povlaštenih, dolaze u ruke posluge, a ostaci ostataka se prodaju preprodavačima.²⁸⁵

Kako kada je riječ o odijevanju ili unutrašnjem uređenju palače, tako i kada je riječ o prehrani možemo reći da se obitelj Zrinski raskošno hranila. Jeli su jela od različitih vrsta mesa spremanog na različite načine, raznovrsno voće i povrće, juhe i kaše, ribe i rakove, kolače, odnosno knedle, štrudle, torte i marcipan. Vlastela se često, pogotovo to saznajemo iz pisama, hvalila plodovima sa svojih imanja, pa je tako Juraj Zrinski često slao Boldizsáru po više barilica morske robe i malvazije, a Jurjeva žena Sofija je Dori, Boldizsárovoj ženi, poslala neku vrstu talijanskih lješnjaka, koji su se u Međimurju pojavili ranije nego u Güssingu, u današnjoj Austriji, gdje je bio njihov dvor.²⁸⁶ U Čakovec su sa primorskih posjeda dolazile brojne namirnice, bolje rečeno morske delikatese, s time da su one ovdje bile vjerojatno puno više cijenjene, posebice kod velikaša koji ih nisu mogli nabaviti tako jednostavno. Na Jurjevom dvoru jele su se marinirane ribice, suhe hobotnice, hobotnice u octu, školjke kao što su oštrige i klopunice, lignje, saladije, tunjevina na ocat. U čakovečku palaču plodovi mora dolazili su na konjskim tovarima u bačvicama i kištricama. Jele su se i mandule, koje su dolazile u vrećicama, orasi, pistacije, suhi grozdici i svježe grožđe, datulje,

²⁸⁵ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 187, 194-195, 197, 203-206, 210.

²⁸⁶ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva.*, 191.

smokve, muškatni oraščić, trešnje, naranče, ogrozd, jabuke, kruške, limun, višnje, šljive, kruške, ribizl, dunje²⁸⁷ – krajem 1592. i početkom 1593. godine je u Čakovec otpremljeno tisuću sedamsto, a krajem 1609. i početkom 1610. godine šest tisuća šesto devedeset komada naranči.²⁸⁸ Juraj Zrinski moli Petra Baliardića neka mu pošalje „jednu ili dvi ladice oštrig, i jednu ladicu datal, i prilipkov što najveća more, lian na ocat, grancepore, i inih vsake fele primorskih stvari“,²⁸⁹ dok Nikola Zrinski piše Juliju Čikulinu neka mu „spravi suhих hobotnic sto pedeset fasov“ i „šest ludric dobri felc malvasije“. ²⁹⁰

Nikola Zrinski brinuo se i za svoj voćnjak – na prazne listove knjige Vincenza Tanare o vrtlarstvu zapisao je na kojem dijelu imanja rastu „jabuke uglaste, spanier višnje, sitne slatke kruške i još starije, te grožđe afusali, slatke jabuke, dunje, šljive“. ²⁹¹ On Ádámu Batthyányu šalje divokozu, „morsku kravu“, „jednu mjeru suhoga grožđa, mjeru ulja, komad parmezana i nešto svježije morske ribe“, „sušene hobotnice“, dok bi Györgyju Lippayu želio poslati venecijanske puževe, ali „jer su otud donijeli već tri puta loše, trebalo bi slati po njih u unutrašnjost Italije, iako ni ti nisu takvi“. ²⁹²

Meso se u Europi ponovo počinje jesti od oko prve polovice XVI. stoljeća – najviši slojevi prednost daju svježem mesu divljači, ali se više orijentiraju na fazane i jarebice, nego na jelene i veprove, s time da imućniji konzumiraju i govedinu, koja je najskuplje meso na gradskim tržnicama. ²⁹³ Na svojim posjedima Zrinski su uzgajali stoku, osobito goveda, svinje, ovce i perad, ²⁹⁴ pa je njihova prehrana bila raznovrsna i bogata. Na njihovom se jelovniku moglo naći više vrsta mesa, od govedine i svinjetine, preko janjetine i teletine – „Govedina s ječmenom kašom“, „Janjetina s koprom“, „Teletina u čistom papru“ i „Svinjetina u crnoj juhi“ samo su neki od naziva recepata. ²⁹⁵ Meso se jelo kuhano ili pečeno, u različitim umacima ili juhama, sa različitim začinima. Od peradi prevladavaju kopun, koji se sprema s rezancima, s juhom ili na njemački način, te piletina koja dolazi u kombinacijama sa ogrozdom ili melasom. ²⁹⁶ Od divljači su, zbog učestalog lova, jeli zečeve, prepelice, jarebice, golubove divlje patke i guske, te srne, jelene i divlje svinje, a jedan od pokazatelja ovog

²⁸⁷ Ibid, 191-192.

²⁸⁸ Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“, 37.

²⁸⁹ Laszowski, *Grada za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću.*, 15.

²⁹⁰ Ibid, 32, 35.

²⁹¹ Kovács, „Želučana materia.“, 347.

²⁹² Ibid, 347-348.

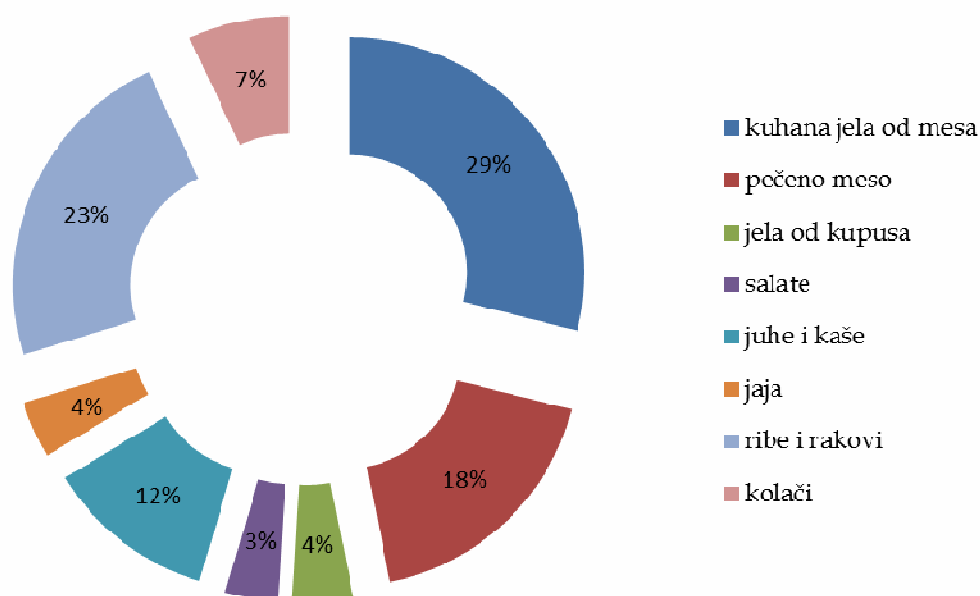
²⁹³ Sarti, *Živjeti u kući.*, 201.

²⁹⁴ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 186.

²⁹⁵ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih u rukopisu i prijepodu iz vremena Nikole grofa Zrinskog, Ban hrvatski 1647.-1664.*, ur. Matea Puntijar, Zlatko Puntijar. Prijevod Šandor Horvath. (Zagreb: V. O. Stari Puntijar, 2007.), 2, 7, 10, 13.

²⁹⁶ Ibid, 4-5, 7.

raznolikog jelovnika je i cjevčica od trske za gađanje divljih pataka.²⁹⁷ Moramo uzeti u obzir činjenicu kako su običnim pučanima takve delicije bile nedostupne, jer je njima lov na vlastelinstvima bio zabranjen.²⁹⁸ U kuharici se javljaju i jela kao što su kopun našpikan slaninom, klinčićima i cimetom, pečene ptice, kuhana svinjska gubica, nogice i uši uz repu i mrkvu, sa obaveznim začinima paprom, đumbirom i šafranom. Javlja se i preteča sarme, odnosno kupus s prosenom kašom – umjesto mesa se zavije valjušak od prosene kaše.²⁹⁹

Prilog 14. Zastupljenost različitih jela koja se javljaju u „Kuharskoj knjizi čakovečkog dvora“.

Riba je važna namirnica jer vjerske zabrane određuju više dana posta, pa se javlja golemo potreba za svježom, dimljenom ili usoljenom ribom, bilo da se radi o morskoj ili o slatkovodnoj ribi, jer što je veća udaljenost od morskih obala, to će potražnja za slatkovodnom ribom biti veća ili će se jednostavno više nametati.³⁰⁰ Još sredinom XVI. stoljeća Zrinski su počeli u većim količinama otpremati ribe iz Primorja, a iz nekoliko pisama Nikole Zrinskog Sigetskog pisanih između 1550. i 1552. godine možemo saznati kako su morskim ribama snabdijevali ugarskog palatina Tomu Nadasdyja. Isto tako, iz Vinodola su u

²⁹⁷ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 11.

²⁹⁸ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva.*, 192.

²⁹⁹ Randić, Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj.*, 80-81.

³⁰⁰ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 223-226.

XVII. stoljeću otpremali mnogo više primorske robe nego što je njima bilo potrebno, pa su njome trgovali. Početkom XVII. stoljeća u Čakovec je otpremljeno oko dvadeset bačvica mariniranih riba, odnosno „rib friganih specijašem“, od pedeset do sto bačvica tunjevine, oko dvjesto svežanja suhih hobotnica i od šezdeset do osamdeset bačvica „hobotnica na ocat“, te lignje i oštrige.³⁰¹ Prilikom konfiskacije imanja u Čakovcu pronađeno je nekoliko dimljenih šarana,³⁰² a iz kuharice možemo saznati da su od slatkovodnih riba jeli još i štuku, pastrvu, karaša, menku, smuđa, soma, mrenu, piškora i kečigu, a od morskih jesetru, bakalar i list.³⁰³

Jedna od najvažnijih namirnica bio je kruh, a pošto su Zrinski bili imućni, jeli su kvalitetan kruh od pšeničnog brašna s kvascem. U Zrinskim hambarima nalazilo se mnogo „pšenice, prosa, raži, ječma i zobi.“³⁰⁴ Kruh se vjerojatno mijesio, pekao i pohranjivao u posebnoj kući jer su tamo pronađeni predmeti poput dva mala mlinska kamena, dvije željezne vage sa zdjelicama, osam sita, četiri korita za miješenje kruha, te jedanaest kalanih dasaka kojima se tijesto oblikovano u kruh unosilo u krušnu peć, iako se ona ne spominje. Pečeni kruh odlagao se u jedan poduži ormar.³⁰⁵ Jele su se i različite vrste kaša, kao što su prosena, zobena, ječmena i rižina kaša, koje se mogu kuhati u mlijeku ili vodi, a poslužuju se kao prilog mesnim jelima, ili kao „zdrava hrana za bolesnike“, čijoj prehrani je pridana posebna pozornost u kuharici,³⁰⁶ kao i prehrani u vrijeme posta, s obzirom na činjenicu da je katolicima vjerski kalendar branio konzumiranje mesa otprilike sto četrdeset do sto šezdeset dana godišnje.³⁰⁷ Na posne dane jedu se različite vrste juha, kao što su juha od badema, vinska juha, juha od jaja, „prežgana juha“ ili juha od ušećerenog grožđa. Juhe su bile začinjene paprom, šafranom, đumbirom, cimetom, muškatnim oraščićem, melasom ili medom, sa maslacem.³⁰⁸ Većina hrane se priprema na maslacu, koji od XVII. stoljeća zamjenjuje ulje, ili na svinjskoj masti, a od ulja se spominje maslinovo ulje koje se doprema iz primorskih krajeva. Na čakovečkom dvoru postojala je mala prostorija u kojoj se držao maslac i u njoj su pronađeni veliki bakreni lonci, kutija za držanje sireva, posudice ili lonci za držanje maslaca, maslac u jednoj posudi, te malene posudice za držanje jaja.³⁰⁹ Jaja se koriste za različite vrste slastica i juha, ali se spremaju i kao posebna jela, pa tako u kuharici nailazimo na recepte

³⁰¹ Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“, 37.

³⁰² Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 9.

³⁰³ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih*, 46-58.

³⁰⁴ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 186.

³⁰⁵ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 84; Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 10.

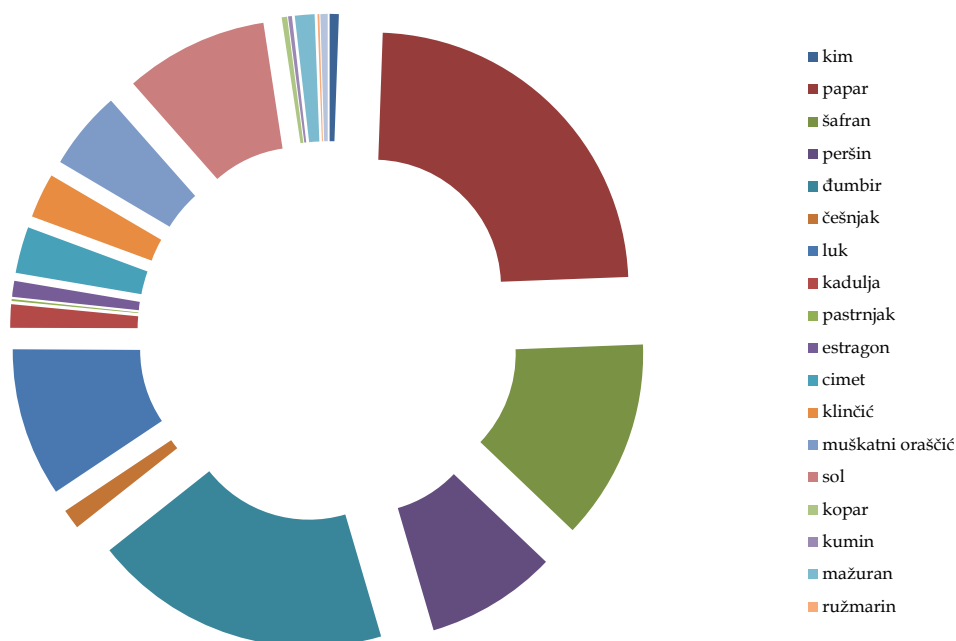
³⁰⁶ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih*, 67-68.

³⁰⁷ Sarti, *Živjeti u kući.*, 198.

³⁰⁸ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih*, 33-41.

³⁰⁹ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 15.

poput „Jaja na tavi“, „Talijansko prženje“ i „Punjena jaja“.³¹⁰ Od sira se konzumiraju svježi i tvrdi sir, a znamo da su na majuru u Čukovcu radili sir po načinu glasovitog „parmesanskoga sira“.³¹¹

Prilog 15. Zastupljenost različitih začina koji se pojavljuju u „Kuharskoj knjizi čakovečkog dvora“.

Iako od XVII. stoljeća započinje moda krem umaka koji zamjenjuju nemasne i kisele umake na bazi vina, octa, soka agruma i začina, i bez obzira na činjenicu da je strast za začinima, koja je dominirala srednjim vijekom, počela opadati,³¹² to nije bio slučaj sa prehranom Zrinskih, jer se na čakovečkom dvoru još uvijek jede hrana začinjena raznovrsnim začinima i u slatko-kiselim kombinacijama. Europa stoljećima rado poseže za svim vrstama začina, od cimeta, karanfilića, muškarnog oraščića i đumbira, pa sve do papra, koji, iako u neku ruku danas nije neophodni začin, u povijesti prehrane zauzima posebno mjesto. O njemu je sve ovisilo. U XVI. stoljeću povećava se potrošnja začina, zajedno s porastom pošiljki koje slijede nakon plovidbe Vasca da Game. Svi začinjavaju sve – meso, ribu, voće, juhu i

³¹⁰ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih*, 41-42.

³¹¹ Horvat, „Zapljenjena Zrinskih imanja.“, 186.

³¹² Sarti, *Živjeti u kući*, 198.

luksuzna pića.³¹³ U kuharici čakovečkog dvora spominje se trideset i pet začina, a papar, kadulja, estragon, anis, kim, muškatni oraščić, đumbir i šafran samo su neki od njih. Prema tome sudeći, u to se vrijeme Srednja Europa još nije zasitila začina.³¹⁴ U Čakovec su se uvozili skupocjeni začini, kao što su „papar de gauro“, „jungiber“, „klinčac“, „oriškov cvit“, „mendule ambrozine“ i „datale indijske“. ³¹⁵ Svakodnevni i neophodan začim, čija je potrošnja u tadašnjoj Europi bila dvostruko veća po osobi nego danas, bila je sol, izuzetno bitna i nezamjenjiva u prehrani, koja je bila i veliki izvor bogaćenja država i trgovaca.³¹⁶ Sol se koristila za konzerviranje mesa ili ribe i za davanje okusa žitaricama ili mahunarkama koje su same po sebi prilično neprivlačne.³¹⁷ Na čakovečkom imanju pronađeno je sto sedamnaest grumeni soli vrijednih šest tisuća trinaest funti,³¹⁸ ali je zanimljiva činjenica da se sol, u zastupljenosti različitih začina koji se pojavljuju u kuharici čakovečkog dvora, nalazi iza papra, đumbira i šafrana koji su najučestaliji.

Za slaćenje se koriste melasa i med, kao što je saća meda od smreke,³¹⁹ a šećer se spominje samo u jednom receptu „Kako dobro pripremiti piškote“ kao „sitno drobljeni šećer“. ³²⁰ Iako se šećer od XVI. stoljeća rasprostranjuje po stolovima kao luksuzan začim koji se dodaje svakome jelu, čak i u XVIII. stoljeću još uvijek postoje područja Europe koja ga ne poznaju,³²¹ pa bi zbog toga moglo biti razumljivo zašto se ne koristi u većoj mjeri na čakovečkom dvoru.

Najrasprostranjenija pića u ranonovovjekovnoj Europi bila su vino i pivo. Potrošnja vina je rijetko bila niža od jedne litre dnevno, a piva još i viša. Obilno konzumiranje alkoholnih pića opravdavalo se potrebom da se upotpuni kalorijski unos prehrane, ali i činjenicom da je bilo teško nabaviti pitku vodu, s time da se vjerovalo kako voda šteti zdravlju. Isto tako, konzumirala se i izrazito začinjena hrana, pa su ju vino ili pivo ubažavali.³²² Vino se nalazi na prvo mjestu alkoholnih pića, konzumiraju ga u cijeloj Europi, ali ga proizvodi samo jedan njezin dio. Odavna se transportira u bačvama, ali je zanimljiva činjenica da je svježije vino bilo više cijenjeno i skuplje od vina starog godinu dana ili više. Ova činjenica je utoliko zanimljiva ako znamo kakvu cijenu danas dosežu vina stara po

³¹³ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 230-234.

³¹⁴ Randić, Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj.*, 80-81.

³¹⁵ Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“, 37.

³¹⁶ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 218-219.

³¹⁷ Sarti, *Živjeti u kući.*, 212.

³¹⁸ Modrić, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, 10.

³¹⁹ Ibid, 7.

³²⁰ *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih*, 66.

³²¹ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 239.

³²² Sarti, *Živjeti u kući.*, 211-212.

nekoliko godina. Ipak, ako uzmemo u obzir da Europa onog vremena još nije poznavala plutene čepove, kao ni pretakanja i točenje u boce, postaje nam jasno da se vino slabo održava i nakon godinu, dvije se ukiseljuje. Odmah iza vina nalazi se pivo, čije su varijante i recepti brojni, pa tako postoji i ono luksuzno, za bogate, ali je pivo i piće siromašnih, jer se često nailazi na primjere gdje seljak proizvodi svoje pivo za svoje potrebe.³²³ Znamo da je Juraj Zrinski, unatoč vinu u sjevernim krajevima i portugalskoj malvaziji, ipak naručio četrnaest tovara slatkih vina iz Trsta u vrijednosti od tisuću i jedne libre,³²⁴ a „vojnici provaljivahu u Zrinske pivnice, gdje bijaše mnogo dobrog vina. Odvodili su čitave lagve.“³²⁵ U podrumima čakovečke palače pronađeno je „dvadeset komada velikih boca, zvane stertin, s vinom koje potječe iz planinske regije, domaćeg vina oko jedan kubul, te nekoć dobrog vina koje je ishlapilo oko tri kubula“.³²⁶ Pronađene su i dvije velike željezne kuke kojima se izvlačio led, što upućuje na to da se time nastojalo, dokle god su to vremenske prilike dozvoljavale, uživanje u dobrom obroku upotpuniti dobro rashlađenim pićem.³²⁷

Iako se kava, koja je k nama dospjela osmanskim osvajačkim pohodima, rasprostranjuje diljem Europe tek u drugoj polovici XVII. stoljeća,³²⁸ Nikola Zrinski nam je u svojem djelu „Opsada Sigeta“ ostavio opis turskog ispijanja kave. Riječ kava je zimi 1645. godine prvi puta napisana na mađarskom jeziku, vjerojatno na temelju Nikoline osobne opservacije i iskustva, koji zna da kava treba biti topla, da se pije iz malog fildžana, odnosno da se srće jer je vrela. Isto tako, početak „Opsade Sigeta“ podudara se sa podatkom iz turskih carinskih knjiga da je 1579. godine u Budimpeštu stigla prva pošiljka kave i od tada je ona postala izvor užitka na tim prostorima.³²⁹ Prema tome, ne možemo isključiti ni ispijanje kave na čakovečkom dvoru, ali nažalost, sve ostaje na pretpostavkama, jer nedostaju sigurniji dokazi.

³²³ Braudel, *Strukture svakidašnjice.*, 240-261.

³²⁴ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva.*, 193.

³²⁵ Horvat, „Zapljena Zrinskih imanja.“, 186.

³²⁶ „13. Avgusta 1670.“, 65.

³²⁷ Jurišić, „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije“, 87.

³²⁸ Randić, Rittig-Beljak, *Svijet hrane u Hrvatskoj.*, 38.

³²⁹ Kovács, „Želučana materija.“, 349.

PRIČA JEDNOG RECEPTA

Kako se grad ili naselje mogu čitati kao povijesni dokument, zajedno sa svojom arhitekturom, ulicama i trgovima, tako i kuharica može biti sastavna komponenta jedne zajednice kao cjeline i dio njezine prošlosti koja se servira u obliku različitih raskošnih baroknih specijaliteta dostojnih najvećih europskih dvorova. Do takvih spoznaja učenici mogu doći ukoliko im se pruži prilika raditi na pisanim izvorima nekonvencionalnog tipa, kao što je „Kuharska knjiga čakovečkog dvora“, te oni mogu sa jednog, možda malo drugačijeg aspekta od onog na koji su navikli, sagledati obitelj Zrinski, uočiti njihov značaj i bogatstvo, ali i činjenicu koliko su oni živjeli na nivou elita u ostatku Europe. Naravno, treba uzeti u obzir dob učenika i upravo iz tog razloga prilagoditi im pisani izvor. Izravno radeći sa pisanim izvorima učenici primjenjuju ključne povijesne koncepte, postavljaju pitanja, analiziraju i interpretiraju podatke, stvaraju sudove i donose vlastite zaključke koje tada mogu usporediti sa utvrđenim pričama ili objašnjenjima. Isto tako, oni se mogu staviti u kožu ljudi koji su bili uključeni u proučavane događaje.³³⁰ Upotreba kuharice kao pisanog izvora može pružiti učenicima korisne izvorne materijale u istraživanju svakodnevnog načina života obitelji Zrinski, odnosno njihove prehrane – kakve su namirnice koristili, jesu li jeli raznovrsnu hranu, te kakva je njihova prehrana u usporedbi sa današnjom. Kao i kod svakog povijesnog izvora, i ovdje je potrebno upozoriti učenike na kritiku izvora i na činjenicu kako je malo vjerojatno da je kuhar pisao recepte s namjerom da će ih netko stoljećima kasnije čitati i proučavati ili čak koristiti.

Učenike je potrebno upoznati sa njima nepoznatim riječima i dopustiti im da sami pokušaju postaviti pitanja, ali i odgovoriti na njih. Trebali bi primijetiti kako u receptima nema mjera za pojedine sastojke, nego su oni ili samo nabrojani ili pak treba staviti određeni sastojak onoliko „koliko je dosta“. Čitajući i proučavajući recepte čitatelj ima osjećaj da se autor recepata obraća upravo njemu, što može biti daljnji poticaj za proučavanje ili korištenje istih. Uživljavanjem u ulogu kuhara učenici bi mogli zamisliti kako je bilo pripremati ova jela u ranom novom vijeku, a ukoliko zamisle da su oni ti koji će biti posluženi jednim takvim jelom, mogu pretpostaviti bi li im se svidjelo ili ne, te zašto. Proučavanjem pisanih izvora ovakvog tipa učenici mogu uvidjeti pojedine prehrambene navike i uočiti razlike između vrsta namirnica i začina nekad i danas. Na primjer, danas je u mnogim kuhinjama sol jedan od

³³⁰ Robert Stradling, *Nastava europske povijesti XX. stoljeća*. Preveli Silvije Devald, Draženka Kešić. (Zagreb: Srednja Europa, 2003.), 229.

osnovnih začina, a kod Zrinskih su to papar, šafran i đumbir. Isto tako, oni ne koriste šećer, već med ili melasu, puno više miješaju slatko, slano i kiselo nego što je to običaj u današnjoj tradicionalnoj međimurskoj kuhinji. Nakon proučavanja recepata kao nekonvencionalnih pisanih izvora i zajedničkog raspravljanja s nastavnicom, koja bi postupno dovela učenike do ovakvih i sličnih zaključaka, oni bi mogli opisati kako je izgledao jelovnik obitelji Zrinski. To bi im moglo poslužiti kao predložak za razumijevanje i daljnje proučavanje ranonovovjekovne prehrane magnatskih obitelji na hrvatskim prostorima.

(16) KOPUN S REZANCIMA

Skuhaj cijeloga kopuna, zatim napravi tijesto od nekoliko jaja ili s čistom vodom, nareži ga lijepo tanko kako dolikuje, prokuhaj ga u vreloj vodi, zatim ga procijedi kroz sito, isperi sluz, pristavi s kopunom. Stavi u to papra, šafrana, đumbira i muškarnog oraha ako ga imaš. Neki rezance poprže u toplome maslacu i tako ga pristave s kopunom.

(70) JELEN ILI SRNETINA KUHANA U CRNOJ JUHI

Ako je meso lijepo sirovo operi ga u octu. Potom ocat procijedi kroz sito, naliij vode i vina koliko je dosta, dodaj prženog kruha, jabuke i luka pa jako skuha. Protisni zajedno s medom i natopi meso. Dodaj badema, grožđa iz melase, papra, šafrana, đumbira, klinčića. Bademe možeš rascijepiti lijepo dugačko i tako ih staviti unutra. Ako bi meso bilo slano a ako nebi bilo dovoljno krvi uzmi pulpe kuhanih šljiva i procijedi je kroz sito pa je dodaj.

(141) KUPUS NA TALIJANSKI NAČIN

Uzmi talijanskog kupusa, razreži ga na komade, zakipi u čistoj vodi, a zatim iscijedi tu juhu. Ako ga hoćeš kuhati s janjetinom nju skuha posebno, ocijedi i pristavi zajedno s kupusom, dodaj papra i lijepe masne slanine pa dobro skuha, tko hoće može staviti i šafrana i bit će dobro. Sa svinjskom gubicom i lijepom slaninom radiš na isti način. Na obični ili slatki putar metni kovrčavoga plavoga zelja, meda i papra. U posne dane dobro je i s uljem. U obične dane možeš pripremiti s gubicom, janjetinom, slaninom.

(187) SALATA OD SIROVIH KRSTAVACA

Oguli mlade krastavce, nareži ih lijepo tanko. Na to dodaj octa, soli, ulja, papra.

(233) JAJA NA TAVI

Uzmi tavu ili ranjglu, stavi u nju putra i zagrij. Zatim u zdjelu razbij nekoliko jaja, posoli, nasjeckaj u njih malo peršinovog lista, stavi na putar, ispeci na mekano, i pospi đumbirom.

(323) KUHATI PUŽEVE

Puževe dobro skuhati u čistoj vodi, izvaditi ih iz kućica, a što je za bacanje baciti. Ostalo dobro oprati u soli i u dvije vode. Ponovo ih ofurite vrelom vodom pa tko hoće samo neka ih ispeče na roštilju i ponovo složi u kućice, u svaku neka stavi masla, ulja, papra, sitno nasjeckanog peršinovog lista. Tko ih želi u juhi, neka ih stavi u lonac, dodaj vina, masla ili ulja, papra, đumbira, muškarnog oraščića i neka dobro skuha.

Prilog 16. Različiti recepti iz „Kuharske knjige čakovečkog dvora“ kao primjeri pisanih izvora.

ZAKLJUČAK

Pojam raskoši lako se može povezati sa šećerom, pogotovo prije XVI. stoljeća, paprom prije kraja XVII. stoljeća, alkoholnim pićima, prvim plitkim tanjurima, oblim zdjelicama, viljuškama, staklom za prozore, maramicom ili pak stolicama. Ovako nabrojeni, naizgled nepovezani, detalji svakodnevice ne čine se važnima. Ipak, naša današnja svakodnevica nebi izgledala ovako kako izgleda, nebi brisali nos maramicama ili u krajnjem slučaju nebi sjedili na stolicama, nego možda na ogromnim ukrasnim svilenim izvezenim jastucima ili na perzijskom sagu. S druge strane, danas se velikoj većini ljudi ovo ne čini nimalo raskošnim, već naprotiv, totalno običnim. Svi bi mi ostali iznenađeni koliko je zapravo onih koji bi plitki tanjur ili stolicu smatrali neopisivim luksuzom, ali to je uvijek neka druga priča. Ova naša priča ipak se odlučila zadržati na poglavlju luksuza i raskoši, ili možda bolje rečeno propitivanju istoga u okviru obitelji Zrinski.

Svakodnevni život obitelji Zrinski pokušali smo promatrati kroz unutrašnjost čakovečke palače, kroz njezine brojne bogato dekorirane prostorije, način na koji su članovi obitelji prikazani na portretima, kako su se odijevali, ali i što se sve nalazilo na njihovoj trpezi. Ukoliko su nam na početku ove priče ta tri aspekta svakodnevice izgledala nepovezano, ipak čine jednu cjelinu. Spojeni su proučavanjem kroz izvore u nastavi, kako bi se učenici jednog šestog razreda jedne osnovne škole mogli na jednoj malo drugačijoj razini upoznati sa svojom zavičajnom poviješću i dati joj jednu novu dimenziju. Nakon rada sa pisanim izvorima kao što su inventari, popisi dobara i recepti, te sa umjetničkim slikama, odnosno portretima, učenici mogu svojim riječima pokušati analizirati različite aspekte svakodnevnog života obitelji Zrinski. Mogu se uživiti u ranonovovjekovno razdoblje, kada su se zidovi ukrašavali sagovima, kada se jelo na drvenim tanjurima, bez vilice, kada se miješalo slatko i kiselo, a hrana se obogaćivala paprom, šafranom i đumbirom.

Nažalost, zbog nedostatka izvora, ali i pljačkanja i konfiskacije čakovečkog imanja nismo u mogućnosti u potpunosti rekonstruirati ove aspekte svakodnevnog života i još nam brojna pitanja ostaju neodgovorena, kao što su način postavljanja stola, pitanje posluživanja hrane ili pak što se nosilo ispod mentena i dolame. Ipak, iz ovoga što je sačuvano saznajemo da je čakovečka palača vjerojatno bila uređena na način da je mogla stajati uz bok sličnim palačama u Europi svog vremena, ali i da nju karakteriziraju orijentalni utjecaji koji se očituju u perzijskim sagovima, osmanskim ćilimima, u ormaru od indijskog drveta u koji su bile

pospremljene tkanine mletačke provenijencije. Svakodnevica obitelji Zrinski spaja u sebi različite kulture i utjecaje, ona je na jedan način mikrokozmos Orijenta i Zapada, koji se ovdje međusobno nadopunjuju i pristaju jedan drugome. Luksuzna roba, poput crnog baršuna, crvenog skrleta ili sušenih hobotnica dolazi iz Venecije ili Trsta. S jugoistoka dolaze svileni perzijski sagovi, a Nikola Zrinski nas upoznaje sa turskim načinom ispijanja kave. Po pitanju svakodnevice, čakovečki se dvor nalazi u središtu puteva Orijenta i Zapada, baš kao i po pitanju politike.

BIBLIOGRAFIJA

NEOBLJAVLJENI IZVORI

1. Pečatno pismo grofa Petra Zrinskog kojim je uredio prava Vuka pl. Taradyja, 2. ožujka 1638., Muzej Međimurja Čakovec, Povijesni odjel.

OBJAVLJENI IZVORI

1. „13 Augusti 1670. Confiscationis bonorum mobilium et stabilium Petri a Zrinio, Francisci Tersachky, necnon Franciscy Buckovsky, aliorumque nonnullorum introdenotatorum, in seditiosa rebellione, et crimine laesae Sae sacratissimae Mtis adhaerentium et complicitium, in anno Domini 1670 peractae.“ Preveo Šime Demo. U: Puhmajer, Petar. *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija.*, 60-65. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.
2. „Conscriptio dominii Csaktornya, seu totius Insulae Murakös, in comitatu Szaladiensis situati (...). Presentatae 2, Decembris 1720.“ Preveo Šime Demo. U: Puhmajer, Petar. *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija.*, 78-80. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.
3. Čelebija, Evlija. *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama.* Preveo Hazim Šabanović. Sarajevo: Svjetlost, 1954.
4. *Kuharska knjiga čakovečkog dvora Zrinskih u rukopisu i prijevodu iz vremena Nikole grofa Zrinskog, Ban hrvatski 1647.-1664.*, ur. Matea Puntijar, Zlatko Puntijar. Prijevod Šandor Horvath. Zagreb: V. O. Stari Puntijar, 2007.
5. Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Dragocene i umetne stvari grofovah Zrinjskih u gradu Čakovcu.* Sv. 1. Zagreb: Arkiv za povjestnicu Jugoslavije, 1851.
6. Laszowski, Emilije. *Građa za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću. Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana.* Sv. 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.
7. Laszowski, Emilije. *Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948.

8. Modrić, Rajka. *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana. Popisi i procjena dobara (1672-1673)*. Sv. 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974.
9. „Oporuka Nikole Zrinskog.“ Prevela Bruna Kuntić-Makvić. Bilješke Žarka Vujić i Bruna Kuntić-Makvić. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 136-150. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
10. „Pismo Jakova Tolla.“ Prevela Bruna Kuntić-Makvić. Bilješke Žarka Vujić i Bruna Kuntić-Makvić. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 151-158. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
11. Rački, Franjo. *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana*. Zagreb: Jugoslavenska akademija, 1873.
12. „Széchyjev opis dvorca Zrinski prema starim spisima.“ Prevela Ana Sekso. U: Puhmajer, Petar. *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija.*, 54. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.

LITERATURA

1. Adamček, Josip. „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“ U: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 2, br. 1 (1972): 23-46.
2. Bene, Sándor; Hausner, Gábor; Ladić, Zoran. „Predgovor“. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 7-14. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
3. Bertoša, Miroslav. *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Antibarbarus, 2002.
4. Black, Luisa. „Rad sa vizuelnim izvorima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 23-25. Sarajevo: 2010.
5. Bradara, Tatjana. „Oprema stola kasnosrednjovjekovnog i novovjekovnog doba.“ U: *Cerealia, oleum, vinum...: kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru*, ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić, 63-71. Sv. 3. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, 2009.
6. Braudel, Fernand. *Strukture svakidašnjice. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Prevela Dubravka Celebrini. Sv. 1. Zagreb: August Cesarec Zagreb, 1992.
7. Bregovac Pisk, Marina. „Barokni portreti sjeverozapadne Hrvatske.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj*, ur. Vladimir Maleković, 148-163. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.
8. Brenko, Aida. „Simbolika boja.“ U: *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*, 16-93. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2009.
9. Burke, Peter. *Očevid. Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Preveo Marko Gregorić. Zagreb: Antibarbarus, 2003.
10. Burke, Peter. „Overture: the New History, its Past and its Future.“ U: *New Perspectives on Historical Writing*, ur. Peter Burke, 1-23. Cambridge: Polity Press, 1991.
11. Cvitan-Černelić, Mirna. „Odijevanje u zrcalu povijesti.“ U: *Moda: povijest, sociologija i teorija mode*, ur. Mirna Cvitan-Černelić, Djurdja Bartlett, Ante Tonči Vladislavić, 11-15. Zagreb: Školska knjiga, 2002.

12. Đurić, Tomislav; Feletar, Dragutin. *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, 3. izd. Koprivnica: Matica hrvatska, 1991.
13. Grau, François-Marie. *Povijest odijevanja*. Prevela Andrea Grgić Marasović. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.
14. Gross, Mirjana. „Mikrohistorija dopuna ili suprotnost makrohistorije?“ *Otium. Časopis za povijest svakodnevica* 2, 1-2 (1994): 18-35.
15. Gross, Mirjana. „Susret historije i antropologije.“ *Narodna umjetnost* 33/2 (1996): 71-86.
16. Gross, Mirjana. *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, 2. izd. Zagreb: Novi liber, 2001.
17. Hausner, Gábor. „Posljednji junak obitelji Zrinski: grof Adam Zrinski (1662-1691).“ Prevela Kristina Katalinić. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 447-461. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
18. Herkov, Zlatko. *Naše stare mjere i utezi. Uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
19. Horvat, Anđela. *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
20. Horvat, Rudolf. „Zapljena Zrinskih imanja.“ *Hrvatsko kolo* 4 (1908): 184-235.
21. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber, 2003.
22. Hunt, Lynn. „Uvod.“ U: *Nova kulturna historija*, ur. Lynn Hunt, 25-51. Prevele: Anamarija Hucika, Sandra Stepinac, Marina Škrabalo, Sanja Zubak. Zagreb: Naklada Ljevak, 2001.
23. Jukić, Ivana; Katušić, Maja. „Svakodnevlje.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, 233-254. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
24. Jurišić, Ivan. „Ostaci dobara Zrinskih nakon konfiskacije prema popisu i procjeni 1672-1673, na primjeru utvrde Čakovec i popisa njenog inventara od 9. svibnja 1673.“ U: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman, 77-90. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.
25. Kaser, Karl. „Privatni život u Jugoistočnoj Europi.“ Prevela Iskra Iveljić. *Otium. Časopis za povijest svakodnevica* 2, 1-2 (1994): 48-55.

26. Koren, Snježana. „Rad sa pisanim izvorima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 27-29. Sarajevo: 2010.
27. Kovács, Iván Sándor. „Želučana materia.“ Prevela Jadranka Damjanov. U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 346-361. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
28. Marinović, Marijana. „Interkulturalni pristup u nastavi povijesti.“ U: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*, ur. Marijana Marinović, Drago Roksandić, 15-23. Zagreb: FF press, 2006.
29. Maruševski, Olga. „Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva u XVII. i XVIII. stoljeću.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj*, ur. Vladimir Maleković, 32-92. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.
30. Pálffy, Géza. „Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog. Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji.“ Prevela Helena Molnar. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 117-163. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
31. Peacock, John. *Povijest odijevanja na Zapadu. Od antičkog doba do kasnoga dvadesetog stoljeća*. Prevela Ljiljana Šućur-Perišić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007.
32. Petrić, Hrvoje. „Prilozi poznavanju veza Zagreba i Zrinskih.“ U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 219-227. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
33. Puhmajer, Petar. *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.
34. Randić, Mirjana; Rittig-Beljak, Nives. *Svijet hrane u Hrvatskoj*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2006.
35. Rendić Miočević, Ivo. *Učenik – istražitelj prošlosti. Novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
36. Repanić-Braun, Mirjana. *Barokno slikarstvo u hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.

37. Roksandić, Drago. „Zavičajna povijest: pojmovni izazovi.“ U: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*, ur. Marijana Marinović, Drago Roksandić, 25-32. Zagreb: FF press, 2006.
38. Rowe, Chris. „Kako obrađivati izvore iz povijesti.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 19-20. Sarajevo: 2010.
39. Sarti, Raffaella. *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500-1800)*. Prevela Ana Badurina. Zagreb: Ibis grafika, 2006.
40. Schneider, Arthur. „O nekim manje poznatim portretima Nikole Zrinskog.“ *Narodna starina* 2, br. 5 (1923): 161-164.
41. Schneider, Marijana. „Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti.“ *Historijski zbornik* 25-26 (1972-1973): 251-271
42. Schoeser, Mary. *Svijet tekstila. Kratka povijest*. Prevela Sanda Katalenić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.
43. Simončić, Katarina Nina. „Boja u kulturi odijevanja i u modi hrvatskih dizajnera.“ U: *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*, 175-187. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2009.
44. Stradling, Robert. *Nastava europske povijesti XX. stoljeća*. Preveli Silvije Devald, Draženka Kešić. Zagreb: Srednja Europa, 2003.
45. Šimat, Margarita. „Portreti Nikole i Petra Zrinskih. Ikonografska emisija značaja i pretenzija.“ U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 59-134. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
46. Šimat Šveštarov, Margarita. „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinski u XVII. stoljeću. Zrinska *concordia* u metafori i alegoriji.“ U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 353-382. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
47. Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.
48. Štefanec, Nataša. „Plemstvo.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, 91-110. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
49. Trškan, Danijela. „Motivacijske tehnike u nastavi.“ Prevela Ana Labar. *Povijest u nastavi* 4, br. 3 (2006): 19-28.

50. Uljančić-Vekić, Elena. „Kultura odijevanja porečkih plemića u kontekstu svakodnevnice povijesti (1650-1720).“ Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, 2012.
51. Valenta, Leonard. „Korištenje različitih izvora u novim udžbenicima.“ U: *Priručnik za nastavu istorije*, 15-18. Sarajevo: 2010.
52. Várkonyi, Ágnes R. „Očevi i sinovi. Naraštaji i vrijednosni sustavi u obitelji Zrinski.“ Prevela Xenia Detoni. U: *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, 317-352. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
53. Vican, Dijana; Milanović Litre, Ivan, ur. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.
54. Vujić, Žarka. „Baštinski svijet Nikole Zrinskoga u Čakovcu.“ U: *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 12-58. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
55. Walther, Gerrit. „Adel und Antike. Zur politischen Bedeutung gelehrter Kultur für die Führungselite der Frühen Neuzeit.“ *Historische Zeitschrift* 266, 2 (1998): 359-385
56. Wilhelmb Cennerné, Gizella. *A Zrínyi Család ikonográfiája*. Budimpešta: Balassi kiadó, 1997.

POPIS PRILOGA

1. Veduta tvrđave Čakovec iz oko 1639. godine. Preuzeto iz: Puhmajer, Petar. *Čakovec. Stari grad – Novi dvor. Povijesno-umjetnička studija*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2006.
2. Postotak različitih sagova koji su popisani u inventarima.
3. Izvor I. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima. Preuzeto iz: Modrić, Rajka. *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana. Popisi i procjena dobara (1672-1673)*. Sv. 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974.
4. Izvor II. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima. Preuzeto iz: Modrić, Rajka. *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana. Popisi i procjena dobara (1672-1673)*. Sv. 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974.
5. Pitanja uz Izvor I. i Izvor II.
6. Izvor III. Popis konfisciranih dobara kao primjer pisanog izvora za rad s učenicima. Preuzeto iz: Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Dragocene i umetne stvari grofovah Zrinjskih u gradu Čakovcu*. Sv. 1. Zagreb: Arkiv za povjestnicu Jugoslavije, 1851.
7. Pitanja uz Izvor III.
8. Bakrorezi: Nikola Zrinski, 1646. godina i Petar Zrinski, 1652. godina Preuzeto sa: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Widemann_Portrait_of_Mikl%C3%B3s_Zr%C3%ADnyi_1646.jpg, posjet: 22. 8. 2013., posljednji put mijenjano 14. 5. 2012.; <http://altiok.blox.pl/2011/04/30-IV-1671-Sciete-glowy-i-sciete-marzenia.html>, posjet: 23. 8. 2013.
9. Nikola Zrinski, bakrorez, 1652. godina, i Nikola Zrinski, Jan Thomas. Preuzeto sa: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index238.html>, posjet: 22. 8. 2013.; <http://www.patriotaeuropa.hu/?p=6563>, posjet: 23. 8. 2013.
10. Portret Nikole Zrinskog u punoj figuri, nepoznati autor, i Donatorski portret Nikole Zrinskog Franjevačkom samostanu u Čakovcu, nepoznati autor. Preuzeto sa: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index709.html>, posjet: 22. 8. 2013.; Repanić-Braun, Mirjana. *Barokno slikarstvo u hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.

11. Portret Petra Zrinskog kao vojskovođe, i Donatorski portret Petra Zrinskog Pavlinskom samostanu u Sveticama. Preuzeto sa: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/cd5m/kepek/muveszetek/mt144gg8643t.jpg>, http://www.discoverbaroqueart.org/database_item.php?id=object;BAR;hr;Mus11_A;4;en, posjet: 22. 8. 2013.
12. Eva Rožemberk i Jelena Zrinska. Preuzeto sa: http://zrinyiszeged12.gportal.hu/portal/zrinyiszeged12/image/logo_1262279919.jpg, posjet: 23. 8. 2013.
13. Postotak različitih tekstilija koje su pronađene u čakovečkoj palači.
14. Zastupljenost različitih jela koja se pojavljuju u „Kuharskoj knjizi čakovečkog dvora“.
15. Zastupljenost različitih začina koji se pojavljuju u „Kuharskoj knjizi čakovečkog dvora“.
16. Različiti recepti iz „Kuharske knjige čakovečkog dvora“ kao primjeri pisanih izvora.

SUMMARY

Something what occurs every day in life is typically considered ordinary, conventional and just regular. Though everyday life is many things, when we begin to think about it, we start to consider parts of life that are still undiscovered, lying in the ocean of political events. When studying history of everyday life it is inevitable that we will ask questions about objectivity as fragmentary evidence give us an overall view of the studied everyday life.

The history of everyday life is a part of the so-called new history which cannot be simply defined as total or structural history, as it is only united in the things that it opposes. The new history is written as a reaction to traditional paradigm, which claims that only politics is in the range of history's interest. On the other hand, new history encompasses every human activity, as well as in the area of interests and themes such as childhood, death, madness, climate, smells and hygiene. New history as evidence uses not only documents, but also visual, oral or statistical documentation.

This research paper depicts the studies of the everyday life of Zrinski noble family in the XVI and XVII centuries. It describes the interior design of their palace in Čakovec as well as the way they dressed and ate. These aspects of everyday life may seem unrelated; however they are actually one complex. As today many people live in decorated houses and apartments, and favor fashion and culture as well as gourmet delights. The aim of this thesis is to reconstruct at least one aspect of the everyday life of the Zrinski noble family through the use of inventories, portraits, apparel and delicacies. By using historical sources and practical reproductions, this thesis will commemorate the ordinary, yet extravagant daily events of the Zrinski noble family.